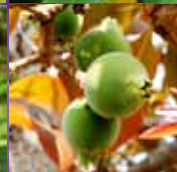

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สมุนไพร ในป่าอีสาน

สมุนไพรในป่าอีสาน

พื้นที่ป่าในภาคอีสาน เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มีคุณสมบัติเป็นยารักษาโรค ซึ่งปรากฏในตำรายาพื้นบ้านอีสานจำนวนมาก พืชสมุนไพรเหล่านี้จึงควรค่าแก่การอนุรักษ์และเผยแพร่ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จึงได้ดำเนินงานผ่านโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยการสนับสนุนให้ ผศ.ดร.สุดาร์ตน์ หอมทวล อาจารย์ประจำคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จัดเก็บข้อมูลสมุนไพรพื้นบ้านอีสานในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ภายในมหาวิทยาลัยและพรรณไม้ในป่าดั้งเดิมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน พร้อมทั้งได้จัดทำฐานข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ของพืชสมุนไพรพื้นบ้านอีสานอันประกอบด้วย ประโยชน์ทางยา ภาพตัวอย่างของสมุนไพรทั้งแบบสดและแห้ง ข้อมูลด้านการวิจัย แหล่งอ้างอิง เป็นต้น เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลของนักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจ ให้สามารถใช้ข้อมูลในการอ้างอิงพรรณไม้เพื่อการวิจัยและต่อยอดงานวิจัย ตลอดจนส่งผลให้เกิดการนำสมุนไพรไปใช้อย่างคุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุดและไม่สูญหายไป

ฐานข้อมูลสมุนไพรคณะเภสัชศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (www.phargarden.com)

ฐานข้อมูลเครื่องยาไทย คณะเภสัชศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (www.thaicruddrug.com)

ฐานข้อมูลพรรณไม้แห้งอ้างอิง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (www.thaiherbarium.com)

สารบัญ

กระโดน	3	โตไม่รู้ล้ม	33
กระทือ	4	ต่อไล่	34
กระบก	5	ตะขบป่า	35
กลอย	6	ตานกกด	36
กอกกัน	7	ตัวเกลี้ยง	37
กระดังใบ	8	ตัวขาว	38
กันเกรา	9	นมวัว	39
กำแพงเก้าชั้น	10	นางจุ่ม	40
กำแพงเจ็ดชั้น	11	น้ำใจใคร	41
กำลังเสือโคร่ง	12	นุ่น	42
กุ่มน้ำ	13	บุกคางคก	43
กุ่มบก	14	ปลาไหลเผือกน้อย	44
ช่อย	15	ปลาไหลเผือกใหญ่	45
ชันทองพญาบาท	16	พนมสวรรค์	46
ข้าวสารป่า	17	พริกนายพราน	47
ซี่เจียก	18	พลองเหมือด	48
คดล้ง	19	พลุ่มะลี	49
คนทีสอ	20	พวงพี	50
คัดเค้าเครือ	21	พะยอม	51
คำมอกหลวง	22	พินาศน์	52
คุย	23	พืพวนน้อย	53
เครือหมาน้อย	24	พุดทุ่ง	54
เจตพังคี	25	พุดผา	55
เถียงพ้านางแอ	26	แพบน้า	56
ชะมวง	27	มะกล่ำต้น	57
ชะลูดขอล้าน	28	มะกอก	58
ชะเอมไทย	29	มะกอกเลื่อม	59
ช่านาว	30	มะคังขาว	60
ชิงชี	31	มะคังแดง	61
ของแมว	32	มะเดื่อปล้อง	62

สารบัญ (ต่อ)

มะเดื่อหอม	63	รักสามสิบ	83
มะตูม	64	ราชดัด	84
มะแตกต้น	65	โลดทะนง	85
มะนาวผี	66	ว่านพระฉิม	86
มะเฒ่า	67	สนทราย	87
มะยมป่า	68	ลัมกึ่ง	88
มะสัง	69	ลัมป่อย	89
มะหาคาหนัง	70	ลัมลม	90
เม็ก	71	สมอไทย	91
เมื่อยขาว	72	สมัดน้อย	92
เมื่อยดุก	73	สมัดใหญ่	93
โมกเครือ	74	สะบ้ามอญ	94
โมกมัน	75	สารภีป่า	95
โมกหลวง	76	หางกวาง	96
ยอป่า	77	หนอนตายหยาก	97
ยางน่องเครือ	78	หมี	98
ย่านาง	79	หว่านา	99
ย่านางแดง	80	หางหมาจอก	100
รสสุคนธ์	81	หุนไห้	101
รักใหญ่	82	เหมือดโลด	102

กระโดน

ชื่อพืช	กระโดน
ชื่ออื่น	กระโดนโคก กระโดนบก
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Careya sphaerica</i> Roxb.
ชื่อวงศ์	Lecythidaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น ขนาดกลาง ผลัดใบ สูง 10-20 เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับเวียนเป็นกลุ่มตามปลายกิ่ง รูปไข่กลับ กว้าง 15-25 เซนติเมตร ยาว 30-35 เซนติเมตร เนื้อใบหนา ค่อนข้างนิ่ม ดอกขนาดใหญ่ ช่อแบบกระจังสั้น กลีบดอก 4 กลีบ ขอบกลีบสีเขียวอ่อน โคนกลีบสีชมพู ดอกบานกลางคืน และมักร่วงตอนเช้า เกสรเพศผู้มีจำนวนมาก เกสรเพศเมียมีรังไข่ใต้วงกลีบ ผลรูปกลม หรือรูปไข่ มีเนื้อ ผลสดมีสีเขียวพอกเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล พบขึ้นทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้เปลือกต้น แก่น้ำกัดเท้า แก้โรคกระเพาะอาหาร สมานแผลภายใน

ตำรายาไทย ใช้เปลือกต้น รสฝาดเมา แขน้ำดื่มแก้ปวดท้อง ท้องเสีย แก้อักเสบจากงูกัด ใช้เป็นยาสมานแผล ใบ รสฝาด ใช้รักษาแผลสด โดยนึ่งให้สุกใช้ปิดแผล หรือปรุงเป็นน้ำมันสมานแผล ดอก รสสุขุมบำรุงร่างกาย หลังคลอดบุตร แก้กษัย แก้อิ่ว ทำให้ชุ่มคอ ผล รสจืดเย็น ช่วยย่อยอาหาร บำรุงหลังคลอด ใบอ่อน และยอดอ่อน รับประทานสดเป็นผักจิ้ม มีรสฝาด

ช่วงที่ออกดอก มกราคม ถึง เมษายน

ช่วงที่ออกผล กุมภาพันธ์ ถึง มิถุนายน

กระทือ

ชื่อพืช	กระทือ
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Sm.
ชื่อวงศ์	Zingiberaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี ลำต้นเทียมสูงได้ถึง 1 เมตร มีเหง้าใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงสลับในระนาบเดียวกัน รูปใบหอก กว้าง 3-10 เซนติเมตร ยาว 14-40 เซนติเมตร ดอกช่อเชิงลด ตั้งตรง แทงออกมาจากเหง้าใต้ดิน ดอกทรงกระบอก ใบประดับสีเขียวแล้วเปลี่ยนเป็นสีแดงเข้ม มี 10-25 ใบ เรียงซ้อนกันแน่นเป็นระเบียบ ดอกบานสีขาวอมเหลืองโผล่ออกมาจากช่อใบประดับ เกสรเพศผู้ 1 อัน อับเรณูขนาดใหญ่ โค้ง มีรยางค์ที่ปลาย เกสรเพศผู้เป็นหมัน อันกลาง สีเหลืองอ่อน ตรงโคนมีแต้มสีเหลืองเข้ม ผลแบบผลแห้งแตก เมล็ดค่อนข้างกลม มีเยื่อหุ้มเมล็ดเป็นริ้วสีขาว เมล็ดสีดำเป็นมัน ชอบขึ้นบริเวณป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ หรือที่ชื้นริมลำธาร หรือดินที่ร่วนซุย

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้เหง้า รสขมขึ้นปड़ा แขน้ำดีม แก้ร้อนใน บำรุงน้ำนม บำรุงธาตุ แก้ท้องอืดเฟ้อ ขับปัสสาวะ แก้ปวดท้อง แก้ปวดบ่ง แน่นท้องปวดบวม ขับเสมหะ แก้เบื่ออาหาร เหง้ากระทือนำมาหมกไฟฝนกับน้ำปูนใสรับประทาน แก้บิดปวดบ่ง แก้เสมหะเป็นพิษ แก้แน่นหน้าอก ขับน้ำย่อย ราก แก้ไข้ตัวเย็น ใบ ขับลม ขับเลือดเสียในมดลูก ขับน้ำคาวปลา ดอก รสขมขึ้น แก้ฟอมเหลือง แก้ไข้เรื้อรัง ไข้ตัวเย็น ไข้จับสั่น เกสร แก่ลม บำรุงธาตุ ต้น ทำให้เจริญอาหาร แก้ไข้ หนองอ่อน เนื้ออ่อนในลำต้น ช่อดอกอ่อน รับประทานเป็นผักสดได้

ช่วงที่ออกดอก สิงหาคม ถึง กันยายน

ช่วงที่ออกผล ตุลาคม ถึง พฤศจิกายน

กระบก

ชื่อพืช	กระบก
ชื่ออื่น	มะมีน มะลีน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Irvingia malayana</i> Oliv. ex. A. W. Benn.
ชื่อวงศ์	Irvingiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูงได้ถึง 35 เมตร ผลัดใบช่วงสั้นๆ ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี รูปรีแกมรูปขอบขนาน รูปไข่ หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน กว้าง 2.5-9 เซนติเมตร. ยาว 8-20 เซนติเมตร แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ดอกช่อแยกแขนง ออกตามซอกใบ หรือปลายกิ่ง ดอกขนาดเล็ก สีขาวอมเขียว หรือสีเหลืองอ่อน กลีบเลี้ยงและกลีบดอก มีอย่างละ 5 กลีบ เกสรเพศผู้ติดกับขอบนอกของหมอนรองดอก รังไข่อยู่ เหนือวงกลีบ ผล เป็นผลสด แบบผลผนังชั้นในแข็ง รูปไข่หรือรูปรี กว้าง 3-4 เซนติเมตร ยาว 4-5 เซนติเมตร มีนวลเล็กน้อย ผลมีสีเขียว เมื่อผลสุก สีเหลือง เมล็ด 1 เมล็ด แข็ง เนื้อในเมล็ดสีขาว และมีน้ำมัน พบตามป่าเต็งรัง ป่าชายหาด ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้แก่น แก้วฝืนคั่น แก้วไอ พสมแก่นพันจำ และแก่นมะปวน หรือพสมแก่นมะเดื่อปล้อง แก่นพันจำ แก่นปืบ และแก่นมะพอก ต้มน้ำหรือแช่น้ำดื่ม แก้วไอ พสมลำตันต่อไล่ และแก่นกันแสง แช่น้ำอาบ แก้วฝืนคั่น แก่นพสมกับแก่นมะพอก ต้มน้ำดื่มแก้พิษไข้ ลำตัน ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคปอดพิการ แก้วไอเป็นเลือด พสมเหง้าขมิ้น อ้อย รากทองแมว เมล็ดงา ครั้ง มดแดง และเกลือ ต้มน้ำดื่ม แก้วเคล็ดยอก เปลือกต้น พสมลำตันเหือดโลด ใบหวดหม่อน ลำตันเม่าหลวง และเปลือกต้นมะรุม ตำพอกแก้ปวด

ตำรายาไทย เนื้อในเมล็ด มีรสมันร้อน บำรุงเส้นเอ็น บำรุงไขข้อ แก้ข้อขัด บำรุงไต ฆ่าพยาธิในท้อง

ช่วงที่ออกดอก

มกราคม ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล

กุมภาพันธ์ ถึง สิงหาคม

กลอย

ชื่อพืช	กลอย
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.
ชื่อวงศ์	Dioscoreaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อย มีหัวใต้ดิน มีรากเล็ก ๆ กระจายทั่วทั้งหัว ลำต้นมีหนามเล็ก ๆ กระจายทั่วไป ใบประกอบ เรียงตัวแบบเกลียว ผิวใบสาทมือมีใบย่อย 3 ใบ ใบกลางแผ่นใบรูปรีแกมขอบขนาน กว้าง 6-15 เซนติเมตร ยาว 8-25 เซนติเมตร ใบย่อย 2 ใบ แผ่นใบรูปไข่ รูปไข่กลับ ขนาดสั้นกว่าใบกลางแต่กว้างกว่า ดอกช่อแบบแยกแขนง แยกเพศอยู่คนละต้น ดอกย่อยมีขนาดเล็ก จำนวน 30-50 ดอก สีเขียว ออกตามซอกใบ ห้อยลง ดอกเพศผู้ออกเป็นช่อแยกแขนง 2-3 ชั้น ดอกตั้งขึ้น ดอกเพศเมียออกเป็นช่อชั้นเดียว ดอกชี้ลงดิน ผลแก่แตกได้ มีครีบ 3 ครีบ แต่ละครีบบมี 1 เมล็ด เมล็ดกลมแบน มีปีกบางใสรอบเมล็ด พบตามที่ลุ่มต่ำที่รกร้าง ป่าเต็งรัง ป่าผสม และป่าดงดิบ

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้หัวใต้ดิน หั่นเป็นแผ่นบาง ๆ ปิดบริเวณ

ที่มีอาการบวมอักเสบ

ตำรายาไทย ใช้หัวใต้ดิน แกะเถาดาน (อาการแข็งเป็นลิ่มในท้อง) หุงเป็นน้ำมันใส่แผล กัดฝ้า กัดหนอง หัว ตากแห้ง ปิ้งเป็นยาแก่น้ำเหลืองเสีย ขับปัสสาวะ แก้ปวดตามข้อ ผีมะม่วง โรคซิฟิลิส ราก บดผสมกับน้ำมันมะพร้าว ใบยาสูบ ใบลำโพหรือพริก ใช้ทาหรือพอกฆ่าหนอนในแผลสัตว์เลี้ยง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล กุมภาพันธ์ ถึง เมษายน

กอกก้น

ชื่อพืช	กอกก้น
ชื่ออื่น	กูก
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Lannea coromandelica</i> (Houtt.) Merr.
ชื่อวงศ์	Anacardiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ผลัดใบ สูงถึง 17 เมตร ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงเวียน ใบย่อยเรียงตรงข้าม ใบย่อยรูปไข่ กว้าง 3-4 เซนติเมตร ยาว 6-12 เซนติเมตร มีขนสั้นนุ่มรูปดาวทั้งสองด้าน ช่อดอก แบบช่อเชิงลด ห้อยลง ดอกขนาด 0.3 เซนติเมตร สีเหลืองอ่อนหรือเขียวอมเหลือง ช่อยาว 12-30 เซนติเมตร ดอกตัวผู้และดอกตัวเมียอยู่แยกต้น ต้นเพศผู้มีช่อดอกแบบช่อแยกแขนง เกสรเพศผู้มี 8-10 อัน อยู่ในดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ล้อมรอบหมอนรองดอกรูปวงแหวน ในดอกเพศเมีย รังไข่สีแดงสด ผลสดแบบผลผนังชั้นในแข็ง รูปเมล็ดเดี่ยว มีกิลิปเลี้ยงติดทน เมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลมีสีชมพูเมื่อสุกสีแดง พบตามป่าผลัดใบ ป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน รากหรือเปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย ยางที่ปูดจากลำต้น ผสมยางที่ปูดจากลำต้นมะกอก ฝนน้ำดื่ม แก้ไธเป็นเลือด ใบ ผสมใบไพล ใบหวดหม่อน บดเป็นผงกินกับน้ำ แก้ไธเป็นเลือด

ตำรายาไทย เปลือกต้น มีรสขม ใช้สมานแผล และห้ามเลือด แก้ท้องอืดเฟ้อ แก้ปวดท้อง เป็นยาธาตุ หรือช่วยเจริญอาหาร ใช้แก้ปวด ใช้รักษาบาดแผล แกัรอยฟกช้ำ แผลพุพอง ตาอักเสบรุนแรง โรคเกาต์ แผลเปื่อย ในกระเพาะอาหาร แก้ปวดฟัน อาการแผลง และท้องร่วง ใบ ใช้รักษาโรคเท้าช้าง อาการอักเสบ อาการปวดประสาท อาการแผลง และรอยฟกช้ำ แก่น มีรสหวาน ชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ ใช้ปรุงรแต่งรสยาให้มีรสหวาน

ช่วงที่ออกดอกและติดผล กรกฎาคม ถึง มีนาคม

กะตังใบ

ชื่อพืช	กะตังใบ
ชื่ออื่น	ต้างไก่
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Lee indica</i> (Burm.f.) Merr.
ชื่อวงศ์	Leeaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงประมาณ 1-3 เมตร ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก 1-3 ชั้น เรียงแบบสลับ ใบย่อยออกเป็นคู่ตรงข้าม ขอบใบจักแบบฟันเลื่อย หรือแบบซี่ฟันตื้น ๆ ดอกออกเป็นช่อตั้งขึ้น ตามซอกใบ ดอกย่อยสีขาว อ่อน มีจำนวนมาก ดอกตูมรูปทรงกลมสีแดงเข้มพอบานมีสีขาว กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน เกสรเพศผู้มี 5 อัน ติดอยู่กับหลอดเกสรเพศผู้ ปลายอับเรณูจะโผล่พ้นหลอดดอกไปเป็นแฉกมน ๆ ปลายแฉกเว้า เกสรเพศเมียมี 6 ช่อง แต่ละช่องมีไข่ 1 เมล็ด ก้านเกสรสั้น ปลายมน ผล กลม แบน ผิวบาง มีเนื้อนุ่ม ผลอ่อนมีสีเขียวพอแก่จัดมีสีแดงเข้มจนถึงสีม่วงดำ มี 6 เมล็ด พบตามป่าเต็งรัง

สรรพคุณ ตำรายาพื้นบ้านอีสานใช้ ราก ฝนกับเหล้าทา รักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

ตำรายาไทยใช้ ราก รสเย็นเมาเบื่อ ต้มน้ำกินเป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องเสีย แก้บิด ขับเหงื่อ และเป็นยาเย็น แก้อาการกระหายน้ำ แก้ไข้ แก้ไข้รากสาด แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้ก้นเนื้อครันตัว ดับร้อน นำรากผสมกับสมุนไพรรื่น ต้มน้ำดื่มวันละ 3 ครั้ง จนหายหมดรสฝาด แก้ตกขาว มะเร็งลำไส้ มะเร็งมดลูก ใบ ย่างไฟให้เกรียม ใช้พอกฝีระชะ แก้วิงเวียน มึนงง ต้าเป็นยาพอกแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ และแก้ผื่นคันตามผิวหนัง น้ำยาง จากใบอ่อนกินเป็นยาช่วยย่อย ทั้งต้น ผสมกับสมุนไพรรื่น ต้มน้ำดื่ม รักษา มะเร็งเต้านม

ช่วงที่ออกดอก	มิถุนายน ถึง กันยายน
ช่วงที่ออกผล	ตุลาคม ถึง พฤศจิกายน

กันเกรา

ชื่อพืช	กันเกรา
ชื่ออื่น	มันปลา
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Fagraea fragrans</i> Roxb.
ชื่อวงศ์	Loganiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ต้นสูงประมาณ 15-20 เมตร ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม ใบรูปวงรี กว้าง 4-6 เซนติเมตร ยาว 8-12 เซนติเมตร เนื้อใบค่อนข้างเหนียว ดอกออกเป็นช่อ แบบช่อกระจุก มีกลิ่นหอม กลีบดอกสีขาวและเหลืองอ่อนจำนวน 5 กลีบ ดอกเริ่มบานมีสีขาวเมื่อบานเต็มที่มีสีเหลืองอมส้ม มีก้านเกสรยาวออกมา เกสรตัวผู้ยาวและติดกับกลีบดอกมี 5 อัน ยื่นพ้นเลยปากหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปรีหรือขอบขนาน ผลอ่อนทรงกลม สีเขียว สุกสีเหลือง ส้ม หรือแดง เป็นแบบผลสดมีหลายเมล็ด ผิวเรียบเป็นมัน ฉ่ำน้ำ มีติ่งแหลมสั้นติดอยู่ที่ปลาย เมล็ดมีขนาดเล็กสีน้ำตาลไหม้ มีหลายเมล็ด พบตามป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใบ แก้ไข้มาลาเรีย แก้หอบหืด บำรุงธาตุ และรักษาโรคผิวหนังพุพอง แก่น รสมันฝาดขม บำรุงร่างกาย บำรุงธาตุ บำรุงไขมัน เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ไข้จับสั่น ทิด ไอ แก้กิดสีดวง แก้ท้องมาน แก้ท้องเดิน มูกเลือด แก้พิษฝีดาษ แก้แน่นหน้าอก บำรุงม้าม บำรุงโลหิต ขับลม แก้โลหิตพิการ แก้ปวดแสบปวดร้อน ตามผิวหนังและร่างกาย ยอดอ่อนและใบอ่อน ใช้กินเป็นผักสดได้

ช่วงที่ออกดอก	พฤษภาคม ถึง มิถุนายน
ช่วงที่ออกผล	กรกฎาคม ถึง สิงหาคม

กำแพงเก้าชั้น

ชื่อพืช	กำแพงเก้าชั้น
ชื่ออื่น	ตากวาง
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Salacia verrucosa</i> Wight.
ชื่อวงศ์	Celastraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อยหรือไม้เถาขนาดใหญ่ เนื้อไม้สีแดงอ่อน มีวงปีสีแดงเข้ม ช้อนกันถี่ ๆ ใบเดี่ยว เรียงสลับ เรียงตรงข้าม หรือเกือบตรงข้าม รูปใบหอก กว้าง 2-5 เซนติเมตร ยาว 10-20 เซนติเมตร ดอกเดี่ยวออกรวมกันเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีดอก 30-40 ดอก ดอกสีเขียวอมเหลือง อยู่ตรงข้ามกันสองกลุ่ม ตามข้อของใบ ก้านดอกสีเขียวอ่อนจำนวนมาก กลีบดอกรูปร่างกลม มี 5 กลีบ สีเหลืองปนเขียว จานฐานดอกนูนขึ้นเป็นรูปทรงกลมแบน เกสรเพศผู้ 3 อัน ติดบนขอบจานฐานดอก เรียงแยกกันเป็นวง ผลสดรูปทรงกลม ผลอ่อนสีเขียว เมื่อสุกมีสีส้มแดง มีเมล็ดแข็ง 3-4 เมล็ด เนื้อผลสุก สีนํ้าตาลอ่อนใส รสหวานรับประทานได้ พบตามป่าดิบ ป่าเต็งรัง และป่าโปร่งทั่วไป

สรรพคุณ

ตำรายาไทย นิยมใช้เป็นยาร่วมกับตาไก่ หรือใช้แทนกันได้ เนื้อไม้ รสฝาดเมา เป็นยาถ่ายของเสียออกจากร่างกาย ระบายลมร้าย แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลม เป็นยาระบาย บำรุงเอ็น บำรุงเส้น บำรุงตับไต บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง แก้โลหิต และน้ำเหลืองพิการ แก้กระดูขาว แก้กระษัยไตพิการ แก้ปวดเมื่อย แก้ปวดหลังปวดเอว ราก ผสมกับ ต้นตาไก่ รากคันทิหมา รากอีล่ำ (กำลังทรี) ต้มรับประทาน แก้ไข้สูง

ช่วงที่ออกดอก กุมภาพันธ์ ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล สิงหาคม ถึง กันยายน

กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อพืช	กำแพงเจ็ดชั้น
ชื่ออื่น	ตาไก่
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Salacia chinensis</i> L.
ชื่อวงศ์	Celastraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง หรือไม้พุ่มรอเลื้อย เนื้อไม้มีวงปีสีน้ำตาลแดงเข้ม เรียงซ้อนกันเป็นชั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม สลับตั้งฉาก แผ่นใบค่อนข้างหนา แผ่นใบรูปร่างรี รูปร่างรีแกมใบหอก หรือรูปไข่กลับ กว้าง 2-4 เซนติเมตร ยาว 4-8 เซนติเมตร ดอกเล็ก สีเขียวอมเหลืองหรือเหลือง ออกเป็นช่อ แบบกระจุกหรือช่อแยกแขนงสั้น ๆ มี 3-6 ดอกในแต่ละช่อ กลีบดอก 5 กลีบ สีเหลืองปนเขียว แกนดอกนูนเป็นวงกลม เกสรเพศผู้ 3 อัน ติดบนขอบจานฐานดอก ปลายเกสรชนกันเป็นยอดแหลม ผลสดรูปร่างค่อนข้างกลม ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีแดงหรือสีแดงอมส้ม ภายในมีเมล็ดกลมขนาดเล็กโตเท่ากับผล 1 เมล็ด พบตามป่าชายทะเล ป่าเบญจพรรณทั่วไป

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้เนื้อไม้ ต้มน้ำดื่ม แก้โรคไต แก้ท้องผูก แก้ลมตีขึ้น ลำต้น แก้ปวดเมื่อย เป็นยาระบาย แก่ริดสีดวงทวาร บำรุงโลหิต ฟอกโลหิต แก้โลหิตจาง แก้พอมแห้งแรงน้อย ทำให้อยากอาหาร ขับระดูขาว แก้ปวดตามข้อ ขับผายลม ฟอกและขับโลหิตระดู รักษาโรคตับอักเสบ (ผสมกับเปลือกต้นมะตูม) แก้หิด (ผสมกับสมุนไพรรื่น) แก้เบาหวาน (ผสมกับรากทองพันชั่ง หัวข้าวเย็นเหนือ หัวข้าวเย็นใต้ หัวร้อยรู แก่นสัก และหญ้าชันกาดทั้งต้น) ราก ต้มหรือดองสุราดื่ม ขับโลหิตระดู บำรุงโลหิต ขับพิษร้อนของโลหิต แก้ลมอัมพฤกษ์ รักษาโรคตา บำรุงน้ำเหลือง ใบ แก้มูกัด ขับระดู ดอก แก้บิดมูกเลือด แก่นและราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาระบายแก้เส้นเอ็นอักเสบ

ช่วงที่ออกดอก มกราคม ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล กุมภาพันธ์ ถึง มีนาคม

กำลังเสือโคร่ง

ชื่อพืช	กำลังเสือโคร่ง
ชื่ออื่น	ชวากไก่
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Strychnos axillaris</i> Colebr.
ชื่อวงศ์	Strychnaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย หรือไม้เถาขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม แผ่นใบรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ถึงค่อนข้างกลม รูปใบหอก ถึงรูปไข่ กว้าง 1-5.8 เซนติเมตร ยาว 1.5-11 เซนติเมตร ดอก ออกเป็นช่อกระจุกแยกแขนง ตามง่ามใบหรือปลายกิ่ง ก้านช่อดอกสั้นมาก มีดอกจำนวนมาก กลีบดอกสีเขียวถึงขาว มี 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่ใกล้ปากหลอดดอก ยื่นยาวออกมาพ้นปากหลอด รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ มี 2 ช่อง แต่ละช่องมีไข่อ่อนจำนวนมาก ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม ผลทรงกลม หรือทรงรูปไข่ มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5-1.5 เซนติเมตร สีเขียว สุกสีส้มหรือแดง เปลือกบาง เรียบ มี 1-2 เมล็ด พบขึ้นได้ในป่าดิบแล้ง ป่าละเมาะ และป่าโปร่งทั่วไป

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้แก่น ต้มน้ำดื่ม ช่วยบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย ตำรายาไทย ใช้ราก ตำพอกแก้ฝี แก้ริดสีดวงลำไส้ ลำต้น แก้ติดเชื้อที่ปากมดลูกหลังคลอด แก้ปวดฟกการ แก้ไอ ดับพิษในข้อในกระดูก เส้นเอ็น แก้พิษตานซาง ขับพยาธิในท้อง แก้กามโรค แก้เถาดานในท้อง แก่น บำรุงโลหิต ดับพิษไข้ แก้กษัย ไตพิการ ปัสสาวะพิการ ใบ แก้โรคผิวหนัง ใช้อาบลูกดอก และแก้ฮัมพัต เปลือกต้น แก่น และใบ ต้มดื่มแก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้เส้นเอ็นพิการ แก้กษัย แก่เหน็บชา แก้เข้าข้อ

ช่วงที่ออกดอก กุมภาพันธ์ ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล เมษายน ถึง พฤษภาคม

กุ่มน้ำ

ชื่อพืช	กุ่มน้ำ
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Crateva religiosa</i> Ham.
ชื่อวงศ์	Capparaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น ใบประกอบแบบนิ้วมือ ใบย่อย 3 ใบ รูปวงรีหรือรูปไข่ ออกเรียงสลับ กว้าง 2.5-7 เซนติเมตร ยาว 5.5-16 เซนติเมตร ดอกช่อ ออกที่ปลายกิ่ง และซอกใบ ติดดอก 20-60 ดอก กลีบดอกเมื่อแรกบานสีขาวแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อน กลีบรองดอกรูปไข่ปลายแหลม กลีบดอกกลม ยาว 2-3 เซนติเมตร สีขาว มี 4 กลีบ กลีบล่างและกลีบบนอย่างละ 2 กลีบ แต่กลีบบนจะใหญ่กว่าเกสรตัวผู้มีก้านสีม่วงหรือสีชมพู ยาวยื่น 13-25 อัน ผลสด รูปร่างค่อนข้างกลมรี เปลือกหนา ผลอ่อนผิวมีสะเก็ดสีเหลืองอมเทา เมื่อสุกสีเทา ผลแก่ผิวเรียบ มีหลายเมล็ด พบตามข้างลำธาร ริมแม่น้ำ ที่ขึ้นแฉะ ในป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ใบ รสขมหอม ขับเหงื่อ แก้ไข้ เจริญอาหาร ระบาย บำรุงธาตุ ขับพยาธิ แก้ปวดเส้น แก้อัมพาต แก้โรคลิช้ออักเสบ แก่สะอึก ขับพยาธิลม แก่ลมขึ้นเบื้องสูง ดอก รสเย็น แก้เจ็บในตา แก้ไข้ครั่นเนื้อครั่นตัว แก้เจ็บคอ ผล รสขม แก้ไข้ เปลือกต้น รสขมหอม แก่สะอึก ขับพยาธิลม ขับเหงื่อ แก้ในกองลม แก่กระษัย แก่ริดสีดวงพอมแห้ง ระวังพิษที่ผิวหนัง แก้ไข้ ขับน้ำเหลืองเสีย เป็นยาบำรุง ขับน้ำดี ขับน้ำในทางเดินปัสสาวะ แก้อาเจียน แก่ลมทำให้เรอ ผสมรวมกับเปลือกกุ่มบก เปลือกทองหลางใบมน ต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับลม แก่สะอึก กระทบ รสร้อน แก่ริดสีดวงทวาร แก่น รสร้อน แก่นัว ราก แขน้ำกิน บำรุงธาตุ

ช่วงที่ออกดอกและติดผล ตุลาคม ถึง ธันวาคม

กุ่มบก

ชื่อพืช

กุ่มบก

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Creteva adansonii DC. subsp. *trifoliata* (Roxb.) Jacobs

ชื่อวงศ์

Capparaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น ใบเป็นใบประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 3 ใบ ออกเรียงสลับ ใบรูปไข่ กว้าง 2-6 เซนติเมตร ยาว 2-10 เซนติเมตร ดอก ออกเป็นช่อกระจุกตามซอกใบใกล้ปลายยอด ดอกสีขาวเมื่อแรกบาน แล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองหรือสีชมพู กลีบดอกมี 4 กลีบ รูปรี ปลายมน โคนสอบเรียว เห็นเส้นบนกลีบชัดเจน คล้ายเส้นใบ เกสรตัวผู้มีจำนวนมาก ก้านเป็นเส้นสีม่วง เกสรเพศเมียค่อนข้างยาว 1 อัน มีรังไข่เหนือวงกลีบ ผลสด รูปทรงกลม ผิวมีจุดสีน้ำตาลอมแดง เปลือกแข็ง ผลอ่อนมีสีเขียว พอสุกมีสีน้ำตาลแดง เมล็ดรูปเกือบกลมหรือรูปไต มีหลายเมล็ด ผิวเรียบ พบตามป่าผสมผลัดใบ ป่าเต็งรัง ไร่นา ป่าเบญจพรรณ เขาหินปูนและป่าไผ่

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใบ รสร้อน ใช้ต้มน้ำดื่มบำรุงหัวใจและขับลม ใบสดตำทาแก้กลากเกลื้อน แก้ก้นขมิ้น ใบและเปลือกกราก ใช้ทาถอนพิษให้เลือดมาเลี้ยงบริเวณนั้น เปลือกต้น รสร้อน แก้ปวดท้อง แก้ท้องอืด ขับพยาธิ แก้มวน บำรุงธาตุ คุมธาตุ กระตุ้นลำไส้ให้ย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ แก้ไข้ ขับน้ำเหลืองเสีย รักษาผิวหนัง บำรุงหัวใจ ทาแก้โรคผิวหนัง เป็นยาระงับประสาท เปลือกต้นนำมาเนื้ให้ร้อนใช้ประคบแก้ปวด เปลือกต้นผสมกับเปลือกกุ่มน้ำ เปลือกทองหลางใบมน ต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับลม แก่น รสร้อน แก้กิดสีดวงทวาร และอาการพอมเหลือง กระพี้ รสร้อน ช่วยทำให้ขี้หูแห้งออกมา ราก รสร้อน บำรุงธาตุ ดอก เป็นยาเจริญอาหาร ผล แก้ก้องผูก

ช่วงที่ออกดอกและติดผล

ตุลาคม ถึง ธันวาคม

ช้อย

ชื่อพืช	ช้อย
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Streblus asper</i> Lour.
ชื่อวงศ์	Moraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดกลาง ใบเดี่ยว เรียงสลับ แผ่นใบรูปรีหรือรูปไข่กลับ กว้าง 2-4 เซนติเมตร ยาว 4-8 เซนติเมตร ดอกสีเขียวอ่อน มีกลิ่นหอม ออกเป็นช่อตามซอกใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็กมาก ดอกแยกเพศ ดอกเพศผู้และดอกเพศเมียอยู่ต่างต้นกัน ช่อดอกเพศผู้เป็นกระจุกกลม มี 5-15 ดอก เส้นผ่านศูนย์กลางยาว 6-10 มิลลิเมตร เกสรเพศผู้สีขาว ดอกเพศเมียออกเดี่ยว มีก้านยาว กลีบดอกสีเขียวปนเหลือง ผลสด รูปกลม หรือรูปไข่ ขนาดประมาณ 0.8 เซนติเมตร มีเมล็ดเดียว ผลแก่สีเหลือง ฉ่ำน้ำ มีกลีบเลี้ยงสีเขียวหุ้ม ปลายผลมีก้านเกสรตัวเมียคล้ายเส้นด้ายติดอยู่ เมล็ดกลม สีขาวแกมเทา พบตามที่ลุ่ม ป่าเบญจพรรณทั่วไป และป่าละเมาะ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้กิ่งสด ทุบใช้สีฟัน ทำให้เหงือกและฟันทน เปลือกต้นนำมาต้มใส่เกลือให้เค็มใช้รักษาโรครำมะนาด แก้โรคฟัน รักษาฟันให้แข็งแรง แก้ปวดฟัน ประุงเป็นยาแก้ท้องร่วง ใช้มวลสุบรักษาริดสีดวงจมูก ต้มกับน้ำใช้ชะล้างบาดแผล รากรักษาแผลเรื้อรัง แก้โรคคอติด เป็นส่วนผสมในยารักษากระดูก ปวดเส้นประสาทและปวดเอว ฆ่าพยาธิ เปลือกราก บำรุงหัวใจ ใบ น้ำต้มแก้โรคบิด แก้ปวดประจำเดือน ขับน้ำนม แก้บิด ขับพยาธิ แก้ท้องอืดเฟ้อ ผล บำรุงธาตุ แก่ลม แก่กระษัย ขับลม จุกเสียด เป็นยาอายุวัฒนะ เมล็ด รสเฝื่อนร้อน เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้ท้องอืดเฟ้อ ขับลมในลำไส้

ช่วงที่ออกดอก ธันวาคม ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล เมษายน ถึง พฤษภาคม

ชันทองพยับบาท

ชื่อพืช	ชันทองพยับบาท
ชื่ออื่น	ดุกหิน ดุกใส
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Suregada multiflorum</i> (A.Juss) Baill.
ชื่อวงศ์	Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมรูปหอก กว้าง 3-8 เซนติเมตร ยาว 9-22 เซนติเมตร เนื้อใบหนาทึบ เหนียว ดอกสีเขียวอมเหลืองอ่อน ออกเป็นช่อสั้น ๆ ตรงซอกใบ กลิ่นหอม ช่อละ 5-10 ดอก ดอกแยกเพศ แยกต้น ไม่มีกลีบดอก ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ 35-60 อัน ดอกเพศเมีย รังไข่เหนือวงกลีบ กลีบรองดอกมี 5 กลีบ หนา ผลเกือบกลม ผิวเกลี้ยง ขนาด 2 เซนติเมตร ผลอ่อนสีเขียวเมื่อสุกมีสีเหลืองอมแสด แตกตามพู มี 3 พู เมล็ดค่อนข้างกลม หนึ่งผลมี 3 เมล็ด ขนาด 7-8 มิลลิเมตร สีน้ำตาลเข้ม มีเนื้อบาง ๆ สีขาว (aril) หุ้มเมล็ด พบตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบ

ตำรายาไทย ใช้ราก รสเมาเบื่อร้อน แก้ลม แก้ประดง แก้พิษในกระดุก แก้โรคผิวหนัง รักษาฝีเหลืองเสีย เปลือกต้น แก้โรคตับพิการ แก้ปอดพิการ แก้ลมเป็นพิษ แก้โรคผิวหนัง แก้กลากเกลื้อน รักษาเมะเร็ง เป็นยาถ่าย ยาระบาย บำรุงเหงือก แก้เหงือกอักเสบ ทำให้ฟันทน แก้ประดง ถ่าน้ำเหลือง แก้พิษในกระดุก ฆ่าพยาธิ แก้โรคเรื้อน แก้กามโรค เนื้อไม้ รสเมาเบื่อ แก้กามโรค แก้น้ำเหลืองเสีย แก้ไข้ แก้โรคผิวหนัง แก้เมะเร็งคุดทะราด แก้กลากเกลื้อน แก้ลมพิษ แก้ประดงผื่นคัน แก้พิษในกระดุก ฆ่าพยาธิ แก้โรคเรื้อน แก้ลมและโลหิตเป็นพิษ เนื้อไม้ มีพิษทำให้เมา ใช้เป็นยาเบื่อ ลำต้น ต้มอาบสำหรับหญิงอยู่ไฟ

ช่วงที่ออกดอก	มีนาคม ถึง พฤษภาคม
ช่วงที่ออกผล	เมษายน ถึง มิถุนายน

ข้าวสารป่า

ชื่อพืช

ข้าวสารป่า

ชื่ออื่น

เข้้มแพะ

ชื่อวิทยาศาสตร์

Pavetta tomentosa Roxb. ex Smith.

ชื่อวงศ์

Rubiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน กว้าง 4-10 เซนติเมตร ยาว 8-15 เซนติเมตร แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง คล้ายช่อเชิงหลั่น สีขาว มีกลิ่นหอม ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ช่อยาวได้ถึง 15 เซนติเมตร ช่อดอกกลม หลวม ๆ ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกสีขาว โคนเชื่อมกันเป็นรูปแตร หลอดแคบ แยกเป็นกลีบ 4 กลีบ เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดที่ปลายหลอดกลีบดอก สลับกับแฉกกลีบดอก รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผลผนังชั้นในแข็ง กลม มี 2 พู เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-6 มิลลิเมตร สีเขียวเป็นมัน เมื่อแก่เป็นสีดำ เนื้อผลบาง ภายในมี 2 เมล็ด สีน้ำตาล พบทั่วไปในป่าเต็งรัง ป่าดิบเขา และป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้รากหรือลำต้น ผสมสมุนไพรอื่นหลายชนิด ต้มน้ำดื่ม แก้กะเร็ง รากต้มน้ำดื่มช่วยเพิ่มน้ำนม

ตำรายาไทย ใบ รสเมาเบื่อ ใช้รักษาโรคในจุก ฆ่าพยาธิ ใช้น้ำต้มแก้อาการไข้ ใบและราก ใช้พอกฝี รักษาริดสีดวงทวาร แก้หิด เปลือกต้น มีรสเมาเบื่อ ตำคั้นเอาน้ำหยอดหูฆ่าแมลงคาในหู ผล รสเมาเบื่อ แก่ริดสีดวงในจุก ดอก มีรสฝาดเย็น แก่ตาแดงตาแฉะ ราก มีรสเฝื่อน แก้เสมหะในท้องและในทรวงอก ต้มน้ำกินแก้บิด

ช่วงที่ออกดอกและติดผล เมษายน ถึง สิงหาคม

ขี้เจียก

ชื่อพืช

ขี้เจียก

ชื่ออื่น

เครือพุทอง ตำแยดิน

ชื่อวิทยาศาสตร์

Argyreia thorelii Gagnep.

ชื่อวงศ์

Convolvulaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อยล้มลุก มีหัวใต้ดิน มีขนยาวสีน้ำตาลทองประปรายตามกิ่ง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปแถบแกมรูปใบหอก กว้าง 1.2-2.5 เซนติเมตร ยาว 8-14 เซนติเมตร ดอกช่อ แบบช่อกระจุก ออกสั้น ๆ ที่ซอกใบ ดอกย่อย 3-7 ดอก ในแต่ละช่อ กลีบดอกรูปดอกเข็ม ปลายแหลม แยกเป็น 5 แฉก หลอดกลีบดอกยาว 4-5 เซนติเมตร เกสรเพศผู้ยื่นพ้นเลยปากกลีบดอก ยาว 3.8-4 เซนติเมตร เกสรเพศเมียยาวเท่า ๆ เกสรเพศผู้ ยอดเกสรหยัก 2 พู ผลสดเมื่อแห้งแตก ทรงกลม มีหลายเมล็ด พบตามป่าเต็งรัง และป่าดิบแล้งที่เป็นหินทราย

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ รับประทานสด เป็นยาระบาย

ช่วงที่ออกดอกและติดผล สิงหาคม ถึง กันยายน

คดสัง

ชื่อพืช	คดสัง
ชื่ออื่น	เบนน้ำ
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Combretum trifoliatum</i> Vent.
ชื่อวงศ์	Combretaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาหรือไม้พุ่มรอเลื้อย ใบเป็นใบเดี่ยว ออกที่ข้อเดียวกัน 3-5 ใบ รูปรีหรือรูปใบหอก กว้าง 3-5.5 เซนติเมตร ยาว 8-16 เซนติเมตร ดอกสีขาวหรือสีขาวอมเหลือง มีกลิ่นหอม ออกเป็นช่อกระจายที่ปลายยอดหรือตามง่ามใบ ช่อดอกยาว 8-20 เซนติเมตร กลีบดอกมี 5 กลีบ มีขนนุ่มหนาแน่น เกสรตัวผู้มี 10 อัน ก้านเกสรตัวผู้ยาว 4-5 มิลลิเมตร อับเรณูยาว 0.5 มิลลิเมตร ส่วนท่อเกสรตัวเมียยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร ผลไม่มีก้าน รูปรีแคบ กว้าง 1-1.5 เซนติเมตร ยาว 3-3.5 เซนติเมตร ผิวเกลี้ยง สีน้ำตาลดำ เป็นมัน มีครีบปีกแข็ง 5 ปีก (อาจพบแบบมี 4 หรือ 6 ปีก) ปีกกว้างประมาณ 3-4 มิลลิเมตร ชอบขึ้นบริเวณที่ชุ่มชื้น

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ฝนทา แก้ฝีหนอง ลำต้น เค้ายา กับแก่นมะขาม เพกา เบนน้ำ และจำปาขาว ต้มน้ำดื่ม แก้น้ำในไต

ตำรายาไทย ใช้ ราก ประุงเป็นยาชงแก้ตกขาว ใช้ชำระล้างอวัยวะสืบพันธุ์สตรี เปลือกและราก ฝนกับน้ำข้าวขาว กินเป็นยาสมานลำไส้ แก้บิด แก้ท้องร่วง หรือดองเหล้ากินแก้ปวดท้อง แก้จุกเสียด ผล ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิไส้เดือน ต้มน้ำอมแก้เหงือกบวม และปากเปื่อย นำผลมาผสมกับเมล็ดข้าวโพดแล้วทำให้สุก นำมาปั่นเป็นยาลูกกลอน เอามาเคี้ยวเป็นยาบำรุงและรักษาเหงือกทั้งต้น รักษาโรคบิด ขับพยาธิ

ช่วงที่ออกดอก	มกราคม ถึง กุมภาพันธ์
ช่วงที่ออกผล	มีนาคม ถึง เมษายน

คนทีสอ

ชื่อพืช	คนทีสอ
ชื่ออื่น	ดินสอ ผีเสื้อน้อย
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Vitex trifolia</i> Linn.
ชื่อวงศ์	Verbenaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ขนาดกลาง ทั้งต้นมีกลิ่นหอม ใบประกอบแบบนิ้วมือ ออกตรงกันข้าม ใบย่อยรูปไข่ปลายแหลม 3 ใบ กว้าง 2.5-3 เซนติเมตร ยาว 4-6 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ ปลายแหลม โคนใบสอบ ท้องใบและหลังใบเรียบ หลังใบสีเขียว ท้องใบเป็นสีนวลขาว มีขน ก้านใบยาว 1-3 เซนติเมตร ก้านใบย่อยสั้นมาก ดอกช่อแยกแขนง ดอกมีขนาดเล็กสีฟ้าอมม่วงเป็นช่อยาว ออกที่ยอดหรือตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 5-8 มิลลิเมตร ปลายแยก รูปปากเปิด มีขน มี 5 กลีบ กลีบดอกมีขนาดไม่เท่ากัน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนล่างมี 2 กลีบ ส่วนบนมี 3 กลีบ มีเกสรตัวผู้ 4 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลสด รูปทรงกลม มีเมล็ดเดียว สีเขียวนวล เป็นพวงช่อ เมล็ดเดี่ยวกลม สีน้ำตาล เมื่อสุกมีสีดำหรือดำ เกิดตามป่าดงดิบเขา ป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใบ รสร้อนสุขุม หอม บำรุงน้ำดี ขับเสมหะ บำรุงธาตุ รักษาโรคตับ ขับลม แก้ไอ แก้หืด ฆ่าพยาธิ แก้กิดสีดวงจมูก แก้ก้างไ้พิการ ขับเหงื่อ แก้พิษฝีใหญ่ แขน้ำอาบแก้ผื่นคันโรคผิวหนัง โรคปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ และเป็นยาไล่แมลง ดอก แก้ไข้ แก้หืดไอ ฆ่าพยาธิ บำรุงครรภ์มารดา บำรุงน้ำนม ผล รสร้อนสุขุม แก้กิดสีเหียนอาเจียน แก่ลม ฆ่าพยาธิ แก้หืดไอ แก้ไข้ แก้กิดสีดวงจมูก แก่ปวดตามเนื้อตามข้อ แก่ท้องมาน ขับเหงื่อ เมล็ด รสร้อนสุขุม ระงับปวด เจริญอาหาร ราก รสร้อนสุขุม แก้ไข้ แก่โรคตับ โรคตา ถ่านน้ำเหลือง ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ รากและใบ ต้มกินแก้ไข้ ให้หญิงหลังคลอดบุตรใหม่ ๆ รับประทานเป็นยาขับปัสสาวะและขับเหงื่อ

ช่วงที่ออกดอกและติดผล เมษายน ถึง พฤษภาคม

คัดเค้าเครือ

ชื่อพืช	คัดเค้าเครือ
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Oxyceros horridus</i> Lour.
ชื่อวงศ์	Rubiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้รอเลื้อยเนื้อแข็ง หรือไม้พุ่มขนาดกลาง มีหนามแหลม ล้วน ปลายโค้งแข็งเป็นคู่ตามข้อและโคนใบ ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกตรงข้าม เนื้อใบหนาแข็ง เหนียว ใบรูปรี แกมขอบขนาน กว้าง 4-5 เซนติเมตร ยาว 6-12 เซนติเมตร ดอกออกเป็นช่อกระจุกตามซอกใบและปลายกิ่ง มีลักษณะคล้ายดอกเข็ม เมื่อแรกบานสีขาวแล้วเปลี่ยนเป็นสีแกมเหลือง กลิ่นหอมแรงในตอนกลางคืน กลีบดอก 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 5 อัน ยาวและยื่นพ้นกลีบดอก ผลสดแบบผลกลุ่ม รูปกลมรี สีเขียวเข้ม เมื่อแก่สีดำ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 เซนติเมตร ส่วนก้านนูนเป็นวง เมล็ดขนาดเล็กมีจำนวนมาก พบตามป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และตามป่าละเมาะ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ทั้งต้น แก้เสมหะ บำรุงโลหิต แก้ไข้ ใบแช่น้ำดื่มแก้ไข้ ดอก รสขมหอม แก้เลือดออกตามไรฟัน ผล รสฝืดปร่า ประทุ เป็นยาขับประจำเดือน บำรุงโลหิต ผลมีสารจำพวกไตรเทอร์ปีนซาโปนิน มีฤทธิ์เบื่อปลา ราก ช่วยขับเลือด แก้ไข้ แก้เลือดออกตามไรฟัน ขับลม รากและผล ขับระดู บำรุงโลหิต ขับฟอกโลหิต แก้ท้องเสีย รากหรือแก่น ฝนน้ำกินแก้ไข้ หนาม แก้พิษฝีต่างๆ ลดไข้ ลดความร้อน แก่น ฝนน้ำรับประทานแก้ไข้

ช่วงที่ออกดอก

ธันวาคม ถึง มกราคม

ช่วงที่ออกผล

กุมภาพันธ์ ถึง เมษายน

คำมอกหลวง

ชื่อพืช	คำมอกหลวง
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.
ชื่อวงศ์	Rubiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น เป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม สลับตั้งฉาก รูปวงรี รูปขอบขนานแกมไข่กลับ หรือรูปไข่กลับ กว้าง 12-18 เซนติเมตร ยาว 22-30 เซนติเมตร ใบแก่เขียวเข้มเป็นมัน ก้านใบร่วงหล่นง่ายทิ้งรอยแผลกลม ๆ ตุ่มตารูปกรวยกว้าง ยอดอ่อนมีน้ำยางคล้ายขี้ผึ้งสีเหลืองหุ้มไว้ ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ หรือตามปลายยอด ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 เซนติเมตร มีกลีบดอก 5 กลีบ กลีบดอกสีขาวนวลเมื่อแรกบาน แล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองสด กลิ่นหอม เกสรตัวผู้มี 5 อัน รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผลสด มีเนื้อ สีเขียวเข้ม เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีดำ รูปกระสวยแกมไข่กลับ หรือรูปขอบขนาน มีเนื้อและเมล็ดขนาดเล็กหลายเมล็ด พบตามป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรรักษาบ้านอีสาน ใช้เนื้อไม้เข้ายากับโมกเดียม และสามพันเตี้ย ต้มน้ำดื่ม แก้บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด

ยาพื้นบ้าน ใช้เมล็ด ต้มน้ำผสมเป็นยาสระผม ข่าเหา แก่น ผสมกับ แก่นมะพอก ต้มรวมกันให้หญิงอยู่ไฟอาบและใช้สระผม

ช่วงที่ออกดอก มกราคม ถึง เมษายน

ช่วงที่ออกผล พฤษภาคม ถึง สิงหาคม

ชื่อพืช	กุย
ชื่ออื่น	ยาง
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Willughbeia edulis</i> Roxb.
ชื่อวงศ์	Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง รอเลื้อยขนาดใหญ่ ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางสีขาวขุ่น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี รูปไข่กลับ หรือรูปขอบขนาน กว้าง 5-7 เซนติเมตร ยาว 10-14 เซนติเมตร เนื้อใบหนา ผิวใบด้านบนเกลี้ยงเป็นมัน ดอกช่อแบบ ช่อกระจุก มีดอกย่อย 5-6 ดอก กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีขาวปนสีเหลือง เรียงบิดเวียนแบบขวาทับซ้าย เกสรเพศผู้มี 5 อัน เกสรเพศเมีย รังไข่กึ่งใต้วงกลีบ ผลเดี่ยวแบบผลสดมีเนื้อหลายเมล็ด ทรงกลม หรือรูปไข่ เปลือกผลค่อนข้างหนา สีเขียว เมื่อสุกสีเหลืองถึงส้ม เนื้อผลลื่นติดกับเมล็ด เปลือกหุ้มผลมีน้ำยางสีขาวขุ่น พบตามป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น ป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ลำต้นผสมลำต้นมะกระทิบโรง ต้มน้ำดื่ม บำรุงกำลัง เป็นยาอายุวัฒนะ เปลือก รักษาอาการปวดศีรษะ ราก ต้มกินรักษาโรคบิด น้ำยางใช้ทำกาวกดักจับแมลงได้ ผลสุก มีรสเปรี้ยวอมหวาน รับประทานได้ หล่อลื่นลำไส้ ช่วยให้ขับถ่ายสะดวก

ตำรายาไทย เถา แก่ลมขัดในข้อ ในกระดูก แก้มือเท้าอ่อนเพลีย ต้มดื่มแก้บิด แก้ตับพิการ แก้कुทูระราด ราก แก้มือเท้าอ่อนเพลีย ต้มดื่มแก้โรคบิด แก้เจ็บคอ เจ็บหน้าอก เปลือกต้น ต้มดื่มแก้ปวดศีรษะ ยาง รสฝาด ร้อน ทาแผล แก้कुทูระราด ผลดิบ รสเปรี้ยวฝาด ผลแห้งย่างไฟ บดทาแผล

ช่วงที่ออกดอก กุมภาพันธ์ ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล กรกฎาคม ถึง กันยายน

เครือหมาน้อย

ชื่อพืช	เครือหมาน้อย
ชื่ออื่น	กรุงเขมา
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cissampelos pareira</i> L. var. <i>hirsuta</i> (Buch. ex DC.) Forman.
ชื่อวงศ์	Menispermaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อย เนื้อไม้แข็ง มีขนนุ่มสั้นปกคลุมหนาแน่นตามเถา กิ่ง ช่อดอก และใบ ใบเป็นใบเดี่ยว ออกแบบสลับ มีหลายรูป เช่น รูปหัวใจ รูปกลม ก้นใบปิด กว้าง 4.5-12 เซนติเมตร ยาว 4.5-11 เซนติเมตร ดอกออกเป็นช่อกระจุกสีขาว ขนาดเล็ก ดอกแยกเพศ และอยู่ต่างต้นกัน เรียงแบบช่อเชิงหลั่น ดอกเพศผู้ สีเขียวหรือสีเหลือง เกสรเพศผู้เชื่อมติดกัน ช่อดอกเพศเมีย เป็นช่อคล้ายช่อกระจุกแยกแขนง ผลสด มีก้านอวบใหญ่ ขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร สีส้ม ผลทรงกลมหรืออยู่ตรงปลาย เมื่อสุกสีน้ำตาลแดง เมล็ดโค้งงอรูปพระจันทร์ครึ่งซีก พบในป่าดิบ ป่าผลัดใบ และป่าไผ่ ตามริมแม่น้ำลำธาร

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ส่วนเหนือดิน เป็นยาแก้ร้อนใน แก้โรคตับ ราก ใช้แก้ไข้ แก้ดีซ่าน เป็นยาขับปัสสาวะ ยาถ่าย แก้ไข้มาลาเรีย ใช้เป็นยาเจริญอาหาร ยาอายุวัฒนะ ยาช่วยย่อย แก้ท้องร่วง บวมน้ำ แก้ไอ ชัดเบา กระเพาะปัสสาวะอักเสบ โรคหนองใน ใช้เคี้ยว แก้ปวดท้อง และโรคบิด ระบายน้ำ เป็นยาขับเหงื่อ ยาขับระดู ยาบำรุง ยาสงบประสาท ยาขับน้ำเหลืองเสีย ยาสมาน รากและใบ พอกเป็นยาเฉพาะที่ แก้โรคผิวหนัง หิด ลำต้น ดับพิษไข้ทุกชนิด บำรุงโลหิตสตรี เป็นยาพอกแก้ตาอักเสบ เนื้อไม้ แก้โรคปอด และโรคโลหิตจาง ใบ แก้ร้อนใน พอกแผล ฝี แก้แผลมะเร็ง แก้หิด ใช้ทาภายนอกแก้หิด ใบคั้นเอาน้ำเมื่อผสมกับเครื่องปรุงอาหาร จะมีลักษณะเป็นวุ้น

ช่วงที่ออกดอก	ตุลาคม ถึง พฤศจิกายน
ช่วงที่ออกผล	ธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์

เจตพังคี

ชื่อพืช

เจตพังคี

ชื่ออื่น

ใบหลังขาว

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cladogynos orientalis Zipp.ex Span.

ชื่อวงศ์

Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม กิ่งก้านมีขนรูปดาวสีขาว รากมีเปลือกหุ้มเป็นเยื่อบางสีเหลืองหรือสีเหลืองเข้ม ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปไข่หรือรูปวงรี กว้าง 3-8 เซนติเมตร ยาว 6-15 เซนติเมตร แผ่นใบหนา ด้านบนเกลี้ยง สีเขียวเข้ม แผ่นใบด้านล่างมีขนสีขาวจำนวนมาก ทำให้มองเห็นแผ่นใบสีขาวหรือสีเงิน ดอกแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน แต่ละช่อมีดอกเพศผู้ 1 ดอก ดอกเพศผู้ 1-2 ดอก เกสรเพศผู้สีเหลือง เป็นเส้นยาวยื่น 4 เส้น รังไข่กึ่งทรงกลม ผลรูปทรงกลม ผลแห้งไม่แตก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 8 มิลลิเมตร แบ่งเป็น 3 พู ผิวเป็นลายเส้นสีขาวทั้งผล และมีขนนุ่มสีขาว พบตามป่าดิบ ป่าไม่ผลัดใบ ป่าเขาหินปูน

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ราก รสเผ็ดขึ้นเฟื่อนเล็กน้อย และมีกลิ่นหอม ช่วยขับลม แก้ท้องขึ้น ปวดแน่นท้อง หรือนำมาฝนกับน้ำปูนใสทาท้องเด็กอ่อน ทำให้ผายลม แก้ท้องอืดเฟ้อ แก้โรคในกระเพาะและลำไส้ ทำให้เจริญอาหาร หรือใช้ร่วมกับมหาหิงค์หรือการบูรก็ได้ หรือนำรากมาผสมกับรากกำยาน ต้มน้ำดื่ม บำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ หรือผสมกับไพล กะทือบ้าน กะทือป่า กระเทียม ขิง พริกไทย ตีปี้ เติมน้ำมันแดง บดเป็นผงละลายน้ำตาลทรายพองหวาน ดื่มเป็นยารักษาธาตุ เจริญอาหาร ขับลมในกระเพาะและลำไส้ ทั้งต้น ต้มน้ำหรือทำเป็นผง หรือดองเหล้า กินแก้ลมจุกเสียด ท้องขึ้น ท้องเฟ้อ และท้องร่วง

ช่วงที่ออกดอก และติดผล มีนาคม ถึง พฤศจิกายน

เจียงพรัางนางแอ

ชื่อพืช	เจียงพรัางนางแอ
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Carallia brachiata</i> (Lour.) Merr.
ชื่อวงศ์	Rhizophoraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ อาจพบลักษณะรากค้ำจุนแบบ prop root เป็นเส้นยาว หรือออกเป็นกระจุกตามลำต้น หรือโคนต้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปวงรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 4-7 เซนติเมตร ยาว 7-10 เซนติเมตร หลังใบสีเขียวเข้ม เป็นมันหนา ดอกช่อแยกแขนง มักเรียงตัวแน่นเป็นช่อกลม ไม่มีก้านดอกย่อย กลีบดอก 5 กลีบ กลีบดอกขนาดเล็ก รูปร่างเป็นแผ่นกลม สีเขียวอมเหลือง เกสรเพศผู้มี 10-16 อัน ผลสดแบบมีเนื้อ รูปทรงกลม ขนาดเล็ก ออกเป็นกระจุก มีกลีบเลี้ยงด้านบน คล้ายมงกุฏ ผิวผลเป็นมัน มีเนื้อบางสีเขียวห่อหุ้ม ผลแก่สีส้มปนแดง เมล็ดรูปไตสีน้ำตาลเข้ม หรือดำ มีเยื่อหนาสีส้ม รับประทานได้ พบตามป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสานใช้ ลำต้น ฝนนํ้ากินแก้ไข้ ต้มนํ้าดื่มบำรุงร่างกาย เป็นยาเจริญอาหารสำหรับสตรีหลังคลอด ผสมลำต้นแคด เปลือกต้นต้บเต้าตัน ต้มนํ้าดื่ม แก้ผดผื่นแดง (กินอาหารแสลงใช้ ทำให้โรคกำเริบ อาจมีอาการท้องเสีย) เปลือกต้น ต้มนํ้าอาบรักษาไข้ตัวร้อน แก่น ช่วยขับลม ระบายความร้อน

ตำรายาไทย ใช้ เปลือกต้น รสฝาดเย็น แก้ไข้ แก้อ่อนในกระหายน้ำ ขับเสมหะ และโลหิต ปิตธาตุ สมานแผล แก้บิด แก้พิษผื่นผดผื่น ตัน แก้ไข้ บำรุงร่างกาย และช่วยเจริญอาหาร

ช่วงที่ออกดอกและติดผล เมษายน ถึง สิงหาคม

ชะมวง

ชื่อพืช	ชะมวง
ชื่ออื่น	ลัมโมง
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Garcinia cowa</i> Roxb.
ชื่อวงศ์	Clusiaceae (Guttiferae)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น ขนาดเล็กถึงกลาง มีน้ำยางสีเหลือง ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม สลับตั้งฉาก รูปวงรีแกมใบหอกหรือรูปขอบขนาน กว้าง 2-3.5 เซนติเมตร ยาว 7-15 เซนติเมตร เนื้อใบหนาและแข็งเปราะ ดอกแยกเพศ อยู่คนละต้น ดอกตัวผู้ออกตามกิ่งเป็นกระจุก เกสรตัวผู้มีจำนวนมากเรียงกันเป็นรูปสี่เหลี่ยม กลีบดอกสีเหลือง 4 กลีบ รูปรี แข็งหนา ดอกตัวเมียเป็นดอกเดี่ยว ดอกมีขนาดใหญ่กว่าเล็กน้อย มีปลายเกสรเป็น 4-8 เหลี่ยม ผลสด รูปกลมแป้น ผิวเรียบ ขนาด 2.5-6 เซนติเมตร เมื่อสุกสีเหลืองแกมส้มหม่น มีร่องตื้นๆ 5-8 ร่อง ด้านบนปลายบวม และมีชั้นกลีบเลี้ยงติดอยู่ มีรสฝาด มีเมล็ดขนาดใหญ่ 4-6 เมล็ด รูปรี หนา เรียงตัวกันเป็นวงรอบผล พบทั่วไปในป่าชื้นระดับต่ำ

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ผสมรากปอดอ่อน รากตุ้มกาขาว และ รากกำแพงเจ็ดชั้น ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย แก่น ฝนหรือแช่น้ำดื่ม แก้อาการเหน็บชา ใบอ่อนและผลอ่อน มีรสเปรี้ยวรับประทานได้

ตำรายาไทย ใช้ ใบหรือผล รสเปรี้ยว เป็นยาระบาย แก้ไข้ กระหายน้ำ กัดฟอกเสมหะ แก้อาตุพิการ ราก มีรสเปรี้ยว แก้ไข้ตัวร้อน แก้บิด แก้เสมหะ ใบ มีรสเปรี้ยว ประทุษเป็นยากัดฟอกเสมหะ และโลหิต แก้ไอ ผสมกับยาชนิดอื่นๆ ประทุษเป็นยาขับเลือดเสีย ใบและดอก เป็นยาระบายท้อง แก้ไข้ กัดฟอกเสมหะ รักษาธาตุพิการ ผล หั่นเป็นแว่นตากแห้ง ใช้กินเป็นยาแก้บิด

ช่วงที่ออกดอก	กุมภาพันธ์ ถึง เมษายน
ช่วงที่ออกผล	พฤษภาคม ถึง มิถุนายน

ชะลูดข่อยสั้น

ชื่อพืช	ชะลูดข่อยสั้น
ชื่ออื่น	ตั้งต้น
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Alyxia schlechteri</i> H. Lev.
ชื่อวงศ์	Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อยหรือไม้เถาเนื้อแข็งขนาดเล็ก มีน้ำยางขาว เปลือกต้นและกิ่งก้านสีเทา มีรูอากาศมาก ใบเดี่ยว เรียงเป็นวงรอบข้อ ข้อละ 3-4 ใบ ใบหนาแน่นช่วงบนของกิ่ง รูปวงรีแกมขอบขนาน รูปใบหอกกลับ หรือรูปใบหอก กว้าง 1-4 เซนติเมตร ยาว 5-10 เซนติเมตร เนื้อใบค่อนข้างหนาเหนียว ดอกช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ ขนาด 0.5-1 เซนติเมตร ดอกย่อยหลายดอก ขนาดเล็ก กลีบดอกมี 5 กลีบ กลีบดอกสีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว โคนหลอดสีเหลืองแกมส้ม มีกลิ่นหอม ผลสด รูปขอบขนาน คอดเป็นข้อ ๆ ตามเมล็ด 2-3 ข้อ แต่ละข้อยาว 7.5 มิลลิเมตร ผลอ่อนสีเขียว เมื่อสุกเปลี่ยนเป็นสีม่วงดำ มี 1-3 เมล็ด พบตามป่าเต็งรัง ป่าโปร่ง ป่าละเมาะ

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ลำต้น ต้มน้ำดื่ม แก้เหน็บชา แก้ตกขาว เช้ายา แก้กษัยเส้น แก้ปวดเมื่อยจากการทำงานหนัก เถา ต้มน้ำดื่ม ช่วยบำรุงหัวใจ เปลือกต้น มีกลิ่นหอม ใช้ทำธูป

ตำรายาไทย เปลือกเถา รสหอมเย็น ขับพยาธิลม แก้ปวดในท้อง ต้มเอาน้ำปรุงบู่หรืให้มีกลิ่นหอมชวนสูบ และทำเป็นผง ปรุงเป็นเครื่องหอมอื่น ๆ เช่น ธูปหอม น้ำอบ น้ำปรุง เป็นต้น ใบและผล แก้ไข้ร้อนใน กระสับกระส่าย แก้กษัย แก้ดีพิการ แก้คุดทะราด ดอก แก้พิษไข้เพ้อคลั่ง แก้กษัย แก้ดีพิการ แก้ลม ราก แก้ลม แก้พิษเสมหะ แก้พิษไข้ เนื้อต้น แก้ลม บำรุงหัวใจ ขับพยาธิลม แก้ปวดมวนท้อง และใช้ทำธูป

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มีนาคม ถึง กรกฎาคม

ชะเอมไทย

ชื่อพืช

ชะเอมไทย

ชื่ออื่น

ชะเอมป่า

ชื่อวิทยาศาสตร์

Albizia myriophylla Benth.

ชื่อวงศ์

Leguminosae- Mimosaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเป็นต้นขนาดกลาง มีหนามตามลำต้นและกิ่งก้าน ใบเล็กละเอียด เป็นฝอย เป็นใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ ใบย่อยเรียงตรงข้าม ใบย่อยรูปขอบขนาน มีขนที่ขอบใบ ดอกออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ลักษณะเป็นพู่ กลีบดอกสีขาว มีกลิ่นหอม ก้านช่อดอกยาว 1.3-2.3 เซนติเมตร ดอกรวมเป็นกระจุกที่ปลายก้าน เกสรตัวผู้ยาวสีขาว 10 อัน ผลเป็นฝักแบน ปลายแหลม กว้าง 2.3-2.5 เซนติเมตร ยาว 7.2-15.2 เซนติเมตร โคนและปลายแหลม มีเมล็ดนูนเห็นได้ชัด ประมาณ 3-10 เมล็ดต่อฝัก ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีเหลืองถึงน้ำตาล ตรงบริเวณที่มีเมล็ดจะมีรอยนูนเห็นชัด พบตามป่าดิบแล้ง ป่าดงดิบเขา และป่าโปร่งทั่วไป

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ เนื้อไม้ มีรสหวาน แก้โรคในลำคอ แก้ลม แก้เลือดออกตามไรฟัน บำรุงธาตุและบำรุงกำลัง บำรุงกล้ามเนื้อให้เจริญ แก้ไอ ขับเสมหะ แก่น้ำลายเหนียว ต้น รสหวานเย็น ถ่ายลม แก้โรคในคอ ทำผิวหนังให้สดชื่น แก้โรคตา ราก มีรสหวาน ทำให้ชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ และเป็นยาระบาย มีสรรพคุณแก้ไอ ขับเสมหะ แก้กึ่งคอ ใบ รสร้อนเพื่อน ขับโลหิตระดู ดอก รสขมร้อน ช่วยย่อยอาหาร ทำเสมหะให้งวด แก้ดี และโลหิต ผล ขับเสมหะ

ช่วงที่ออกดอก

เมษายน ถึง พฤษภาคม

ช่วงที่ออกผล

กุมภาพันธ์ ถึง สิงหาคม

ช้างน้ำ

ชื่อพืช	ช้างน้ำ
ชื่ออื่น	กำลังช้างสาร
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ochna integerrima</i> (Lour.) Merr.
ชื่อวงศ์	Ochnaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลำต้นแตกเป็นสะเก็ดเป็นร่องลึก ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ หรือรูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ กว้าง 2.5-5.5 เซนติเมตร ยาว 12-17 เซนติเมตร ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง กลีบดอกสีเหลืองสด เวลาบานมักมีสีเหลืองทั้งต้น กลีบดอก 5-8 กลีบ สีเหลืองสด เกสรเพศผู้จำนวน 32-50 อัน ฐานรองดอกพองนูน รูปครึ่งวงกลม ขยายขนาดและมีสีแดงเมื่อเป็นผล รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลสด แบบผลพนัก ขึ้นในเชิง ค่อนข้างกลม มีสีเขียว เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีดำ มีกลีบเลี้ยงสีแดงสด เจริญตามมารองรับ มีเมล็ด 1 เมล็ด ชั้นหุ้มเมล็ดแข็งขนาดใหญ่ มีเนื้อบาง ๆ หุ้ม พบทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าสน ป่าชายหาด

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ลำต้น ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย แก้ปวดหลัง ปวดเอว แก้ประดง บำรุงร่างกาย

ตำรายาไทย ต้ม น้ำดื่มบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง แก้กระษัย แก้ปวดเมื่อย หรือต้นช้างน้ำ ผสมกับต้นนมสาว รากลกครก รากน้ำเต้าแล้ง เถาตาไก่ อย่างละเท่ากัน ต้มกินเป็นยาบำรุงกำลัง บำรุงน้ำนม ราก ขั้วพยาธิ แก่โรคน้ำเหลืองเสีย บำรุงกำลัง ต้มน้ำดื่มแก้ผดผื่นแดง แก้ปวดหลัง แก้เบาหวาน ผล รสมันสุก เป็นยาบำรุงร่างกาย เปลือกต้น รสขม เป็นยาแก้ไข้ ขับพยาธิ บำรุงหัวใจ เปลือกนอก บดเป็นผงมีสีเหลืองสด ทาแก้ผิวหนัง เนื้อไม้ รสจืดเย็น แก้กระษัย ดับพิษร้อน แก้โลหิตพิการ

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มกราคม ถึง มิถุนายน

ชิงชี

ชื่อพืช	ชิงชี
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Capparis micracantha</i> DC.
ชื่อวงศ์	Capparidaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือกิ่งเลื้อย มีหนามยาว 2-4 มิลลิเมตร ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน รูปรี หรือรูปไข่ กว้าง 3-15 เซนติเมตร ยาว 9.5-24 เซนติเมตร เนื้อใบค่อนข้างหนา ดอกเดี่ยว ออกเรียงเป็นแถว 1-7 ดอก กลีบรองกลีบดอก ลักษณะว้าเป็นรูปเรือแกมรูปไข่ กลีบดอกรูปขอบขนาน หรือรูปหอก สีขาว หลุดร่วงง่าย มี 2 กลีบด้านนอก สีขาวแต่มีเหลืองและจะเปลี่ยนเป็นแต้มสีม่วงปนน้ำตาล เกสรเพศผู้เป็นเส้นเล็กฝอยๆ สีขาว ผลสด ค่อนข้างกลมหรือรี ผิวผลเรียบ แข็งเป็นมัน กว้าง 3-6.5 เซนติเมตร สีเขียวน้ำตาล เมื่อสุกสีเหลืองหรือแดง หรือดำ เนื้อรสหวานรับประทานได้ เมล็ดรูปไต สีแดงหรือดำ เป็นมัน อัดกันแน่น ขึ้นตามสภาพดินแห้ง หินปูน ป่าละเมาะ ทุ่งหญ้า

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ราก แก้โรคที่เกิดในท้อง ขับลมภายใน แก้ไข้ร้อนทุกชนิด ไข้พิษ แก้โรคตา โรคกระเพาะ รักษาเมะเร็ง ช่วยให้มีดลูกเข้าอู่ และเป็นยาบำรุงหลังคลอดบุตร แก้ไอเนื่องจากหลอดลมอักเสบ แก้หืด รากชิงชีใช้ใน “พิกัดเบญจโลกวิเชียร” มีสรรพคุณ แก้ไข้ต่างๆ กระทุ้งพิษหรือถอนพิษต่างๆ ทั้งต้น รสขึ้นปร่า ตำพอกแก้ฟกช้ำ บวม แก้ไข้ ขับน้ำเหลืองเสีย ใบ เช้ายาอาบ แก้โรคผิวหนัง รักษาประดง ใบต้มดื่ม แก้โรคผิวหนัง แก้คันนิบาด ไข้ฝีกาฬ แก้กะดิว ใบเผาเอาควันสูดแก้หลอดลมอักเสบ ไข้พิษ ฝีกาฬ ไข้สันนิบาต ดอก รสขึ้นเมา แก้เมะเร็ง ผลดิบ รสขึ้นปร่า แก้โรคในลำคอ เจ็บคอ ลำคออักเสบ

ช่วงที่ออกดอก	กุมภาพันธ์ ถึง เมษายน
ช่วงที่ออกผล	กุมภาพันธ์ ถึง พฤษภาคม

ชองแมว

ชื่อพืช	ชองแมว
ชื่ออื่น	ทองแมว
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Gmelina elliptica</i> Sm.
ชื่อวงศ์	Labiatae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก มีหนามแข็ง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่หรือรูปรี หรือรูปวงรีแกมสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน กว้าง 3-5 เซนติเมตร ยาว 3-10 เซนติเมตร ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงขนาดเล็ก ดอกสีเหลือง สมมาตรด้านข้าง ปลายแยกเป็น 4 แฉก หลอดกลีบรูปทรงกระบอก ปลายหลอดกลีบบานเป็นปากแตร ปลายแฉกกลีบเล็ก 3 กลีบ รูปไข่ และกลีบใหญ่ 1 กลีบ รูปไข่ เกสรเพศผู้ 4 อัน แบ่งเป็น 2 คู่ ยาวไม่เท่ากัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลสดมีเนื้อ แบบผลผนังชั้นในแข็ง รูปกระสวยแกมรูปไข่กลับ ผลอ่อนเขียว เมื่อสุกสีเหลือง ฉ่ำน้ำ มีกลีบเลี้ยงติดคงทน สีเขียว มีหนามเล็ก เมล็ดรูปขอบขนานหรือไข่กลับ เกลี้ยง พบกระจายทั่วไปในป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ผสมรากก้านเหลือง รากต่อไล่ และรากกระเจียน ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย บำรุงเลือด ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด ดอก ผสมใบแจง สารส้ม ใช้น้ำเช็ดขี้เป็นกระสาย เอาน้ำหยอดแก้ตาฟาง ต้อกระจก

ตำรายาไทย (ไม่ระบุส่วนที่ใช้) เป็นยาระบาย ยาล้างตา รักษาอาการปวดหู ปวดศีรษะ ปวดฟัน แก้บวม รักษาบาดแผล

ช่วงที่ออกดอกและติดผล เมษายน ถึง สิงหาคม

โคไม่รู้ล้ม

ชื่อพืช

โคไม่รู้ล้ม

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Elephantopus scaber var. *scaber* Linn.

ชื่อวงศ์

Asteraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชล้มลุก ลำต้นสั้น สูง 10-30 เซนติเมตร ตามผิวลำต้น และใบมีขนสีขาวตรงละเอียด สาก ใบเดี่ยว อยู่บริเวณเหนือเหง้า เรียงสลับชิดกัน คล้ายแบบกระจุกหลายชั้นที่โคนต้น ใบรูปหอกกลับ หรือรูปไข่แกมใบหอกกลับ แผ่นใบยาว 8-20 เซนติเมตร กว้าง 3-5 เซนติเมตร ดอกช่อแทงออกจากกลางต้น ช่อดอกรูปช่อขนาน ดอกย่อยขนาดเล็ก ดอกรูปหลอดสีม่วง เกสรเพศผู้สีเหลือง บริเวณโคนกระจุกดอกมีใบประดับแข็งรูปสามเหลี่ยม แฉก 5 อัน สีขาวเป็นเส้นตรงแข็งมี 5 เส้น ผลเป็นผลแห้ง ไม่แตก เล็กเรียวยาว รูปกรวยแคบ พบขึ้นตามป่าโปร่งที่ดินค่อนข้างเป็นทรายทั่ว ๆ ไปในป่าเต็งรัง ป่าดิบ และป่าสนเขาทุกภาคของประเทศไทย และประเทศเขตร้อนทั่วโลก

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ บำรุงกำลัง บำรุงสมรรถภาพทางเพศ ร้อนใน กระหายน้ำ แก้ไข้ รากต้มน้ำดื่ม หรือดองเหล้าดื่ม เข้ากับยากำลังเสือโคร่ง มักกระเทียม บำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย ราก ลำต้น ใบ และผล ต้มน้ำดื่ม แก้โรคกระเพาะอาหาร แก้ไอ

ตำรายาไทย ใช้ ทั้งต้น เป็นยาขับปัสสาวะ แก้ไข้ ขับน้ำเหลืองเสีย แก้บิด แก้ไอ แก้วัณโรค บำรุงหัวใจ ราก ขับปัสสาวะ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไอเรื้อรัง แก้ท้องเสีย แก้บิด ขับพยาธิ ขับระดู แผลมีหนอง บวมอักเสบทั้งหลาย ใบ รักษาบาดแผล แก้โรคผิวหนัง แก้ไข้ ขับปัสสาวะ แก้อ่อนเพลีย รักษาแก้มโรค เป็นยาคุมสำหรับหญิงที่คลอดบุตรใหม่ เป็นยาบำรุง แก้ไอ ทำให้เกิดความกำหนัด

ช่วงที่ออกดอกและติดผล สิงหาคม ถึง มกราคม

ต่อไล่

ชื่อพืช

ต่อไล่

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Allophyllus cobbe* (L.) Raeusch.

ชื่อวงศ์

Sapindaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบประกอบแบบนิ้วมือมีใบย่อย 3 ใบ เรียงเวียน ใบย่อยใบกลางรูปไข่แกมขอบขนานถึงรูปใบหอก กว้าง 2-4 เซนติเมตร ยาว 5-10 เซนติเมตร แผ่นใบข้างรูปไข่เบียว หรือรูปใบหอกแกมรูปไข่เบียว เนื้อใบบาง เหนียว ดอกช่อกระจจะยาว รูปทรงกระบอก ไม่แตกแขนง ออก 2-4 ช่อ ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอก 4 กลีบ มีขนาดเล็กสีขาว ออกเหลือง รูปช้อน ผลสด รูปไข่ถึงทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-12 มิลลิเมตร ผลอ่อนสีเขียว เมื่อสุกสีแดง มีเมล็ดเดี่ยวแข็ง พบตามป่าเบญจพรรณ ป่าโปร่ง ป่าดิบแล้งทั่วไป

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ รากและลำต้น ต้มน้ำดื่ม บำรุงเลือด ขับน้ำคาวปลาหลังอยู่ไฟ

ตำรายาไทย ใบ เป็นส่วนผสมปรุงยาช่วยในการคลอดบุตร น้ำคั้นทาแก้คันเป็นผื่นในเด็ก ใบอ่อนตำผสมดินสอพอง สุมกระหม่อมเด็กแก้หวัด ราก รสจืดเย็น ใช้พอกแก้ปวดท้อง เป็นยาขับปัสสาวะ รักษาเส้นเอ็นที่ชำรุดให้สมบูรณ์ ใบและเปลือกต้น เป็นยาพอกแก้ฟกช้ำ ทั้งต้น แก้ไข้จับสั่น

ช่วงที่ออกดอก

พฤษภาคม ถึง มิถุนายน

ช่วงที่ออกผล

กรกฎาคม ถึง สิงหาคม

ตะขบป่า

ชื่อพืช

ตะขบป่า

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Flacourtia indica (Burm.f.) Merr.

ชื่อวงศ์

Flacourtiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ลำต้น และกิ่งใหญ่ ๆ มีหนามแหลม ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ ขนาดค่อนข้างเล็ก มักเรียงชิดกันเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง แผ่นใบรูปไข่กลับ กว้าง 1.5-3 เซนติเมตร ยาว 2-4 เซนติเมตร ใบอ่อนและเส้นกลางใบสีแดงอมส้ม ดอกแบบช่อกระจุก ออกเป็นช่อสั้น ๆ ดอกขนาดเล็ก สีขาว แยกเพศอยู่คนละต้น กลีบดอก 5-6 กลีบ ดอกเพศผู้ มีเกสรตัวผู้จำนวนมาก ดอกเพศเมีย รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลกลมหรือรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8-1 เซนติเมตร ออกเดี่ยว หรือเป็นกลุ่ม เป็นพวงเล็ก ๆ ตามกิ่ง เมื่ออ่อนสีเขียว สุกสีแดงคล้ำ ลักษณะชุ่มน้ำ มี 5-8 เมล็ด พบตามป่าเต็งรัง ป่าชายหาด ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าผลัดใบ ตลอดจนถึงริมแม่น้ำ

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ แก่น ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดศีรษะ หรือเข้ายากับแก่นมะสัง เบนน้ำ และหนามแท่ง ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย แก้ก้น แก่นหรือราก 1 กำมือ ต้มน้ำพอก ท่วมยา ต้มน้ำละ 3-5 ครั้ง แก้โรคไตพิการ

ตำรายาไทย ใช้ แก่น ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องร่วง บิดมูกเลือด ขับเหงื่อ ขับพยาธิ ไล่เดือน แก้ก้นช้ำมียา แก้โรคผิวหนัง ประดง ผื่นคัน ราก กินแก้ไตอักเสบ แก้ก้นช้ำมียา ขับพยาธิไล่เดือน บำรุงน้ำนม แก้โรคปอดบวม เปลือก ตำรวมกับน้ำมัน ใช้ทาถอนพิษ แก้ปวดท้อง แก้ก้น เป็นยาแก้ปวด ใ้ ขับเสมหะ แก้หืดหอบ หลอดลมอักเสบ แก้ไข้ แก้ไอ แก้ท้องร่วง ขับลม และบำรุงร่างกาย เมล็ด ตำพอกแก้ปวดข้อ ผล กินได้มีวิตามินซีสูง แก้อ่อนเพลีย บรรเทาอาการโรคติดเชื้อ ม้ามโต แก้ก้นช้ำมียา และเป็นยาระบาย

ช่วงที่ออกดอก

ธันวาคม ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล

กรกฎาคม ถึง สิงหาคม

ตานกกด

ชื่อพืช	ตานกกด
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ellipanthus tomentosus</i> Kurz var. <i>tomentosus</i>
ชื่อวงศ์	Connaraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นเปลือกต้นสีน้ำตาลแดง แตกเป็นร่องลึกตามความยาวของลำต้น ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปรีถึงรูปใบหอก กว้าง 3.5-8 เซนติเมตร ยาว 8-18 เซนติเมตร ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ดอกส่วนมากสมบูรณ์เพศ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวหรือสีครีม แยกกัน เกสรเพศผู้มี 10 อัน เป็นหมัน 5 อัน เกสรเพศเมีย มีรังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลแห้งแตกแนวเดียว ยาว 2-4 เซนติเมตร ผิวผลมีขนละเอียด สีน้ำตาลแดงหนาแน่น มีก้านผลสั้น ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีน้ำตาล รูปไข่ มีเมล็ด 1 เมล็ด สีดำเป็นมัน รูปไข่หรือรี ยาว 1-2 เซนติเมตร มีเยื่อหุ้มเมล็ด สีส้มแดง คล้ายกับตาของนกกรด พบตามป่าผลัดใบ ป่าเต็งรัง ชายป่าดิบ ป่าพรุ

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ เนื้อไม้ ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย เข้ายากับตาไก่ และชันทองพยาบาท ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องผูก

ตำรายาไทย เนื้อไม้ ถ่ายพิษเสมหะ และโลหิต แก้กระษัย ปวดเมื่อย ถ่ายพิษตับ แก้ตับทรุด ต้มดื่มแก้ปวดท้อง คลายอาการเกร็งของกล้ามเนื้อท้อง แก้โรคเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ ขับปัสสาวะ รักษาอาการไตพิการ เป็นยาบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย กิ่งและลำต้น ช่วยเจริญอาหาร แก้ท้องอืด รักษาอาการบีบเกร็งของช่องท้อง เปลือกและเนื้อไม้ ต้มสกัด ใช้รักษาการทำงานที่ผิดปกติของไต ต้มน้ำดื่ม แก้ไตพิการ หรือโรคทางเดินปัสสาวะ ราก ต้มกินต่างน้ำเป็นยาบำรุงหลังคลอด

ช่วงที่ออกดอก มกราคม ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล มีนาคม ถึง มิถุนายน

ตัวเกลี้ยง

ชื่อพืช

ตัวเกลี้ยง

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cratoxylum cochinchinense (Lour.) Blume.

ชื่อวงศ์

Guttiferae (Clusiaceae)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้น ขนาดเล็กถึงใหญ่ มีหนามแหลมยาว แข็งเป็นเนื้อไม้ ออกตามลำต้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่กลับ กว้าง 2-3.5 เซนติเมตร ยาว 4.5 – 10 เซนติเมตร ดอก เป็นดอกเดี่ยว หรือออกเป็นกระจุก 2-5 ดอก ดอกสมบูรณ์เพศ ดอกมีกลิ่นหอม กลีบดอก 5 กลีบ แยกจากกัน สีส้ม หรือ ส้มแดง ผิวกลีบเกลี้ยง มีเส้นสีม่วงแดง ถึงดำ ตามยาว เกสรเพศผู้จำนวนมาก เชื่อมติดกันเป็น 3 กลุ่ม สลับกับกลุ่มเกสรเพศผู้ที่ไม่สมบูรณ์ 3 อัน ลักษณะเป็นก้อน อวบน้ำ สีเหลือง ฝังอยู่เหนือวงกลีบ ผล แบบผลแห้งแตก รูปวงรี แข็ง เกลี้ยงเป็นมัน กลีบเลี้ยงติดทน หุ้ม 2 ใน 3 ของความยาวผล ผลแก่แตกตามรอยประสาน เป็น 3 พู เมล็ด 6-8 เมล็ด ต่อช่อง เมล็ดมีปีกแบนและบางใส พบได้ในป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ต้นหรือราก ผสมลำต้นกำแพงเจ็ดชั้น ต้มน้ำดื่ม แก้กระษัยเส้น เป็นยาระบาย เปลือกต้น ใช้ทำสีย้อม ใบอ่อนและยอดอ่อนมีรสเปรี้ยวค่อนข้างฝาด รับประทานเป็นผักสด ไม้ ใช้เป็นเชื้อเพลิง ในการอยู่ไฟ

ตำรายาไทย เปลือกต้น ใช้รักษาอาการเสียดท้อง หรืออาการเกี่ยวกับลำไส้ น้ำยางจากเปลือก ที่เปลี่ยนเป็นสีแดง ใช้รักษาโรคหิด

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มกราคม ถึง สิงหาคม

ตัวขาว

ชื่อพืช

ตัวขาว

ชื่ออื่น

ตัวลัม ตัวชน

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cratoxylum formosum (Jack) Dyer

ชื่อวงศ์

Clusiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง โคนต้นมีหนาม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปวงรีแกมไข่กลับ หรือรูปขอบขนาน กว้าง 2.5-4.5 เซนติเมตร ยาว 3-13 เซนติเมตร ใบอ่อนสีชมพูอ่อนถึงแดง เรียบ เป็นมันวาว ดอกช่อ ออกเป็นกระจุกตามกิ่งเหนือรอยแผลใบ กลีบดอกสีขาวอมชมพูอ่อนถึงแดง กลีบดอกบาง มี 5 กลีบ มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ร่วงง่าย เกสรเพศผู้มีจำนวนมาก ล้วน สีเหลือง ก้านเกสรเชื่อมติดกันเป็น 3 กลุ่ม เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรตัวเมียสีเขียวอ่อนมี 3 อัน มีรังไข่อยู่เหนือวงกลีบ กลีบเลี้ยง มี 5 กลีบ สีเขียวอ่อนปนแดง ผลแห้ง แตกได้ รูปไข่แกมกระสวย ผลแบบแคปซูล มีนวลขาวติดตามผิว เมื่อแก่มีสีน้ำตาลหรือน้ำตาลดำ ปลายแหลม ผิวเรียบและแข็ง แตกออกเป็น 3 แฉก มีเมล็ดสีน้ำตาลที่ฐานมีกลีบเลี้ยงยังคงอยู่ พบตามป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ แก่นและลำต้น แขน้ำต้ม แก้ประดงเลือด (เลือดไหลไม่หยุด) ราก ต้มน้ำดื่มแก้ปัสสาวะขัด ยอด ดอก และใบอ่อน เถา บำรุงโลหิต ฟอกโลหิต แก้ปวดตามข้อ แก้ไขข้อพิการ แก้ประดง ขับลม ยาง ใช้รักษาสันเท้าแตก ยอดอ่อน รับประทานเป็นผักสด

ตำรายาไทย ใช้ ราก ผสมกับหัวเห็ดหูก และรากปลาไหลเผือก ต้มน้ำดื่มวันละ 3 ครั้ง ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขัด น้ำยาง ทารอยแตกของสันเท้า ราก และใบ น้ำต้มกินเป็นยาแก้ปวดท้อง ยางจากเปลือกต้นทาแก้คัน น้ำต้มเปลือกต้นกินแก้ธาตุพิการ เปลือกและใบ ตำผสมกับน้ำมันมะพร้าว ทาแก้โรคผิวหนังบางชนิด

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มกราคม ถึง พฤษภาคม

นมวัว

ชื่อพืช

นมวัว

ชื่ออื่น

มะไฟแรด

ชื่อวิทยาศาสตร์

Scleropyrum pentandrum (Denness.) Mabb.

ชื่อวงศ์

Santalaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ตามลำต้นและกิ่งก้านมีหนามแหลมแข็ง ขึ้นรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ กระจายทั่วลำต้น ลำต้นและกิ่งอ่อนมีสีเขียว ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ รูปรีแกมรูปไข่หรือรูปขอบขนาน กว้างได้ถึง 5 เซนติเมตร ยาวได้ถึง 18 เซนติเมตร ใบแก่แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ดอกช่อเชิงลดออกจากลำต้น และซอกใบ ช่อดอกอัดแน่นรูปทรงกระบอก ช่อดอกแยกเพศหรือสมบูรณ์เพศอยู่ร่วมต้น ดอกมีขนาดเล็ก กลีบรวม 5 กลีบ ช่อนเหลื่อมกัน สีเขียวแกมเหลือง ช่อดอกเพศผู้เป็นแบบช่อทางกระรอก ดอกมีกลีบหมื่น ดอกเพศเมีย เป็นช่อดอกแบบช่อกระจะ รังไข่อยู่ต่ำกว่าวงกลีบ ผลสดเมล็ดในแข็ง ทรงลูกแพร์ หรือรูปไข่ เมล็ดมี 1-3 เมล็ด รูปทรงกลม พบตามป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ลำต้น ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย บำรุงกำลัง แก้ลมบ้าหมู ผลสมรภกนมหาสีห์ ต้มน้ำดื่ม บำรุงน้ำนม ราก ฝนน้ำดื่ม แก้ผิสดำแดง ผสมแก่นจันทร์แดง ฝนน้ำดื่ม แก้ไข้

ตำรายาไทย แก่น เป็นยาบำรุงน้ำนม ทำให้มดลูกเข้าอู่เร็วในสตรีหลังคลอด เป็นยาอายุวัฒนะได้ทั้งชายและหญิง โดยนำมาแก่นมาต้มกินเป็นยาเดี่ยว หรือผสมกับยาอื่นเป็นตำรับ เช่น ตาไก่ ช้างน้าว ตานกกด เป็นยาบำรุงร่างกายหลังเจ็บป่วย แก้กษัย ปวดเมื่อยตามตัว แก้ท้องบวม ปัสสาวะขุ่นข้น รักษาไข้ที่ไม่มีเหงื่อออก รักษาฝีในท้อง แก้ไข้ ถอนพิษสำแดง ไม่ระบุส่วนที่ใช้ รักษาผื่นคัน รักษาแผลโรคร

ช่วงที่ออกดอก

มกราคม ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล

สิงหาคม ถึง ตุลาคม

นางจุ่ม

ชื่อพืช	นางจุ่ม
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cansjera rheedii</i> J.F. Gmelin
ชื่อวงศ์	Opiliaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย เนื้อแข็ง ลำต้นและกิ่งอ่อนมีสีเขียว ตามลำต้นมีหนาม
ทู่กระจายทั่วไป ใบเดี่ยว เรียงสลับในระนาบเดียวกัน แผ่นใบรูปไข่ รูปใบหอก
หรือรูปรี กว้าง 1.5-5 เซนติเมตร ยาว 3-13 เซนติเมตร ช่อดอกยาวแบบช่อ
เชิงลด ดอกสมบูรณ์เพศ หลอดกลีบรูปโถหรือรูปคนโท สีเขียวอมเหลือง ผิว
ด้านนอกมีขนกระจาย เกสรเพศผู้ 4 อัน เรียงระหว่างแฉกกลีบรวม เกสรเพศ
เมียเดี่ยว รูปขวด รังไข่เหนือวงกลีบ ผลแบบผลสดเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปกลมรี
ขนาดเล็ก กว้าง 7-9 มิลลิเมตร ยาว 10-13 มิลลิเมตร โคนและปลายมน
ผิวขรุขระ สีเขียว เมื่อแก่เป็นสีส้มแดง เมล็ด รูปไข่หรือรูปรี ค่อนข้างกลม
พบตามป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง เบญจพรรณ ป่าผสมผลัดใบ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย เปลือกต้น เป็นส่วนผสมปรุงยาต้มดื่ม แก้ปวดเมื่อย
และแก้เส้นตึง

ในต่างประเทศ (ประเทศอินเดีย) ส่วนเหนือดิน ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ
ทั้งต้น ใช้รักษาอาการปวดหลัง ใบ ต้มน้ำดื่มรักษาเบาหวาน, ชนเผ่าทมิฬนาฑู
ประเทศอินเดีย ใช้รักษาอาการไข้แหว่ง หรือไข้ขึ้น ๆ ลง ๆ

ช่วงที่ออกดอก ตุลาคม ถึง กุมภาพันธ์

ช่วงที่ออกผล มกราคม ถึง มีนาคม

น้ำใจใคร

ชื่อพืช	น้ำใจใคร
ชื่ออื่น	อีตก
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Olax psittacorum</i> (Willd.) Vahl
ชื่อวงศ์	Olacaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย เปลือกสีเขียวเข้ม กิ่งแก่มีหนามโค้ง ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูปขอบขนานแกมใบหอก หรือรูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 2-3 เซนติเมตร ยาว 5-7 เซนติเมตร ดอกช่อออกเป็นกระจุกตามซอกใบ มีกลิ่นหอม กลีบดอกสีขาว ปลายแยกเป็น 5-6 แฉก เกสรเพศผู้ 3 อัน รังไข่ อยู่เหนือวงกลีบ รูปไข่หรือรูปรี เกลี้ยง ผลสด แบบผลผนังชั้นในแข็ง รูปไข่ หรือกลม ขนาดกว้าง 0.6-1 เซนติเมตร ยาว 0.8-1.5 เซนติเมตร ผิวเรียบเป็นมัน โคนผลถูกห่อหุ้มด้วยกลีบเลี้ยง ประมาณ 2 ใน 3 ส่วน ทำให้ปลายผล มีสีเข้มครอบเหมือนหมวก ผลอ่อนสีเขียวเมื่อสุกสีส้มถึงเหลือง มีเมล็ด 1 เมล็ด พบขึ้นตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าเขาทั่วไป

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้ เนื้อไม้ รสฝาดเพี้ยนเล็กน้อย ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย แก้พิษเมาเบื่อ หรือพნทรรักษาบาดแผล ลำต้น แก้โรคไตพิการ (โรคเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ เช่น ปัสสาวะขุ่นเหลือง หรือแดง มีอาการ แน่นท้อง กินอาหารไม่ได้) ใบ มีรสฝาดร้อน ใช้ตำสุมศีรษะ แก้หวัดคัดจมูก แก้ปวดศีรษะ ราก รสสุขุม ต้มดื่ม แก้ไข้ แก่ตัวร้อน ขับพยาธิ เปลือกต้น รสฝาดร้อน ใช้ทา รักษาแผลเน่าเปื่อย หรือต้มดื่ม บำรุงกำลัง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล ธันวาคม ถึง มีนาคม

นุ่น

ชื่อพืช	นุ่น
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn.
ชื่อวงศ์	Bombacaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น พบหนามตามโคนต้น ลำต้นมีสีเขียว ใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ ใบย่อย 5-9 ใบ รูปขอบขนานแกมใบหอก กว้าง 1.5-4.5 เซนติเมตร ยาว 5-16 เซนติเมตร ดอกช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ ขนาด 2-3.5 เซนติเมตร ดอกย่อยจำนวนมาก ลักษณะดอกเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 กลีบกลีบดอก สีขาวแกมเหลือง กลีบดอกติดกันที่ฐาน กลีบด้านนอกเป็นสีขาวนวล และมีขน ด้านในสีเหลือง เกสรตัวผู้ 5-6 อัน ผลเป็นฝักยาวรี แห้งแตก รูปขอบขนาน กว้าง 2 นิ้ว ยาว 4-5 นิ้ว ปลายและโคนผลแหลม เปลือกแข็ง แตกเป็น 5 พู เมล็ดจำนวนมาก สีดำ มีเส้นใยสีขาวนำมายัดใส่หมอน ที่นอน ฝักอ่อนมาก ๆ ที่เนื้อยังไม่เปลี่ยนเป็นปุยนุ่น ใช้เป็นอาหารได้

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม แก้บิด แก้อาการเป็นพิษ
ตำรายาไทย ใช้ ดอกแห้ง แก้ไข้ แก้ปวด ราก เป็นยาบำรุงกำลัง แก้บิดเรื้อรัง แก้ท้องเสีย ทำให้อาเจียน ขับปัสสาวะ แก้พิษแมลงป่อง ตำคั้น เอน้ำดื่ม แก้เบาหวาน เมล็ด น้ำมันจากเมล็ด รสร้อน เป็นยาระบาย ขับปัสสาวะ ใบ ตำพอกแก้ฟกช้ำ เพาไฟ ผสมหัวขมิ้นอ้อยและข้าวสุก พอกฝี ต้มน้ำดื่มแก้ไข้ แก้โรคเรื้อน ตากับหัวหอม ขมิ้น ผสมน้ำดื่มแก้ไข้ แก้เสียงแหบ แก้หวัดลงท้อง แก้ท้องปัสสาวะอักเสบ ผลอ่อน รสหวานฝาดเย็น เป็นยาสมาน ราก แก้บิด แก้ลำไส้อักเสบ คั้นเอาน้ำ ทานแก้โรคเบาหวาน เมล็ด ขับปัสสาวะ

ช่วงที่ออกดอก ธันวาคม ถึง มกราคม

ช่วงที่ออกผล กุมภาพันธ์ ถึง มีนาคม

บุกคางคก

ชื่อพืช	บุกคางคก
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson.
ชื่อวงศ์	Araceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก เจริญเติบโตในฤดูฝน และพักตัวในฤดูหนาว มีหัวใต้ดินขนาดใหญ่ ค่อนข้างกลม มีอายุอยู่ได้นานหลายปี ลำต้นกลม อวบน้ำ ไม่มีแก่น ผิวขรุขระ มีลายสีเขียวสีแดง ใบเป็นใบเดี่ยว ออกที่ปลายยอด ใบแผ่ออกคล้ายกางร่มแล้วหักเว้าเข้าหาเส้นกลางใบ ขอบใบจักเว้าลึก ก้านใบยาว 150-180 เซนติเมตร กลม อวบน้ำ ดอกออกเป็นช่อแทงขึ้นมาจากหัวใต้ดิน บริเวณโคนต้นเป็นแท่งมีลายสีเขียวหรือสีแดงแกมน้ำตาลแล้วแต่พันธุ์ ช่อดอกมีกาบหุ้ม ลักษณะเป็นแท่งสีแดงแกมน้ำตาล ดอกตัวผู้อยู่ตอนบน ดอกตัวเมียอยู่ตอนล่าง มีกลิ่นเหม็นคล้ายซากสัตว์เน่า ผลรูปทรงรียาว ติดกันเป็นช่อ ผลสด เนื้อนุ่ม ผลอ่อนสีเขียว พอสุกเป็นสีเหลือง สีเข้มจนถึงแดง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ หัว มีรสเบื่อเมา คั้น กัดเสมหะเถาดาน แก้เลือดจับเป็นก้อน หุงกับน้ำมัน ใส่บาดแผล กัดผ้าและกัดหนองดี (สำหรับผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผู้ป่วยระหว่างพักฟื้น เป็นอาหารดูดสารพิษ ขจัดไขมันในเลือด และปรุงอาหารรักษาสุขภาพ) นำหัวมาต้มกับน้ำ แก้โรคตับ โรคท้องมาน ยากัดเสมหะ แก้ไอ

ประเทศญี่ปุ่น ใช้ หัว ทำอาหารลดความอ้วน

ช่วงที่ออกดอกและติดผล ธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์

ปลาไหลเผือกน้อย

ชื่อพืช	ปลาไหลเผือกน้อย
ชื่ออื่น	เอียนต่อน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Eurycoma harmandiana</i> Pierre.
ชื่อวงศ์	Simaroubaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก มีรากแก้วขนาดใหญ่เพียงรากเดียว ต้นสูงประมาณ 10-30 เซนติเมตร ใบประกอบแบบขนนก ใบประกอบยาว 8-18 เซนติเมตร เรียงสลับ ใบย่อย 11-17 ใบ เรียงตรงข้ามรูปแถบ กว้าง 3-5 มิลลิเมตร ยาว 3-7 เซนติเมตร ใบย่อยมี 2-5 คู่ ปลายใบแหลมสั้น ๆ ดอกช่อแยกแขนง มีขนสั้นนุ่ม ไม่มีขนต่อม ดอกย่อยหลายดอก แยกเพศ สีแดงแกมม่วง กลีบดอกรูปขอบขนาน มีขนทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ 5 อัน รังไข่ดรูปในดอกเพศผู้ ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว ยอดเกสรรูปโล่ ผลสด มีประมาณ 5 ผล ย่อย ทรงรี ยาวประมาณ 1 เซนติเมตร ก้านผลสั้น ๆ เปลือกนอกบาง มีเขตการกระจายพันธุ์เฉพาะในลาว กัมพูชา ในไทยพบเฉพาะทางภาคอีสาน ขึ้นหนาแน่นในป่าเต็งรังโปร่ง ที่เป็นทุ่งหญ้า ระดับความสูงจนถึงประมาณ 300 เมตร

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้ปวด แก้ไข้ มาลาเรีย ช่วยบำรุงกำลัง ผนกับน้ำทา แก้ฝีหนอง ผนน้ำกิน มีรสเบื่อเมา ใช้เลิกเหล้า นำรากมาผสมกับพญายา และพริกป่า ต้มน้ำกินแก้ไข้

ประเทศมาเลเซีย ใช้ ราก เป็นยาช่วยเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ

ช่วงที่ออกดอกและติดผล ธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์

ปลาไหลเผือกใหญ่

ชื่อพืช ปลาไหลเผือกใหญ่

ชื่ออื่น ตริงบาดาล

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Eurycoma longifolia* Jack.

ชื่อวงศ์ Simaroubaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ลำต้นตั้งตรง สูง 1-10 เมตร รากกลมโต สีขาวยาว ก้านใบออกจากลำต้นตรงส่วนปลาย เรียงหนาแน่นช่วงปลายกิ่ง ใบประกอบแบบขนนก เรียงเวียน ใบย่อยรูปใบหอกแกมรูปไข่กลับ หรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ กว้าง 1-3 เซนติเมตร ยาว 5-10 เซนติเมตร ดอกช่อแบบแยกแขนง เป็นช่อพวงใหญ่ ยาวได้ถึง 30 เซนติเมตร ดอกแยกเพศร่วมต้น หรือแยกเพศต่างต้น มีขนละเอียดสั้นเป็นต่อมกระจาย กลีบดอก 5 กลีบ สีม่วงปนแดง เกสรเพศผู้ยาวมี 5-6 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลทรงกลม เป็นพวง ทรงรีหรือรูปไข่ กว้าง 8-12 มิลลิเมตร ยาว 1-2 เซนติเมตร ผลแก่สีแดงถึงม่วงดำ เมล็ดรูปรีมี 1 เมล็ด พบขึ้นกระจายในป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าดิบชื้น

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสานใช้ ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ ฝนน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง นำไปเข้ายาบำรุงกำลัง รากผสมกับรากโศคนางแดงและพญาไฟ ฝนน้ำกิน ทำให้อาเจียน ใช้เลิกเหล้า

ตำรายาไทยใช้ ราก ถ่ายพิษต่างๆ ถ่ายฝีในท้อง ถ่ายพิษไข้พิษเสมหะ และโลหิต แก้ไข้ แก้ไข้มาลาเรีย ตัดไข้ทุกชนิด แก้ลม แก้วัณโรคระยะบวม ชับเหงื่อ ขับพยาธิ แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ แก้เจ็บคอ ความดันเลือดสูง

ประเทศมาเลเซีย ใช้ ราก ช่วยเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ บำรุงหลังคลอดบุตร ใช้ภายนอกเป็นยาพอกแก้ปวดหัว ปวดบาดแผลพุพอง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล พฤศจิกายน ถึง มกราคม

พนมสวรรค์

ชื่อพืช	พนมสวรรค์
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Clerodendrum paniculatum</i> L.
ชื่อวงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง ใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปฝ่ามือ รูปไข่กว้างหรือเกือบกลม กว้าง 7-38 เซนติเมตร ยาว 4-40 เซนติเมตร ขอบใบหยักเว้าลึก 3-7 แฉก ปลายแฉกแหลม ดอกช่อแบบแยกแขนงขนาดใหญ่ออกที่ปลายยอด สีแดงหรือส้ม รูปเป็นชั้นคล้ายฉัตร กลีบดอก มี 5 กลีบ เกสรเพศผู้มี 4 อัน สั้น 2 อัน ยาว 2 อัน ยาวโค้งพ้นปากหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย มีรังไข่เหนือวงกลีบ กลีบเลี้ยงรูปประฆังสีส้มแดง มี 5 กลีบ โคนเชื่อมกัน ผลสดรูปทรงกลม ขนาดเล็กสีเขียว ผลผนังชั้นในแข็ง มี 2-4 พู เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-9 มิลลิเมตร เมื่อสุกเปลี่ยนเป็นสีน้ำเงินแกมเขียวหรือดำ มีเมล็ดเดียว แข็ง เมื่อสุกมีสีแดงคล้ำ พบตามป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

หมอยาพื้นบ้านอีสานใช้ ราก ฝนทา แก้ฝี ประดงลม ประดงไฟ ฝนกับน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง แก้ไข้ หรือต้มน้ำดื่ม ช่วยขับน้ำคาวปลา บำรุงน้ำนม

ตำรายาไทย ใช้ ใบ ใช้ตำพอกแก้ทรวงอกอักเสบ รักษาอาการแน่นหน้าอก พอกแก้ไข้ต้นบวม และพอกแก้ลูกหนูได้รั้งไว้ แก้พิษฝีดาษ ใบสดตำพอก แก้โรคปวดข้อ และปวดประสาท ดอก แก้โลหิตในท้อง แก้พิษฝีกาฬ แก้ตกเลือด แก้พิษสัตว์กัดต่อย แก้ติดเชื้อ ราก แก้ไข้มาลาเรีย ขับลม แก้วัณโรค แก้ไข้เพื่อโลหิต (อาการไข้ และมีถ่ายเหลว อาเจียนเป็นเลือด มีผื่นขึ้นที่ผิวหนัง) ขับลมให้ชานออกมาทั่วร่าง เป็นยาถ่าย

ช่วงที่ออกดอก กรกฎาคม ถึง สิงหาคม

ช่วงที่ออกผล กันยายน ถึง ตุลาคม

พริกนายพราน

ชื่อพืช	พริกนายพราน
ชื่ออื่น	พริกป่าใหญ่
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tabernaemontana bufalina</i> Lour.
ชื่อวงศ์	Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม เนื้อใบบาง แผ่นใบรูปรีแคบแกมรูปไข่ ยาว 8-15 เซนติเมตร กว้าง 2-4 เซนติเมตร ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบหรือปลายยอด ดอกย่อย 3-25 ดอกสีขาวแกมเหลืองอ่อน รูปดอกเข็ม กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด ส่วนปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรตัวผู้มี 5 อัน ก้านเกสรสั้น อับเรณูรูปขอบขนาน ปลายเป็นติ่งแหลม ท่อเกสรตัวเมียเรียวยาว 7 มิลลิเมตร ปลายเกสรแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบฝักคู่ โค้ง รูปรีปลายเรียวแหลม คอดว้าเป็นพู่สั้นๆ กว้างประมาณ 7 มิลลิเมตร ยาว 9-10 เซนติเมตร ผลย่อยแตกแนวเดียว ผิวมันสีเขียว ผิวเกลี้ยง มีเมล็ด 6-8 เมล็ด เมล็ดแก่มีเยื่อหุ้มเมล็ดสีสีแดงสด พบตามป่าดงดิบแล้ง ป่าละเมาะทั่วไป

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ต้มน้ำดื่ม ช่วยสมานแผล แก้ท้องเสีย แก้ตกขาว แก้ไอ แก้เจ็บคอ แก้ไข้ ตาละเอียดทาแก้ฝี ฝนน้ำดื่ม แก้ไอเป็นเลือด

ตำรายาไทย ใช้ ทั้งต้น รสเย็น แก้ไข้ แก้ร้อนใน ดับพิษร้อน ราก รสสุขุม แก้โรคลม ใช้ปรุงยาแก้โลหิตเป็นพิษเนื่องจากชอกช้ำ แก้ช้ำใน รากผสมรากต่อไล่และรากหนามพุดดอ ฝนเหล้าดื่ม แก้ปวดท้อง

ช่วงที่ออกดอก กรกฎาคม ถึง กันยายน

ช่วงที่ออกผล ตุลาคม ถึง พฤศจิกายน

พลองเหมือด

ชื่อพืช	พลองเหมือด
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Memecylon edule</i> Roxb.
ชื่อวงศ์	Memecylaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก เปลือกแตกเป็นร่องลึก ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปไข่ กว้าง 1.5-4 เซนติเมตร ยาว 2.5-6 เซนติเมตร แผ่นใบหนา คล้ายแผ่นหนัง ทางด้านล่างเส้นแขนงใบไม่ชัดเจน ช่อดอกแบบช่อกระจุกออกตามซอกใบ หรือตามข้อที่ใบร่วงไปแล้ว กลีบดอก 4 กลีบ หนา สีขาวอมม่วงหรือสีน้ำเงินเข้ม ดอกในช่อ 2-8 ดอก เส้นผ่านศูนย์กลางดอก 0.8-1 เซนติเมตร ฐานรองดอกหนารูปถ้วยสีชมพู ยาว 2-4 มิลลิเมตร เกสรตัวผู้ 8 อัน รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผลสดแบบผลมีเนื้อหนึ่งถึงหลายเมล็ด ทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-7 มิลลิเมตร สีเขียวอมเหลือง เมื่อสุกสีม่วงถึงดำ พบตามป่าเต็งรัง ชายป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ เปลือก รักษาโรคพิษไข้ เปลือกต้นและแก่นเผาไฟจะให้น้ำยาง บรรเทาอาการปวดฟัน ทำให้ฟันแข็งแรง ใบ ต้มรักษาโรคโกโนเรีย ต้นและใบ ต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขัด รากหรือลำต้น ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคกระเพาะอาหาร ราก ผสมกับสมุนไพรอื่นต้มน้ำดื่ม แก้ประดง (อาการโรคผิวหนัง มีเม็ดขึ้นคล้ายผด คันมาก มักมีไข้ร่วมด้วย) ผลสุกและใบอ่อน รับประทานได้ ผลสุกกินเป็นผลไม้ มีรสหวาน ยอดนำไปกินเป็นผัก รสฝาดหวาน ใบ ใช้เป็นสีย้อม ให้สีเหลือง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล เมษายน ถึง พฤษภาคม

พุ่มมะลิ

ชื่อพืช	พุ่มมะลิ
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Chionanthus ramiflorus</i> Roxb.
ชื่อวงศ์	Oleaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ขนาดเล็ก ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงตรงข้ามกัน ใบรูปขอบขนานแกมรี กว้าง 3-5 เซนติเมตร ยาว 8-18 เซนติเมตร เนื้อใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ดอกช่อแบบช่อแยกแขนง หลวม ๆ ออกที่ซอกใบหรือกิ่งก้าน ช่อดอก ยาว 3-15 ซม. ดอกสีขาวหรือเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอมเย็น ขนาดเล็ก ดอกย่อย 40-100 ดอก เกสรเพศผู้มี 2 อัน สั้นกว่าหลอดกลีบ ปลายเกสรตัวเมีย เป็น 2 พู ผลสด รูปมนรี หรือรูปไข่กลับ ขนาดประมาณ 1.5-3 x 0.5-2.2 เซนติเมตร ผิวผลเรียบ มีชั้นกลีบเลี้ยงรองรับ ผลอ่อนสีเขียว พอสุกเป็นสีม่วงดำ ชันหุ้มเมล็ดแข็ง ภายในมี 1 เมล็ด พบตามป่าดิบและป่าผลัดใบ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ราก ต้มน้ำอมช่วยให้ฟันทน และเคี้ยวอมเพื่ออุดบุหรี่ยาลำต้น ใช้ในตำรับยาตะแบกป่า โดยนำมาผสมกับเนื้อไม้ตะแบกป่า (มะเกลือเลือด) ต้มน้ำดื่มรักษาโรคมุกติด โรคระดูขาว รักษาภาวะมีบุตรยากในสตรีเนื่องจากรอบเดือนผิดปกติ

ช่วงที่ออกดอกและติดผล ธันวาคม ถึง พฤษภาคม

พวงพี

ชื่อพืช	พวงพี
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Clerodendrum schmidtii</i> Clarke.
ชื่อวงศ์	Labiatae (Lamiaceae)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง สูงได้ถึง 1 เมตร เปลือกต้นเรียบสีน้ำตาล แตกกิ่งก้านน้อย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปไข่ กว้าง 5-8 เซนติเมตร ยาว 12-17 เซนติเมตร โคนใบมนเว้ารูปหัวใจหรือรูปติ่งหู ผิวใบหยาบทั้งสองด้าน ดอกช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบ ห้อยลง คล้ายทรงพุ่มมดกลีบ ดอกสีขาวมี 5 กลีบ ปลายมน วงกลีบดอกเป็นหลอด ยาวน้อยกว่า 6 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงสีแดงหม่น โคนเชื่อมติดกัน แฉกกลีบเลี้ยงยาวกว่าหลอดกลีบเลี้ยงวงกลีบเลี้ยงและวงกลีบดอกเป็นหลอด มีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ผลสด รูปทรงกลม ผิวเรียบ มี 4 พู โคนผลมีกลีบเลี้ยงติดอยู่คงทน ผลอ่อนมีสีเขียว พอสุกเป็นสีม่วงดำ พบตามป่าดิบเขตร้อน ป่าผลัดใบ ป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ฝนหรือต้มน้ำ หรือดองเหล้า เป็นยารสร้อน บำรุงเลือด ขับเลือดเสียสำหรับสตรีหลังคลอด

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มกราคม ถึง กรกฎาคม

พะยอม

ชื่อพืช	พะยอม
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Shorea roxburghii</i> G.Don
ชื่อวงศ์	Dipterocarpaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ เปลือกนอกหนา แตกเป็นร่องตามยาว และเป็นสะเก็ดหนา ใบเดี่ยวเรียงสลับ กว้าง 3-7.5 เซนติเมตร ยาว 8-15 เซนติเมตร ใบรูปขอบขนาน ดอกช่อออกตามปลายกิ่งหรือเหนือรอยแผลใบ กลีบดอกสีขาวหรือขาวแกมเหลืองอ่อน มี 5 กลีบ กลิ่นหอมจัด กลีบดอกบิดเป็นเกลียว เชื่อมกันที่ฐาน เวลาร่วงหลุดทั้งชั้น เกสรตัวผู้มี 15 อัน เรียงเป็น 3 ชั้น ผลรูปกระสวย อยู่ใต้กระพุ้งโคนปีก มีปีกยาว 3 ปีก ปลายมนกลม เมื่อแห้งจะเป็นสีน้ำตาลแก่ เส้นตามยาวปีกชัดเจน ปีกสั้นมี 2 ปลายยาวและแหลม ผลแก่สีน้ำตาลแดง เมล็ดเกลี้ยง ปลายมีติ่งแหลม พบตามป่าเต็งรัง หรือป่าที่ถูกรบกวนน้อย ป่าเบญจพรรณแล้ง และป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ดอก รสหอมสุขุม ประทุษเป็นยาแก้ลม บำรุงหัวใจ ลดไข้ เปลือกต้น รสฝาด ต้มดื่มแก้ท้องร่วง แก้ลำไส้อักเสบ ฝนทาสมานบาดแผล ชำระแผล รักษาผดผื่นคัน ทูบเปลือกต้นใส่น้ำตาลสดที่ปาดจากงวงตาลเพื่อกันบูด หรือใส่เครื่องหมักดองเพื่อกันบูด เปลือกใช้ฟอกหนังและเคี้ยวกับหมากได้ ยอดอ่อนและเปลือก เป็นยาสมานแผล ทำยาเย็นแก้ไข้ แก้ร้อนใน ชันไม้ใช้เป็นน้ำมันชักเงา และยาเรือ ดอกอ่อน มีรสมัน ลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก หรือนำมาแกงส้ม ต้มจืด ผัดน้ำมันหอย ผัดกับไข่ หรือชุบไข่ทอด

ช่วงที่ออกดอก	ธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์
ช่วงที่ออกผล	มีนาคม ถึง เมษายน

พินาศน์

ชื่อพืช พินาศน์

ชื่ออื่น ถั่วดินโคก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sophora exigua* Craib

ชื่อวงศ์ Fabaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 15-30 เซนติเมตร ลำต้นสั้นมาก ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ แนบกับพื้นดินเป็นแนวรัศมี ใบย่อย 9-13 ใบ รูปวงรี รูปไข่หรือรูปขอบขนานแกมวงรี ใบย่อยปลายใบรูปไข่กลับ กว้าง 1.5-3 เซนติเมตร ยาว 2-5 เซนติเมตร ผิวใบมีขนละเอียดสีขาว ดอกช่อกระจุก ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกรูปดอกถั่ว สีม่วงเข้ม ก้านช่อดอกยาว ผลเป็นฝักรูปขอบขนาน มีขนละเอียดสีขาว มีเมล็ดเดียว

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรรักษาบ้านอีสาน ใช้ ราก ฝนกับน้ำดื่ม ช่วยลดไข้ในเด็ก ฝนทาแก้พิษงู ต้มน้ำดื่ม ฝนน้ำทา แก้ฝี บำรุงน้ำนม (กินมากไม่ดี) ราก เหน่า ลำต้น ใบ ฝนทาฝี

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มีนาคม ถึง เมษายน

พิพานน้อย

ชื่อพืช	พิพานน้อย
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Uvaria rufa</i> Blume
ชื่อวงศ์	Annonaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อย กิ่งก้านและยอดอ่อนปกคลุมด้วยขนละเอียดสีน้ำตาลแดง หนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมรูปขอบขนาน รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปรีแกมรูปไข่กลับ กว้าง 4-6 เซนติเมตร ยาว 6-15 เซนติเมตร หลังใบมีขนรูปดาวแข็ง ด้านล่างมีขนอ่อนนุ่มหนาแน่น ดอกเดี่ยว หรือออกเป็นกระจุก 2-3 ดอก กลีบดอก 6 กลีบ แยกเป็น 2 วง ๆ ละ 3 กลีบ ดอกสีแดงสดแล้วเปลี่ยนเป็นสีแดงเลือดนก มีกลิ่นหอม เกสรเพศผู้จำนวนมากอัดกันแน่น เกสรเพศเมียมีรังไข่เหนือวงกลีบ ผลแบบผลกลุ่ม กว้าง 1.0-1.1 เซนติเมตร ยาว 1.7-4.0 เซนติเมตร มีขนสีน้ำตาลสั้น ๆ ปกคลุม ผลเริ่มสุกสีเหลือง สุกเต็มทีสีแดงสด เนื้อข้างในสีขาว เมล็ดรูปรี พบทั่วไปในป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าละเมาะ หรือตามชายป่าดิบ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย เนื้อไม้และราก แก้ไข้กลับไข้ซ้ำ ต้มกินแก้ไข้เนื่องจากกินของแสลง ราก แก้พอมแห้งสำหรับสตรีที่อยู่ไฟไม่ได้หลังการคลอดบุตร ใช้เป็นยากระตุ้นการคลอด บำรุงน้ำนม รากและเนื้อไม้ รักษาอาการไข้ไม่สม่ำเสมอ ผล แก้เม็ดผื่นคันตามตัว เป็นยาเย็นถอนพิษ ผลสุก บดกับน้ำ ทาแก้ผดผื่นคัน รักษาโรคหิด

ช่วงที่ออกดอก มีนาคม ถึง เมษายน

ช่วงที่ออกผล มิถุนายน ถึง กรกฎาคม

พุดทุ่ง

ชื่อพืช

พุดทุ่ง

ชื่ออื่น

โมกเดี่ยว โมกน้อย

ชื่อวิทยาศาสตร์

Holarrhena curtisii King et Gamble

ชื่อวงศ์

Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ขนาดเล็ก มีน้ำยางสีขาวข้นเมื่อหักตามลำต้น กิ่งก้านและใบใบเดี่ยว เนื้อหนาคัลลายแผ่นหนัง มีขนสั้นนุ่มทั้งสองด้าน รูปไข่กลับ หรือรูปวงรีแกมขอบขนานเรียว ตรงกันข้ามสลัดฉาก กว้าง 2.5-5 เซนติเมตร ยาว 7-12 เซนติเมตร ดอกช่อแยกแขนง มีดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกสีขาวหนาโคนเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมกันและเวียนขวา มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ เกสรเพศผู้มี 5 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลเป็นฝักคู่ กลมยาว รูปคล้ายดาบ ปลายผลชี้ขึ้น แตกตะเข็บเดียว เมล็ดมีสีน้ำตาล มีกระจุกขนสีขาว คล้ายเส้นไหม พบขึ้นทั่วไปบริเวณพื้นที่ดินทราย ทุ่งหญ้า และป่าโปร่ง ป่าผลัดใบ

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรรักษาบ้านอีสาน ใช้ ราก ต้มน้ำดื่ม แก้บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด แก้ท้องเสีย หรือผสมรากตัวขน ต้มน้ำดื่มแก้ผิวดำแดง ต้น และราก มีรสร้อน ใช้ขับเลือด ขับลม กระจายเลือดลม รากผสมกับ อ้อยดำ ข้าวสารเจ้า แขน้ำดื่มแก้อาเจียน

ตำรายาไทย ใช้ ต้นและราก รสร้อน ขับเลือด และหนองให้ตก ขับลม กระจายเลือดลม ขับพยาธิ เปลือกและราก แก้อาการท้องร่วง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล สิงหาคม ถึง พฤศจิกายน

พุดผา

ชื่อพืช	พุดผา
ชื่ออื่น	ช้อยหิน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Gardenia saxatilis</i> Geddes
ชื่อวงศ์	Rubiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้านมาก กิ่งก้านตั้งฉากกับลำต้น เปลือกต้นสีขาวนวล ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับฉาก รูปวงรีแกมขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมใบหอกกลับ กว้าง 2-4 เซนติเมตร ยาว 5-8 เซนติเมตร หลังใบสีเขียวเป็นมัน ดอกเดี่ยว สมบูรณ์เพศ ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง กลีบดอกสีขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย กลิ่นหอม ก้านดอก และกลีบเลี้ยงสีเขียว กลีบเลี้ยงมี 6 กลีบ มีขนสีขาว เกสรเพศผู้มี 6 อัน ฐานติดอยู่ด้านในของกลีบดอก เป็นแผ่นเรียวยาว เกสรเพศเมีย รังไข่มี 2 ห้อง ผลสด รูปไข่กลับ เมื่อสุกสีส้ม เมล็ดเดี่ยว หุ้มด้วยเยื่อสีส้ม พบตามลานหินในป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ เนื้อไม้ ราก ต้มน้ำดื่ม แก้เบื่อเมา แก้พิษ ช่วยถอนพิษเห็ดเมา เปลือกต้น แห้เหล้าพอกทวม เอาส่วนน้ำทา แก้ลมพาบปวดชา ตามแขนขา ลำต้น ต้มน้ำดื่มแก้เบื่อเมา

ช่วงที่ออกดอก มีนาคม ถึง เมษายน

ช่วงที่ออกผล พฤษภาคม ถึง มิถุนายน

แฟบน้ำ

ชื่อพืช	แฟบน้ำ
ชื่ออื่น	หูลิง
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Hymenocardia punctata</i> Wall. ex Lindl.
ชื่อวงศ์	Hymenocardiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มกึ่งไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปไข่ รูปขอบขนาน หรือรูปวงรี กว้าง 1.5-3 เซนติเมตร ยาว 2.5-7 เซนติเมตร ดอกแยกเพศอยู่คนละต้น ดอกมีขนาดเล็ก ดอกตัวผู้เป็นช่อแบบหางกระรอก (catkins) ยาวประมาณ 2.5 เซนติเมตร สีแดงถึงม่วง มีเกสรเพศผู้ 4 หรือ 5 อัน อยู่รวมกับเกสรเพศเมียที่เป็นหมัน ดอกตัวเมียเป็นช่อกระจุกสั้นๆ ยาวประมาณ 1.5 เซนติเมตร ผลแห้งแตก ไม่มีปีก คล้ายรูปหัวใจ ลักษณะกลมแบน กว้าง แบ่งเป็น 2 พู ด้านบนหยักเว้าเล็กน้อย กว้างประมาณ 2 เซนติเมตร ปลายผลมียอดเกสรเพศเมียติดคงทน ผลอ่อนสีเขียวปนเหลือง ผลแก่สีน้ำตาลเข้ม พอแห้งแตกออกตามแนว มีเมล็ดเดียว พบตามป่าเต็งรัง ป่าพลัดใบ ป่าละเมาะริมน้ำ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ แก่น มีรสขมเมาเล็กน้อย แก้พิษทั้งปวง แก้พิษไข้ เชื่องซึม เป็นยาถอนพิษ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้ปวดหลังปวดเอว แก้กระษัย (การป่วยที่เกิดจากหลายสาเหตุ ทำให้ร่างกายเสื่อมโทรม ชูบพอม โลหิตจาง ปวดเมื่อย) และขับปัสสาวะ ราก รักษาการโรค

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ลำต้น ผสมลำต้นการเวก รากตบเต่าตัน รากเอนอ้าน รากกำจาย ลำต้นอ้อยแดง ต้มน้ำดื่ม แก้ผดผื่นแดง เข้ายากับขมิ้นต้น และขมิ้นเครือ ต้มน้ำดื่ม แก้ขางเด็ก ลำต้นและใบ นำมาเผาให้เกิดควันไฟ รักษาฝีหนองในสัตว์เลี้ยง ราก เข้ายากับรากส้มกุ้ง ผนกับน้ำดื่ม แก้ไข้มาลาเรีย

ช่วงที่ออกดอกและติดผล กุมภาพันธ์ ถึง มิถุนายน

มะกล่ำต้น

ชื่อพืช

มะกล่ำต้น

ชื่ออื่น

มะกล่ำตาช้าง

ชื่อวิทยาศาสตร์

Adenanthera pavonina Linn.

ชื่อวงศ์

Leguminosae - Mimosoidae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ ใบประกอบแบบขนนกสองชั้นปลายคู่ เรียงสลับ ใบย่อยรูปวงรี รูปไข่หรือรูปขอบขนาน กว้าง 1-3.5 เซนติเมตร ยาว 2-5.5 เซนติเมตร แผ่นใบบาง สีเขียวเข้ม เรียบเกลี้ยง ดอกช่อ ช่อดอกแคบยาวรูปทรงกระบอก ดอกออกตามซอกใบบน ๆ หรือแตกแขนงที่ปลายกิ่ง ช่อดอกยาว 7.5-20 เซนติเมตร ดอกย่อยขนาดเล็ก กลีบดอกสีเหลืองอ่อนอมครีม ดอกแก่เปลี่ยนเป็นสีส้ม ดอกมีกลิ่นหอมอ่อนๆ กลีบดอกมี 5 กลีบ เกสรตัวผู้มี 10 อัน ผลเป็นฝัก รูปแถบ กว้าง 8-12 มิลลิเมตร ยาว 15-30 เซนติเมตร สีเขียว เมื่อฝักแก่จะแตกสองตะเข็บและบิดม้วนงอเป็นเกลียวแน่นเพื่อกระจายเมล็ด มีรอยคอดตามเมล็ดชัดเจน เมล็ดค่อนข้างกลม แข็ง สีแดงเลือดนก หรือแดงส้ม ผิวมัน พบตามป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใบ ต้มกินแก้ปวดข้อ แก้ลมเข้าข้อ แก้บิด แก่ท้องร่วง เป็นยาสมาน บำรุงกำลัง บำรุงธาตุ แก่ท้องร่วงและบิด เมล็ดและใบ แก่ริดสีดวงทวาร เมล็ดรสเฝื่อนเมา บดผสมน้ำผึ้ง บั่นเม็ด กินแก้จุกเสียด แก้หนองใน เมล็ดบดพอกดับพิษฝี บดเป็นผงโรยแผลฝีหนอง ดับพิษบาดแผล ผ่นกับน้ำทาแก้อักเสบ แก้ปวดศีรษะ เมล็ดในบดเป็นผง บั่นเม็ด กินขับพยาธิไส้เดือน พยาธิเส้นด้าย เมล็ดคั่วไฟเอาเปลือกหุ้มสีแดง ออก บดเป็นผงผสมกับยาระบายใช้เป็นยาขับพยาธิ เบื่อพยาธิไส้เดือน หรือพยาธิตัวติดเนื้อไม้ ผ่นกับน้ำทาขมับแก้ปวดศีรษะ กินกับน้ำอุ่นทำให้อาเจียน ราก ใช้ขับเสมหะ แก้หืดไอ แก้เสียงแหบแห้ง แก้สะอึก แก้ลมในท้อง แก่ร้อนใน แก่อาเจียน ถอนพิษฝี

ช่วงที่ออกดอก

กุมภาพันธ์ ถึง เมษายน

ช่วงที่ออกผล

พฤษภาคม ถึง กรกฎาคม

มะกอก

ชื่อพืช	มะกอก
ชื่ออื่น	มะกอกบ้าน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz
ชื่อวงศ์	Anacardiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น เปลือกสีเทา หนา เรียบ เปลือก ใบ และผล มีกลิ่นหอม ใบประกอบแบบขนนก ปลายคี่ ชันเดียว เรียงแบบสลับ แผ่นใบรูปขอบขนาน กว้าง 3-4 เซนติเมตร ยาว 7-12 เซนติเมตร ใบค่อนข้างนุ่ม ใบอ่อนสีน้ำตาลแดง ดอกแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน ออกเป็นช่อตามซอกใบ ดอกย่อยจำนวนมากขนาดเล็ก สีขาวครีม ออกเป็นช่อแบบแยกแขนงที่ปลายกิ่งหรือซอกใบ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว เกสรเพศผู้มี 10 อัน ผลสด มีเนื้อฉ่ำน้ำ รูปไข่ กว้าง 2.5-3 เซนติเมตร ยาว 3-5 เซนติเมตร ผลแก่สีเหลืองอมเขียว ถึงสีเหลืองอ่อน ประด้วยจุดสีเหลือง และดำ รสเปรี้ยวจัด เมล็ดเดี่ยว ใหญ่และแข็งมาก ผิวเป็นเส้นขนหยาบ พืชขึ้นตามป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ ผล เป็นยาฟาดสมาน แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้กระหายน้ำ ทำให้ชุ่มคอ แก้อาตุพิการ แก่โรคขาดแคลเซียม ผล ใบ และเปลือกลำต้น แก่ร้อนใน ช่วยให้ชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้หอบ บำรุงธาตุ และแก้บิด เปลือกลำต้น รสฝาดเย็นเปรี้ยว ช่วยสมานแผล มีกลิ่นหอม ฝาดสมานและเป็นยาเย็น ใช้ในโรคท้องเสีย และโรคที่เกี่ยวกับลำไส้ แก้บิดปวดมวน ระบายอาเจียน ดับพิษกาฬ แก่ร้อนใน แก่สะอึก เปลือกต้นและแก่น แก่ท้องอืด ท้องเฟ้อ ใบ แก้ปวดท้อง น้ำคั้นจากใบหยอด แก้ปวดหู แก้หูอักเสบ ใบมีกลิ่นหอม รสเปรี้ยว และฝาดสมาน เป็นผักจิ้ม และแต่งกลิ่นอาหาร เมล็ด เผาไฟแช่น้ำดื่ม แก่ร้อนใน สุมแก้หอบ แก่สะอึก ราก รสฝาดเย็น แก่ร้อนใน กระหายน้ำ ทำให้ชุ่มคอ ขับปัสสาวะ

ช่วงที่ออกดอกและติดผล

ธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์

มะกอกเลื่อม

ชื่อพืช	มะกอกเลื่อม
ชื่ออื่น	มะกอกเกลื่อน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Canarium sabulatum</i> Guillaumin
ชื่อวงศ์	Burseraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงเวียน ใบย่อย 2-5 คู่ เรียงตรงข้าม ใบรูปขอบขนานหรือรูปรีแกมรูปไข่ กว้าง 8-9 เซนติเมตร ยาว 10-18 เซนติเมตร ใบแก่สีแดงเข้ม ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ยาว 7-25 เซนติเมตร ดอกย่อยจำนวนมาก มีทั้งดอกสมบูรณ์เพศ และดอกแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน ช่อดอกเพศผู้มักเป็นแบบช่อกระจุกแยกแขนง ช่อดอกเพศเมียมักเป็นแบบช่อกระจุก กีบดอกสีขาวแกมเหลือง 3 กีบ รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลสดรูปกระสวย ผลแก่สีเขียวอมเหลือง กว้างประมาณ 2 เซนติเมตร ยาว 2.5-3.5 เซนติเมตร โคนผลมีกลีบเลี้ยงติดทน เมล็ดรูปกระสวย 3 เมล็ด เรียงกันเป็นรูปสามเหลี่ยม ชั้นหุ้มเมล็ดแข็งมาก พบขึ้นตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าละเมาะ และป่าหญ้า

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้ เปลือกต้น ใช้รักษาโรคลักปิดลักเปิด ผล แก้อาเจียน ขับเสมหะ

ตำรายาไทย ยาง รสฝาด ทาแก้เม็ดผื่นคัน และเป็นเครื่องหอม ผล เป็นยาแก้อาเจียน ขับเสมหะ แก่น้ำลายเหนียว แก่น รสเฝื่อน แก้โลหิตระดูพิการ แก้ประดง ผลสด มีรสฝาดเปรี้ยว นำมาดองและแช่อิ่ม กินเป็นอาหาร เนื้อในเมล็ด สีขาวรับประทานได้ มีรสมัน

ช่วงที่ออกดอก	มกราคม ถึง พฤษภาคม
ช่วงที่ออกผล	พฤษภาคม ถึง ธันวาคม

มะคังขาว

ชื่อพืช	มะคังขาว
ชื่ออื่น	ตะลุมพุก
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tamilnadia uliginosa</i> (Retz.) Tirveng. & Sastre
ชื่อวงศ์	Rubiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มถึงไม้ยืนต้น ขนาดเล็ก สูง ตามปลายกิ่งก้าน และลำต้น มีหนามแหลมยาว ออกตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ เป็นปมขรุขระทั่วไป เปลือกต้นมีสีน้ำตาลเข้ม เนื้อไม้สีขาวปนน้ำตาลอ่อน ละเอียด สม่ำเสมอมาก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม สีเขียวอ่อน รูปไข่กลับ กว้าง 5-10 เซนติเมตร ยาว 8-14 เซนติเมตร มีหูใบเล็ก ๆ อยู่ระหว่างก้านใบ ดอกเดี่ยว กลีบดอกทรงกลมใหญ่ สีขาว มี 5 กลีบ มีกลิ่นหอม กลีบดอกค่อนข้างหนา ยอดเกสรตัวเมียมีน้ำเมือกค่อนข้างมาก เกสรตัวผู้มี 5 อัน เกสรตัวเมียมี 1 อัน ผลสด รูปไข่ กลมรี ยาว 4-6 เซนติเมตร เนื้อแน่น แข็ง ผิวผลเรียบ ผลสดสีเขียว เมื่อสุกสีเหลือง ปลายผลมีกลีบเลี้ยงติดอยู่ เมล็ดรูปทรงกลมจำนวนมาก เมล็ดมักฝ่อ พบขึ้นตามริม น้ำ ในป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ รากและแก่น ต้มน้ำดื่ม เข้ายาแก้ปวดเมื่อย ช่วยบำรุงเลือด แก่น ผสมแก่นมะคังแดง ต้มน้ำดื่ม บำรุงกำลัง ผล และ ราก รสฝาดสุขุม แก้ท้องเสีย แก้บิดมูกเลือด

ตำรายาไทย ผลและราก รสฝาดสุขุม ใช้แก้ท้องเสีย แก้บิดมูกเลือด

ช่วงที่ออกดอก กรกฎาคม ถึง ตุลาคม

ช่วงที่ออกผล ตุลาคม ถึง พฤศจิกายน

มะคังแดง

ชื่อพืช มะคังแดง

ชื่ออื่น ตะลุมพุกแดง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gardenia erythroclada* Kurz.

ชื่อวงศ์ Rubiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น กิ่งไม้พุ่ม ขนาดกลาง ใบดกหนาทึบ ลำต้นและกิ่งก้านสีน้ำตาลแดง มีขนนุ่ม ๆ เหมือนกำมะหยี่สีน้ำตาลแดงปกคลุมทั่วไป โคนต้นและกิ่งมีหนามโดยรอบ หนามขนาดใหญ่ พุ่งตรงออกเป็นระยะ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปวงรีหรือรูปไข่กลับ กว้าง 8-15 เซนติเมตร ยาว 15-22 เซนติเมตร ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ดอกช่อขนาดเล็กออกเป็นช่อสั้นที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ดอกย่อยสีขาวอ่อน กลีบดอกมี 5 กลีบ โคนกลีบดอกติดกัน กลีบดอกรูปกลม เกสรตัวผู้เป็นเส้นติดกับกลีบดอกวางสลับหว่างกลีบดอก ผลสด รูปกระสวย มีสันนูนจำนวน 5-6 สัน ผิวเรียบ ปลายผลมีกลีบเลี้ยงติดอยู่ เกิดตามป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรรักษาบ้านอีสาน ใช้ เปลือกต้น เข้ายากับมูยขาว ทำเป็นลูกกลอน แก้ปวดเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต แก้วริดสีดวงทวาร แก่น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย แก้ปวดประจำเดือน แก่นผสมกับมูยขาว มูยแดง หนามแท่ง เล็บแมว เจียงปลาตุ๊ก รักษาโรคกระเพาะอาหาร มะเร็ง

ยาพื้นบ้านใช้ ตัน ต้มน้ำดื่ม แก้เลือดลมเดินไม่สะดวก ผสมกับหัวยาข้าวเย็น ต้มน้ำดื่มแก้ไตพิการ (โรคเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ มีปัสสาวะขุ่นข้น เหลืองหรือแดง มักมีอาการแน่นท้อง กินอาหารไม่ได้) แก้ปวดท้อง ขับพิษโลหิต และน้ำเหลือง เปลือกต้น ตำพอกแผลสด ห้ามเลือด ราก เป็นยาถ่าย

ช่วงที่ออกดอก พฤษภาคม ถึง กรกฎาคม

ช่วงที่ออกผล มกราคม ถึง กุมภาพันธ์

มะเดื่อปล้อง

ชื่อพืช	มะเดื่อปล้อง
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ficus hispida</i> L.f.
ชื่อวงศ์	Moraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ ต้นและกิ่งมีลักษณะเป็นข้อปล้องชัดเจน ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาวขุ่น ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่แกมขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ กว้าง 5-13 เซนติเมตร ยาว 11-28 เซนติเมตร ดอก ออกเป็นช่อแบบช่อช่อมะเดื่อ (syconium) ตามกิ่งและลำต้น อาจพบออกตามโคนต้น หรือตามกิ่งที่ห้อยลงไม่มีใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็กอัดกันแน่น เจริญอยู่บนฐานของดอกที่ห่อหุ้มไว้มีลักษณะคล้ายผล ภายในกลวง ที่ปลายมีช่องเปิด ภายในมีดอก 3 ประเภทคือ ดอกเพศผู้ ดอกเพศเมีย และดอกปุ่มหูด ผลชนิดผลแบบมะเดื่อ กลมแป้น รูปลูกข้าง ติดเป็นกลุ่มแน่น 10-15 ผล ผลอ่อนสีเขียว เมื่อแก่สีเหลือง พบตามป่าดิบแล้ง ป่าโปร่ง ป่าละเมาะ ริมลำธาร

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ผล แก้กระหายน้ำ แก้บิด แก้ววมอักเสบ เป็นยาพอก ใช้ล้างแผล สมานแผล ขับน้ำนม แก้โรคผิวหนังเรื้อรัง โรคโลหิตจาง ริดสีดวง ทวาร โรคตัวเหลือง เลือดกำเดาไหล อาการปวดกระเพาะ ไข้จับสั่น ผลแห้ง รักษาแผลในปาก ใบ ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการไข้หลังคลอดบุตร หนาวสั่น ปัสสาวะเหลืองหรือเป็นเลือด ใส่แผลฝี แผลในจมูก แผลหนองอักเสบ ราก ลำต้น ต้มน้ำดื่ม กระตุ้นการหลั่งน้ำนม แก้วหวัด ใช้ตำทาแก้ฝี แก้เม็ดผื่นคันตามผิวหนัง กินแก้พิษในกระดู ก่อสมเสมหะ แก้ท้องเสีย แก้ประดง เปลือกต้น ผล เมล็ด มีฤทธิ์ทำให้อาเจียน เปลือกต้น เป็นยาทำให้อาเจียน ยาระบาย ยาพอกฝีมะม่วง ยาบารุง แก้วมาลาเรีย แก้วปวดท้องในเด็ก รักษาสิ่วฝ้า กระดูแตกหัก

ช่วงที่ออกดอก มกราคม ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล เมษายน ถึง พฤษภาคม

มะเดื่อหอม

ชื่อพืช	มะเดื่อหอม
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ficus hirta</i> Vahl.
ชื่อวงศ์	Moraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ขนาดเล็ก มีน้ำยางขาว ไม่ค่อยแตกกิ่ง มีรากเก็บสะสมอาหาร ได้ดิน มีกลิ่นหอม กิ่งก้านมีขนแข็งสาขาคาย เมื่อแก่ลำต้นจะกลวง ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปขอบขนาน รูปไข่แกมขอบขนาน รูปขอบขนานแกมไข่กลับ หรือรูปขอบขนานแกมใบหอก กว้าง 5-12 เซนติเมตร ยาว 12-25 เซนติเมตร ใบมีพู่ลึก 3-5 พู มีขนทั้งสองด้านของใบ ดอกช่อประกอบด้วยดอกขนาดเล็กจำนวนมาก เบียดกันแน่นบนฐานรองดอก ซึ่งเจริญหุ้มดอก มีช่องเปิดด้านบน ซึ่งมีใบประดับซ้อนทับหลายชั้นปิดอยู่ ทำให้ดูภายนอกคล้ายผล ค่อนข้างกลม ดอกแยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน ดอกเพศผู้ อยู่บริเวณรูเปิดของช่อดอก ดอกเพศเมีย มีรังไข่เหนียวงกลีบ ผลรวม ผลย่อยเป็นผลสด กลม เล็ก เมื่อสุกมีสีแดงอมส้ม มีขนหยาบสีทองหนาแน่น พบตามป่าดิบแล้ง ที่โล่งแจ้ง ป่าละเมาะ ป่าโปร่งมีดอกตลอดปี

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ฝนน้ำกิน แก้ผดผื่นแดง ช่วยบำรุงน้ำนม
ตำรายาไทย ราก รสฝาดเย็นหอม ใช้แก้พิษงู พิษผี แก้ตับพิการ หัวใจพิการ ฝนน้ำกิน แก้ผดผื่นแดง เป็นยาระบาย ขับลมในลำไส้ บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง ทำให้ขึ้นบาน แก้พิษอักเสบ ลำต้นและราก ต้มน้ำดื่มบำรุงหัวใจ ผล รสฝาดเย็น แก้พิษผี

ยาพื้นบ้านภาคใต้ ลำต้นหรือราก ใช้ต้มน้ำดื่ม บำรุงหัวใจ
ช่วงที่ออกดอกและติดผล ตุลาคม ถึง ธันวาคม

มะตูม

ชื่อพืช

มะตูม

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Aegle marmelos (L.) Correa ex Roxb.

ชื่อวงศ์

Rutaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ตามต้นและกิ่งก้านมีหนามแหลม ยาว แข็ง ใบประกอบแบบมีใบย่อย 3 ใบ ออกเรียงสลับ รูปไข่ กว้าง 1-7 เซนติเมตร ยาว 4-13 เซนติเมตร สองใบล่างมีขนาดเล็กและติดตรงข้ามกัน ใบปลายมีขนาดใหญ่ ดอกออกรวมกันเป็นช่อสั้น ๆ ดอกสีขาวอมเขียวหรือสีเหลืองอ่อน ขนาด 1.5-2 เซนติเมตร มีกลิ่นหอม กลีบดอกมี 5 กลีบ ดอกสมบูรณ์เพศ เกสรตัวผู้มี 65-70 อัน ผล รูปรีกลมหรือรียาว ขนาดกว้าง 8-10 เซนติเมตร ยาวประมาณ 12-18 เซนติเมตร ผิวเรียบเกลี้ยง เปลือกหนา แข็งมาก ไม่แตก ผลอ่อนมีสีเขียวพอสุกมีสีเหลือง เนื้อผลมีสีเหลือง นุ่ม มีกลิ่นหอม และมีเนื้อเยื่อสีส้มที่มียางเหนียว ๆ ภายในมี 8-15 ช่อง เมล็ดจำนวนมากสีน้ำตาลอ่อน มียางใสเหนียวหุ้มเมล็ดอยู่ เมล็ดรูปรี ๆ และแบน พบขึ้นทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ และป่าแล้งทั่วไป

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ผล ออกฤทธิ์ต่อกระเพาะและลำไส้ แก้อท้องเดิน ท้องเสียเรื้อรัง แก่บิดมูกเลือด บิดเรื้อรัง บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก่เจ็บคอ คออักเสบ ร้อนใน ปากเปื่อย ขับเสมหะ ขับลม ผลสุก รสหวานเย็น เป็นยาระบาย ช่วยย่อยอาหาร บำรุงไฟธาตุ แก้ลมในท้อง แก่มูกเลือด ผลอ่อน รสฝาดร้อนปร่าขึ้น บดเป็นผง ต้มกินแก้ธาตุพิการ แก้อท้องเสีย แก่บิด แก่โรคกระเพาะอาหาร ทำให้เจริญอาหาร ขับลม บำรุงกำลัง ผลแก่ รสฝาดหวาน ต้มดื่มแก้เสมหะและลม บำรุงไฟธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ใบสด รสฝาดมัน คั้นน้ำ กินแก้หลอดลมอักเสบ แก่บวม แก่หัวดี แก่ผดผื่นคัน แก่ตาบวม แก่ตาอักเสบ เปลือกราก และต้น แก่ไข้มาลาเรีย ขับลมในลำไส้ ราก แก่ปากเปื่อย ขับเสมหะ แก่พิษฝี พิษไข้ แก่สตีเฟลอส ขับน้ำดี ขับลม เปลือกรากและลำต้น แก่ไข้จับสั่น ขับลมในลำไส้

ช่วงที่ออกดอก

มีนาคม ถึง พฤษภาคม

ช่วงที่ออกผล

ธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์

มะแตกต้น

ชื่อพืช	มะแตกต้น
ชื่ออื่น	ผ่าสามเตี้ย
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Casearia flexuosa</i> Craib.
ชื่อวงศ์	Flacourtiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงสลับ มีรูปร่างแผ่นใบหลายแบบและหลายขนาด เช่น รูปวงรีแคบ วงรีแกมขอบขนาน รูปขอบขนานถึงใบหอกแกมขอบขนาน รูปไข่กลับ กว้าง 1-5 เซนติเมตร ยาว 3-15 เซนติเมตร แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ดอกช่อ แบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ มี 2-3 ดอก สีขาวแกมเขียว เกสรเพศผู้มี 8 อัน ก้านชูยาว 1 มิลลิเมตร มีขนนุ่ม อับเรณูรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาด 0.5-0.7 มิลลิเมตร รังไข่รูปไข่แคบ ขนาด 1 มิลลิเมตร ก้านชูยาว 0.5-1 มิลลิเมตร ยอดเกสรเพศเมียกลม มี 3 พู เรียบ ผลสดทรงรี ขนาดกว้าง 1 เซนติเมตร ยาว 1.5 เซนติเมตร มี 3-4 พู เมื่อแก่ผลแตกเป็น 3 แฉก ผลอ่อนสีเขียว เมื่อสุกสีเหลือง เมล็ดรูปไข่ สีขาว มีเนื้อหุ้มเมล็ดสีแดง มี 3-8 เมล็ด

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ ต้มน้ำอมแก้คันเป็นผ้าขาว ทั้งต้น ใช้เดี่ยวหรือผสมลำต้นพลับเชาะ ผลพริกไทย และหัวกระเทียม ต้มน้ำดื่ม บำรุงโลหิตหลังคลอด ไม่ระบุส่วนที่ใช้ เป็นยาบำรุงกำลัง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล เมษายน ถึง พฤษภาคม

มะนาวผี

ชื่อพืช	มะนาวผี
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Atalantia monophylla</i> (DC.) Corra
ชื่อวงศ์	Rutaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม หรือไม้ยืนต้น ขนาดเล็ก มีหนามยาวหนึ่งอันตามซอกใบ ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่ หรือรูปรี กว้าง 1.8-4.5 เซนติเมตร ยาว 4.8-8 เซนติเมตร แผ่นใบแผ่เรียบ หนาคล้ายแผ่นหนัง ด้านบนสีเขียวเข้ม เป็นมัน ช่อดอก แบบช่อซี่ร่ม ออกตามซอกใบ ดอกมีกลิ่นหอม กลีบดอกสีขาว มี 4 หรือ 5 กลีบ แยกจากกันเป็นอิสระ เกสรเพศผู้ 8 หรือ 10 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเพศเมียมี 3-4 แฉก ผลกลม หรือรี ขนาดเล็ก ผิวเรียบ สีเขียวอ่อนหรือเทา เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-4 เซนติเมตร ผิวหนาค่อนข้างมีต่อมน้ำมันเป็นจุดหนาแน่น ปลายผลมีก้านเกสรเพศเมีย ติดทน ผลภายในมีกลีบคล้ายส้ม เมล็ดจำนวนน้อย รูปรี สีขาว พบตามป่าชายหาด บนเขาหินชายฝั่ง ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใบ มีกลิ่นคล้ายใบมะกรูดหรือใบมะนาว แก้โรคทางเดินหายใจ แก้จุกเสียด แก้ท้องเสีย รักษาโรคผิวหนัง ผล รักษาโรคทางเดินหายใจ น้ำมันจากเปลือกผลใช้ทาภายนอก แก้โรคไขข้ออักเสบ

ช่วงที่ออกดอกและติดผล ธันวาคม ถึง เมษายน

มะเฒ่า

ชื่อพืช	มะเฒ่า
ชื่ออื่น	เฒ่าทุ่ง เฒ่าไขปลา
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Antidesma ghaesembilla</i> Gaertn.
ชื่อวงศ์	Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น หรือไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงสลับ ในระนาบเดียวกัน แผ่นใบกว้างรูปไข่ถึงรูปรี กว้าง 3.5-4.5 เซนติเมตร ยาว 5-7 เซนติเมตร ดอกออกเป็นช่อแบบช่อเชิงลด แยกเพศอยู่ต่างต้น ดอกมีขนาดเล็กมาก มีดอกย่อยจำนวนมาก สีเขียว ดอกเพศผู้มีช่อดอกยาว 4-6 เซนติเมตร เกสรเพศผู้มี 4-6 อัน ปลายเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ช่อดอกยาว 2-3 เซนติเมตร แกนช่อมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลแดง รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ รูปไข่หรือกลม มีขนสั้นนุ่ม ผลเป็นช่อ ช่อผลยาว 4-7 เซนติเมตร ค่อนข้างกลมหรือรี ขนาดเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลาง 4 มิลลิเมตร ผิวมีขน พนังชั้นในแข็ง ผลสุกมีสีแดงคล้ำถึงดำ เมล็ดขนาดเล็ก 1-2 เมล็ด พบตามป่าเต็งรัง ที่โล่งลุ่มต่ำ ป่าละเมาะ เรือกสวนทั่วไป และป่าพรุ ใบอ่อนและผลดิบใช้ปรุงอาหารให้มีรสเปรี้ยว ผลสุกมีรสเปรี้ยวรับประทานได้

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ใบและผล ต้มน้ำอาบแก้อาการชืดเลื่อง โลหิตจาง เลือดไหลเวียนไม่ดี เปลือกต้น ฝาดสมาน บำรุงกำลัง ใบ ทาแก้ปวดศีรษะ แก้โรคผิวหนัง ท้องบวม ผล ใช้ทำยาพอกแก้อาการปวดศีรษะ แก้กษัย แก่ชองท้องบวม ใช้ผสมกับน้ำอาบแก้อาการไข้ ดันและราก รสจืด บำรุงไต ขับปัสสาวะ แก้มดลูกพิการและตกขาว

ช่วงที่ออกดอก มีนาคม ถึง เมษายน

ช่วงที่ออกผล พฤษภาคม ถึง กรกฎาคม

มะยมป่า

ชื่อพืช	มะยมป่า
ชื่ออื่น	กะอวม
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Acronychia pedunculata</i> (L.) Miq.
ชื่อวงศ์	Rutaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม กว้าง 4.5-7 เซนติเมตร ยาว 13-20 เซนติเมตร ใบแก่บางเหนียวด้านบนเป็นมัน แผ่นใบมีจุดน้ำมันกระจายทั่วไป ดอกช่อแยกแขนง ขนาด 1-1.3 เซนติเมตร ออกที่ซอกใบ มีขนาดเล็ก กลีบดอกสีขาว สีขาวแกมเหลือง สีขาวแกมเขียว หรือสีเขียวหม่น แต่ละช่อย่อยมี 3 ดอก ดอกกลางบานก่อน ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน กลีบดอก 4-5 กลีบ บานออกไม่ซ้อนกัน กลีบแคบและแหลม เกสรตัวผู้ 8 อัน เกสรตัวเมียห่อหุ้มรองดอกมีขนหนาแน่นปกคลุม ห่อหุ้มรองดอกมี 8 ร่อง ผลสด รูปทรงกลม รูปไข่กลับหรือรูปกระสวย ขนาด 0.9-2 เซนติเมตร มีจุดต่อมมักจะมีร่อง 4 ร่องด้านบน สีเขียวสด เมื่อสุกเป็นสีเหลืองเขียว ผลไม้แตกมีเนื้อบาง ชื้นหุ้มเมล็ดแข็ง พบตามป่าผสม ป่าละเมาะ

สรรพคุณ
ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ เปลือกต้น ผสมเนื้อมะพร้าวแก่ เหย้าขมิ้นชัน ตำทาแก้คัน รักษากลากเกลื้อน

ตำรายาไทย ใบและผล ใช้ประคบลดอาการปวดเมื่อย

ช่วงที่ออกดอก มิถุนายน ถึง กันยายน

ช่วงที่ออกผล กันยายน ถึง พฤศจิกายน

มะสัง

ชื่อพืช

มะสัง

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Feroniella lucida (Scheff.) Swingle

ชื่อวงศ์

Rutaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง แผ่กิ่งก้านจำนวนมาก ตั้งฉากกับลำต้นออกเป็นทรงพุ่ม ลำต้นและกิ่งก้าน มีหนามแหลมยาว แข็ง ยาวประมาณ 1-2 เซนติเมตร ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว หรือสองชั้น ออกเวียนเป็นเกลียวตามกิ่ง ใบกลมรี ขอบใบเว้าเข้าหาเส้นกลางใบ ดอกคล้ายกังปลา มี 3-5 แฉก แผ่นใบโค้งขึ้นด้านบนเล็กน้อย สีเขียวเข้ม เป็นมันวาว ความยาวประมาณ 3-5 เซนติเมตร ตามผิวใบมีต่อมน้ำมัน ดอกออกเป็นช่อแยกแขนงที่ซอกใบ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมี 5-6 กลีบ เกสรเพศผู้มี 10-12 อันแยกกัน เกสรเพศเมียมี 1 อัน ผลสีเขียวคล้ายผลมะนาว รูปกลม มีขนาดประมาณ 2.5 นิ้ว เปลือกแข็งและหนามาก มีเมล็ดจำนวนมาก ผลมีรสเปรี้ยว พบตามป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอุบลราชธานี แก่นรวมกับแก่นมะขาม ใช้ต้มน้ำดื่มขณะอยู่ไฟ

ตำรายาไทย ใช้ ราก ต้มน้ำดื่ม หรือฝนน้ำกิน แก้ไข้ ผลอ่อน แก้ไข้ใบ แก้ท้องอืดเฟ้อ ใบ รสฝาดมัน บำรุงร่างกาย สมานบาดแผล แก้ท้องเดิน ผลมีรสเปรี้ยว ใช้แทนมะนาวได้ ยอดอ่อน และใบอ่อนกินสด หรือนำไปปิ้งไฟให้หอม เป็นผักได้

ช่วงที่ออกดอก

ธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์

ช่วงที่ออกผล

กันยายน ถึง พฤศจิกายน

มะหากาหนัง

ชื่อพืช	มะหากาหนัง
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Euonymus cochinchinensis</i> Pierre.
ชื่อวงศ์	Celastraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น ขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปวงรี ถึงรูปวงรีแกมขอบขนาน กว้าง 2.5-4 เซนติเมตร ยาว 5-8 เซนติเมตร ผิวใบด้านบนเขียวเข้มเป็นมัน ดอกช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบ แกนช่อยาว 3-5 เซนติเมตร ในซอกใบบน ๆ ช่อยาวถึง 13 เซนติเมตร ก้านดอกย่อยยาว 0.4-1.2 เซนติเมตร ดอกสมมาตร ดอกย่อยจำนวนน้อย ขนาด 1.5-2.5 เซนติเมตร กลีบดอกสีเหลืองถึงชมพูแดง กลีบดอก 5 กลีบ รูปขอบขนาน ขอบกลีบจักเป็นฟอย ส่วนฐานแผ่เป็นจานกลมมน ขนาด 3 มิลลิเมตร ก้านเกสรเพศผู้ยาว 2 มิลลิเมตร จำนวน 5 อัน ออกมาจากฐานรองดอกที่ใหญ่ ผลแห้งแตกรูปไข่กลับ ขนาด 1.5-2 เซนติเมตร สีชมพูหรือแดง รูปกระบอง มี 5 เหลี่ยม แตกตรงกลางพูเป็น 5 เลี้ยว แต่ละเลี้ยวมี 1 เมล็ด สีดำ เป็นมัน มีเยื่อ (aril) สีส้ม หรือแดงปกคลุมที่ขั้ว

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ลำต้น เข้ายาบำรุงเลือด ต้มน้ำดื่ม ราก แขน้ำ หรือฝนน้ำ กินแก้ผดผื่นแดง (กินอาหารแสลงไข้ ทำให้โรคกำเริบ อาจมีอาการท้องเสีย) และ ราก ฝนน้ำกินแก้เมาเห็ด

ตำรายาไทย เปลือก แขน้ำโรง กินก่อนอาหาร ทำให้เจริญอาหาร
ช่วงที่ออกดอก มิถุนายน ถึง สิงหาคม

เม็ก

ชื่อพืช	เม็ก
ชื่ออื่น	เสม็ดขุน เสม็ดแดง
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Syzygium gratum</i> (Wight) S.N.Mitra var. <i>gratum</i>
ชื่อวงศ์	Myrtaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น สูงได้ถึง 20 เมตร กิ่งเป็นสันสี่เหลี่ยม ลำต้นสีน้ำตาลแดง เปลือกบาง ข้นกันหลาย ๆ ชั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ รูปรีถึงรูปใบหอก หรือรูปไข่ กว้าง 2.5-4 เซนติเมตร ยาว 6-8 เซนติเมตร ใบแก่ผิวด้านบนเกลี้ยงมันวาว ใบอ่อนสีน้ำตาลปนชมพู ผิวใบด้านล่างเกลี้ยง มีจุดโปร่งแสงหนาแน่น ดอกช่อ แบบช่อแยกแขนง ยาว 1.5-3 เซนติเมตร ออกที่ซอกใบและปลายยอด ดอกย่อยสีขาว ไม่มีก้านดอก กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีขาว รูปเกือบกลม สีเหลืองอ่อน เกสรเพศผู้จำนวนมาก เกสรเพศเมียมีรังไข่ขนาดเล็กอยู่ใต้วงกลีบ ผลสด ทรงกลม สีขาว ฐานผลนูนออกมาและบุ๋มพบตามป่าผลัดใบ และริมลำธาร ยอดอ่อนรับประทานเป็นผักได้

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก ต้มน้ำดื่ม แก้เบื่อเมา แก้ผดผื่นแดง ยอดอ่อน รับประทานสด ขับลม

ตำรายาไทย ใช้เปลือก ต้มทา ลมพิษ หรือแก้พิษน้ำเกลี้ยง ใบแก้ตำพอกแก้ฟกช้ำ

ช่วงที่ออกดอกและติดผล เมษายน ถึง พฤษภาคม

เมื่อยขาว

ชื่อพืช	เมื่อยขาว
ชื่ออื่น	มะเมื่อย
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Gnetum montanum</i> Markgraf
ชื่อวงศ์	Gnetaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง หรือไม้พุ่มรอเลื้อยขนาดใหญ่ บริเวณข้อพองบวม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่ถึงรูปขอบขนานแกมรูปไข่ กว้างประมาณ 5-6 เซนติเมตร ยาวประมาณ 13-16 เซนติเมตร เนื้อใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ดอกออกเป็นช่อเชิงลด แตกแขนงมาก แยกเป็นช่อดอกเพศผู้และเพศเมีย สร้างโคนหรือสตรอบิลัส เรียงเป็นชั้น ๆ โคนเพศผู้และโคนเพศเมียแยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน โคนตัวผู้เป็นช่อเชิงลด แตกแขนงออกที่ปลายยอดหรือตามลำต้น แต่ละโคนมี 8-15 ชั้น แต่ละชั้นมีเกสรเพศผู้ 8-25 อัน เรียงเป็นวงรอบข้อ โคนเพศเมีย แตกแขนง แต่ละโคนมี 6-14 ชั้น แต่ละชั้นมี 1-8 เมล็ด มีขนเล็กน้อย เมล็ดรูปกระสวย ไม่มีผลห่อหุ้ม จะมีกลีบนุ่มคล้ายหนังหุ้มอยู่ เมื่อยยังอ่อนสีเขียวเมื่อแก่สีชมพูแดง พบตามป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ ลำต้น ผสมกับเถาเอ็นอ่อน ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย ต้มน้ำดื่มช่วยในการอยู่ไฟ เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มแก้บวมพอง ใช้ทำเชือก มีความเหนียวมาก ราก น้ำต้มรากกินแก้พิษบางชนิด และแก้ไข้มาลาเรีย เมล็ด ทำให้สุกรับประทานได้

ชาวเขาเผ่าอีเก้อ ใช้ ใบ ต้มน้ำชะล้างแผลสด แผลเปื่อยอักเสบ ฝี หนอง ต้ม ช่วยให้เลือดไหลเวียนได้ดี

ช่วงที่ออกดอก มกราคม ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล กุมภาพันธ์ ถึง พฤษภาคม

เมื่อยดูก

ชื่อพืช

เมื่อยดูก

ชื่ออื่น

เมื่อยแดง

ชื่อวิทยาศาสตร์

Gnetum macrostachyum Hook.f.

ชื่อวงศ์

Gnetaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชเมื่อยดูก เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง เนื้อไม้มีวงปีสีแดงเข้ม เปลือกเถา แก่สีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนานถึงรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 4-5 เซนติเมตร ยาว 14-16 เซนติเมตร เนื้อใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ดอกช่อแบบช่อเชิงลด ออกที่ซอกใบหรือตามลำต้น สร้างโคนหรือสตรอบิลัสเดี่ยว ออกเป็นช่อแกนรูปทรงกระบอก มีลักษณะเป็นกลุ่ม เรียงเป็นชั้น สีชมพูแดง ดอกแยกเพศ ดอกย่อยเรียงเป็นชั้น ชั้นละประมาณ 10 ดอก มีขนสีน้ำตาลล้อมรอบแต่ละชั้น ปกคลุมหนาแน่น เมล็ดเปลือก ทรังรี ออกเป็นช่อ หนึ่งช่อมีประมาณ 20-25 เมล็ด ที่โคนแต่ละเมล็ดมีขนนุ่มสั้นสีน้ำตาลจำนวนมากปกคลุม เมล็ดไม่มีผลห่อหุ้ม จะมีกลีบนุ่มคล้ายหนังหุ้มอยู่ เมื่อยดูกมีถิ่นอาศัยตามป่าดิบชื้น ส่วนปลายมีหนามแหลมขนาดเล็กมากหนึ่งอันยื่นออกมาเล็กน้อย พบตามป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ลำต้น ดอกเหล้าต้ม แก้ปวดเมื่อย ลำต้นผสมแก่น กัดลิ้น ลำต้นขมิ้นเครือและลำต้นพรมคต ต้มน้ำดื่ม แก้อัมพฤกษ์ อัมพาต ราก ผสม รากพลับเชา รากเมื่อย และรากปอแดง ต้มน้ำหรือฝนดื่ม แก้ไข้ เมล็ด เฝ้าให้สุกรับประทานได้ ในประเทศอินโดนีเซียใช้เมล็ดทำแป้งข้าวเหนียว รสชาติหอมมันอร่อย

ยาพื้นบ้านภาคใต้ ใช้ลำต้น ผสมลำต้นดินเบ็ดน้ำ หรือรากหมากหมก ลำต้นเถาเอ็นอ่อน และแก่นกันเกรา ต้มน้ำดื่ม บำรุงเส้นเอ็น ผสมสมุนไพรอื่น แก้เหล้าดื่ม บำรุงกำลัง ผสมสมุนไพรอื่น ต้มน้ำดื่ม บำรุงโลหิตสตรี

ช่วงที่ออกดอกและติดผล

มีนาคม ถึง เมษายน

โมกเครือ

ชื่อพืช	โมกเครือ
ชื่ออื่น	เครือไล่ตัน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Aganosma marginata</i> (Roxb.) G. Don
ชื่อวงศ์	Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็งขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ไม่มีมือเกาะ เถาอ่อนสีน้ำตาลแดง เถาแก่สีเทา ตามลำต้นมีช่องอากาศกระจายทั่วไป ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาวข้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม กว้าง 1.5-2.5 เซนติเมตร ยาว 6.5-8.5 เซนติเมตร ยอดอ่อนสีน้ำตาลแดง แผ่นใบเป็นคลื่น สีเขียวเข้มเป็นมันวาว ดอกออกเป็นช่อกระจุกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายกลีบแยก ดอกย่อยสีขาวเกลี้ยง มีกลีบดอก 5 กลีบ เรียงเวียนกัน เกสรเพศผู้มี 5 อัน เกสรเพศเมียมีรังไข่เหนือวงกลีบ ผลเป็นฝักคู่ เรียวยาว ทรงกลม ปลายแหลม กว้าง 0.5-1.2 เซนติเมตร ยาว 30-50 เซนติเมตร เกลี้ยง เมื่อแห้งแตกตามยาวตะเข็บเดียว เมล็ดจำนวนมากสีน้ำตาล แต่ละผลมี 35-62 เมล็ด มีขนสีขาวเป็นพู่ติดอยู่ที่ปลายเมล็ด พบตามป่าผลัดใบ ป่าเต็งรัง ชายป่าดงดิบและป่าดิบแล้ง ริมสระน้ำ หนองบึง

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ตกขาว ถ่ายเป็นมูกเลือด เป็นยาอายุวัฒนะ แก้โรคกระเพาะอาหาร เถา เข้ากับหัวข้าวเย็น ต้มน้ำดื่ม สำหรับสตรีอยู่ไฟหลังคลอดบุตร ยอดอ่อน ใบอ่อน ผลอ่อนรับประทานเป็นอาหารได้

ตำรายาไทย เถา มีรสเฝื่อนผาด ใช้ทาฝี แก้เมื่อยขบ แก้ผดผื่นคัน นำมาผสมกับผลมะตูมอ่อน เถาสังโต และว่านมหากาฬ ต้มน้ำดื่มรักษาโรคเบาหวาน เข้ายารักษาประดง แก้พิษภายใน ราก ต้มดื่มแก้โรคทางเดินปัสสาวะ แก้ไตและตับพิการ บำรุงกำลัง ตอนพื้นไข้ ช่วยเจริญอาหาร เป็นยาระบาย ขับระดู หรือผสมกับแก่นลำทม ต้มน้ำดื่มเป็นยาระบาย ยอด ใช้แก้ท้องเสีย ใบ แก้เมื่อยขบ เข้ายารักษาฝี และริดสีดวงทวาร

ช่วงที่ออกดอก มีนาคม ถึง เมษายน

ช่วงที่ออกผล เมษายน ถึง พฤษภาคม

โมกมัน

ชื่อพืช	โมกมัน
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Wrightia pubescens</i> R. Br.
ชื่อวงศ์	Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก เปลือกด้านในมีน้ำยางขาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรี กว้าง 3-4 เซนติเมตร ยาว 8-10 เซนติเมตร ช่อดอก แบบช่อกระจุก ออกที่ปลายกิ่ง ดอกสีขาวหรือสีชมพู รูปกรวย กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉกรูปรี ปลายหลอดกลีบดอกด้านนอก มีขนสั้นนุ่ม กระบังรอบที่ติดตรงข้ามกลีบดอกยาว 3.5-5 มิลลิเมตร ติดแนบเกือบตลอดความยาว ปลายจักซี่ฟัน กระบังรอบที่ติดสลับกับกลีบดอก ยาว 1.5-3 มิลลิเมตร รูปแถบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก เกสรเพศผู้ติดบนหลอดกลีบดอก โพล์พ้นปากหลอด รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลแบบผลแตกแนวเดียว เป็นฝักคู่เชื่อมติดกัน ห้อยลง กว้าง 1.2-1.5 เซนติเมตร ยาว 6.5-30 เซนติเมตร ผิวฝักเกลี้ยง ไม่มีรูอากาศ เมล็ดรูปแถบ มีกระจุกขนที่ปลายด้านหนึ่ง พบตามป่าผลัดใบ ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน รากและเนื้อไม้ ต้มน้ำดื่ม แก้บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด

ตำรายาไทย เปลือกต้น รสขมร้อน ฝาดเมา ช่วยเจริญอาหาร บำรุงธาตุ ทำให้ประจำเดือนปกติ แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้โรคไต ฆ่าเชื้อร่ามะนาด เชื้อคุดทะราด แก้บิดมูกเลือด ใบ รสเย็น เป็นยาขับน้ำเหลืองเสีย แก้ตับพิการ แก้ท้องมาน ดอก รสจืด เป็นยาระบาย แก้วพรตัก(ท้องผูก) ผล รสเมา แก้พิษงู ฆ่าเชื้อร่ามะนาด ราก รสร้อน รักษา укуัด แก้ลมที่เกิดเรื้อรัง เนื้อไม้หรือแก่น รสร้อนขม เป็นยาขับโลหิต กระพี้ บำรุงถุงน้ำดี น้ำยาง รสเมาเบื่อ แก้บิด ใช้แก้ท้องร่วง แก้พิษงู แก้พิษแมลงกัดต่อย

ช่วงที่ออกดอก เมษายน ถึง สิงหาคม

ช่วงที่ออกผล สิงหาคม ถึง ธันวาคม

โมกหลวง

ชื่อพืช

โมกหลวง

ชื่ออื่น

โมกใหญ่

ชื่อวิทยาศาสตร์

Holarrhena pubescens (Buch.-Ham.) Wall.ex G.Don

ชื่อวงศ์

Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มผลัดใบ หรือไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ทุกส่วนมียางสีขาว ใบเดี่ยว เรียงคู่ตรงข้ามสลับตั้งฉาก ยาว 10-27 เซนติเมตร กว้าง 4-12 เซนติเมตร รูปไข่ รูปรี รูปไข่แกมรูปขอบขนาน หรือรูปใบหอกกลับ ใบแก่บาง ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกใกล้ปลายกิ่ง ดอกสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน กลิ่นหอม กลีบดอก มี 5 กลีบ โคนเชื่อมเป็นหลอดเล็ก ๆ กลีบดอกเรียงซ้อนเหลื่อมกัน เวียนซ้าย เกสรเพศผู้มี 5 อัน เชื่อมกับหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย มีรังไข่เหนือวงกลีบ ผลแห้ง ขนาดกว้าง 0.3-0.8 เซนติเมตร ยาว 18-43 เซนติเมตร รูปกระบอกแคบ ห้อยเป็นคู่โค้ง แตกตามยาวเป็นตะเข็บเดียว ปลายฝักแหลม โคนฝักแบน เมล็ดจำนวนมาก มีลักษณะแบน สีน้ำตาล มีแผงขนสีขาว ยาวเป็น 2 เท่าของเมล็ด พบตามป่าเต็งรังทั่วไป ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้เปลือกต้น แก่บิด (ปวดเบ่ง มีมูกหรืออาจมีเลือดด้วย) แก้ก้องเสีย เป็นยาเจริญอาหาร แก่เสมหะเป็นพิษ บำรุงธาตุทั้งสี่ให้เจริญ ประุงเป็นยา แก่โรคเบาหวาน แก่ไข้จับสั่น ต้มน้ำดื่ม ช่วยระงับอาการปวดกล้ามเนื้อ ทาตัว แก่โรคท้องมาน แก่เสมหะเป็นพิษ ประุงเป็นยาแก่เบาหวาน แก่ไข้จับสั่น ใบ ชับน้ำนม แก่ปวดกล้ามเนื้อ ใช้เป็นยาขับพยาธิ รักษาหลอดลมอักเสบ ฝี และแผลพุพอง ดอก เป็นยาถ่ายพยาธิ ฝัก แก่สันนิบาตหน้าเพลิง เมล็ด เป็นยาฟาดสมาน ขับลม ใช้แก้ไข้ ท้องเสีย แก้ไข้ แก่บิด ช่วยถ่ายพยาธิในลำไส้เล็ก และรักษาโรคผิวหนัง แก่น มีรสฝาดเมา แก่โรคผิวหนัง แก่กลากเกลื้อน ราก มีรสร้อน เป็นยาขับโลหิตระดู เปลือกต้นและน้ำมันจากเมล็ด ใช้รักษาโรคท้องร่วง เปลือกหรือใบ ต้มผสมน้ำอาบรักษาโรคหิด

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มีนาคม ถึง กรกฎาคม

ยอป่า

ชื่อพืช	ยอป่า
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Morinda coreia</i> Ham.
ชื่อวงศ์	Rubiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น สูงได้ถึง 15 เมตร กิ่งก้านมักคดงอ หักง่าย ช่อดอกและใบ ออกหนาแน่นรวมกันที่ปลายกิ่ง ใบ เดี่ยว รูปรีหรือไข่กลับ เรียงตัวแบบตรงข้าม สลับตั้งฉาก หลังใบสีเขียวเป็นมัน ใบแก่บาง เหนียว ขนาดของใบ 4-7 x 8-17 เซนติเมตร มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบ หลุดร่วงง่าย มักพบใบออกรวมกันอยู่ที่ปลายกิ่ง ดอกเป็นช่อ ออกรวมกันเป็นกลุ่มที่ซอกใบ หรือปลายกิ่ง กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด กลีบดอกสีขาว มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ปลายกลีบแหลม แยกเป็น 5 กลีบ รูปสามเหลี่ยม กลีบดอกหนาเมื่อดอกบานปลายกลีบแผ่กว้างออก เกสรตัวผู้สั้น 5 อัน ชูพ้นหลอดกลีบดอก ผลเป็นผลรวมรูปร่างค่อนข้างกลม ผลอ่อนสีเขียว เนื้อในอ่อนนุ่ม ฉ่ำน้ำ สีขาว ผลแก่สีดำ มีเมล็ดมาก สีน้ำตาล เมล็ดแบน 1 เมล็ด ต่อหนึ่งผลย่อย พบในป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใบ แก้ไข้ แก้ปวดศีรษะ แก้อิดสีดวงทวาร แก้ม้ามโต ใบสด ตำพอกศีรษะฆ่าไข้เหา อังไฟแล้วนำมาปิดที่หน้าอกหน้าท้องแก้ไข้ แก้จุกเสียด แก้ไข้ ผลอ่อน แก้กษัยไธยาเจียน ผลสุกกอม ขับระดูสตรี ขับลมในลำไส้ ผลสุกรับประทานได้ เปลือกและเนื้อไม้ แก้ไข้ แก้ไข้มาลาเรีย แก่น ต้มหรือดองสุรา ดื่มขับเลือด บำรุงเลือด ขับน้ำคาวปลา ขับและพอกโลหิตระดู แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ ขับพยาธิลม ป้องกันบาดทะยักปากมดลูก ราก แก้เบาหวาน ใช้ย้อมผ้าให้เป็นสีแดง ยอป่าเป็นไม้มงคลของอีสาน ในการนำข้าวขึ้นยุ้งจะตัดกิ่งยอป่ามาค้ำยุงไว้ก่อนนำข้าวขึ้นยุ้ง เพื่อเป็นสิริมงคล มีความหมายว่าให้ข้าวเพิ่มพูน

ช่วงที่ออกดอก	เมษายน ถึง กรกฎาคม
ช่วงที่ออกผล	พฤษภาคม ถึง สิงหาคม

ยางน่องเครือ

ชื่อพืช	ยางน่องเครือ
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Strophantus scandens</i> (Lour.) Roem.& Schult.
ชื่อวงศ์	Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็งเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น เถากลม เกลี้ยง เปลือกสีน้ำตาลแดง ไล่อ่อน ทั้งต้นมีน้ำยางสีขาวมีพิษ ใบเดี่ยว หนาเรียบ แข็ง ใหญ่และยาว เรียงตรงข้าม รูปวงรี รูปไข่กลับหรือรูปไข่ กว้าง 3-9 เซนติเมตร ยาว 5-15 เซนติเมตร ใบเป็นมันสีเขียวเข้ม ดอกช่อ กลีบดอกสีขาวนวล 5 กลีบ ปลายแหลมยาว สีแดงเข้มเมื่อแรกบาน แล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองและแดง ปลายกลีบสีเหลืองแล้วเปลี่ยนเป็นสีแดงและม่วง รยางค์รูปมงกุฎสีแดง แล้วเปลี่ยนเป็นสีม่วง ผลเป็นฝักคู่ รูปทรงกระบอก ขนาดใหญ่ กว้าง 2-5 เซนติเมตร ยาว 13-30 เซนติเมตร เมื่อแก่จัดสีน้ำตาลแดง และแตกออก เมล็ดสีน้ำตาล มีขนสีขาว ปลิวไปตามลม เกิดตามที่รกร้างว่างเปล่าทั่วไป ในป่าละเมาะ ป่าแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย น้ำยาง มีรสเมาเบื่อเป็นพิษ บำรุงหัวใจอย่างแรง ไม่ควรนำมาใช้เอง เพราะอันตรายมาก ทางยาควรใช้แต่น้อยที่สุดจึงจะมีผลในทางดีได้ หรือใช้แก้ช็อคหมดสติ หมอโบราณกล่าวว่าใช้ยางไม้ผสมทำยาพิษอาบลูกดอก ทำให้พิษแล่นเร็ว ยางจากต้น ผสมกับยาพิษชนิดอื่น เช่น พิษจากงูเห่า และสัตว์มีพิษอื่น ๆ มาผสมรวมกัน ทาลูกหนามไม้ลำสัตว์ เพราะยางไม้นี้ทำพิษซึมเข้าบาดแผลอย่างรวดเร็ว แต่ก่อนรับประทานเนื้อสัตว์ให้เจือนเอาเนื้อร้ายที่มีสีเขียวออกจนหมด จึงจะรับประทานเนื้อสัตว์นั้นได้

ช่วงที่ออกดอกและติดผล

ธันวาคม ถึง กุมภาพันธ์

ย่านาง

ชื่อพืช

ย่านาง

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Tiliacora triandra (Colebr.) Diels

ชื่อวงศ์

Menispermaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อย เถากลมขนาดเล็ก มีเนื้อไม้ เลื้อยพันตามต้นไม้ หรือกิ่งไม้ เถามีสีเขียว ใบเดี่ยว หนา สีเขียวเข้มเป็นมัน เรียงแบบสลับ รูปไข่ ยาวประมาณ 6-12 เซนติเมตร กว้างประมาณ 4-6 เซนติเมตร ผิวใบเรียบมัน เหนียว มีเส้นใบ กิ่งออกจากโคนใบรูปฝ่ามือ 3-5 เส้น ดอกออกเป็นช่อเล็ก ๆ แบบแยกแขนงตาม ช่อและชอกใบ มีดอก 1-3 ดอก สีเหลือง แยกเป็นช่อดอกเพศผู้และช่อดอกเพศเมีย ดอกเพศผู้สีเหลือง เกสรเพศผู้มี 3 อัน ดอกเพศเมีย เกสรเพศเมียมี 8-9 อัน ผลเป็นผลกลุ่ม ผลกลมรูปไข่กลับ กว้าง 6-7 มิลลิเมตร ยาว 7-10 มิลลิเมตร ผิวเกลี้ยง มีเมล็ดแข็ง ผลสีเขียว ฉ่ำน้ำ ออกเป็นพวง ตามช่อและชอกใบ เมื่อสุก จะเปลี่ยนเป็นสีส้มและแดงสด เมล็ดรูปเกือบกลม พบตามป่าเต็งรัง ป่าดิบไผ่ทะเล ตามริมน้ำในป่าละเมาะ พบมากในที่รกร้าง ไร่ สวน

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ราก ใช้ในตำรับยาแก้ไข้เบญจโลกวิเชียร (ประกอบด้วย รากย่านาง รวมกับรากเท้าชายม่อม รากมะเดื่อชุมพร รากคนทา รากชิงชี (อย่างละ เท่า ๆ กัน) แก้วพิษเมาเบื่อ แก้วเมาสุรา ถอนพิษผิดสำแดง ต้มกินแก้ฮิสสุกฮิส ตุ่มผื่น ขับพิษต่างๆ แก้ก่องผูก ปรงยาแก้ไข้รากสาต ไข่กลับ ไข่หัว ไข่พิษ ไข่สันนิบาต ไข่ป่า รื้อรัง ไข่ทับระดู บำรุงหัวใจ บำรุงธาตุ ลำต้น ถอนพิษผิดสำแดง รักษาพิษไข้ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้พิษ แก้ไข้รากสาต ไข่ดำแดง ไข่ผิศาจ ไข่เชื่องซึม ไข่กลับไข่ข้า แก่ลิ้นเป็นฝ้าขาว แก่ลิ้นแข็งกระด้าง รักษาโรคปวดข้อ ใบ รับประทานถอนพิษ แก้ไข้ แก้ไข้รากสาต ไข่พิษ ไข่เชื่องซึม ปวดหัวตัวร้อน ฮิสสุกฮิส หัด เป็นยากวาดคอ

ช่วงที่ออกดอก

ตุลาคม ถึง พฤศจิกายน

ช่วงที่ออกผล

พฤศจิกายน ถึง ธันวาคม

ย่านางแดง

ชื่อพืช

ย่านางแดง

ชื่ออื่น

เถาขยัน

ชื่อวิทยาศาสตร์

Bauhinia strychnifolia Craib.

ชื่อวงศ์

Leguminosae (Fabaceae)-Caesalpinioideae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง พาดพันไปตามต้นไม้อื่น เถาขนาดกลาง ๆ มักแบน มีร่องตรงกลาง เถาแก่กลม สีน้ำตาลแดง มีมือพันสำหรับยึดเกาะ ออกเป็นคู่ ปลายม้วนงอ ใบดกหนาทึบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 3-7 เซนติเมตร ยาว 6-12 เซนติเมตร ผิวใบมัน สีเขียวเข้ม ดอกช่อ กระจะ ออกที่ปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกสีแดงสด มี 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านเกสรสีแดง ยื่นพ้นกลีบดอก เกสรเพศผู้เป็นหมัน 7 อัน ยาวไม่เท่ากัน กลีบเลี้ยงสีแดง 5 กลีบ รูปถ้วย ผลเป็นฝักแบน รูปขอบขนาน ปลายแหลม โคนฝักเป็นรูปหอก สีเขียวอ่อน เปลือกแข็ง เมื่อแก่แตกอ้า ยาว 15-16 เซนติเมตร เมล็ด 8-9 เมล็ด รูปขอบขนาน พบตามป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณที่แห้งแล้ง และที่โล่งแจ้ง

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ลำต้น หรือราก เข้ายาบำรุงโลหิต สำหรับสตรี หลังคลอด ขณะอยู่ไฟ ช่วยให้มีดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น ราก แก้ไข้ แก้พิษเบื่อเมา

ตำรายาไทย ใช้ ใบ เถา และราก สรรพคุณเหมือนย่านางขาว ทุกประการ แต่มีฤทธิ์แรงกว่า และใช้แก้พิษ ถอนพิษยาเมา ยาเบื่อ ยาสั่ง ถอนพิษผิดสำแดง ถอนพิษและแก้ไข้พิษทั้งปวง ขับพิษโลหิตและน้ำเหลือง แก้ท้องผูกไม่ถ่าย ใช้ฝนกับน้ำ หรือน้ำข้าวข้าว หรือต้มน้ำดื่ม

ช่วงที่ออกดอก

พฤษภาคม ถึง สิงหาคม

ช่วงที่ออกผล

พฤศจิกายน ถึง ธันวาคม

รสสุคนธ์

ชื่อพืช	รสสุคนธ์
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tetracera loureiri</i> (Finet.&Gagnep.) Pierre ex Craib.
ชื่อวงศ์	Dilleniaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง ขนาดกลาง เปลือกเถาสีน้ำตาล มีเนื้อไม้แข็ง มีใบรวมอยู่เฉพาะปลายยอด ใบเดี่ยวรูปรี ถึงรูปขอบขนาน กว้าง 3-5 เซนติเมตร ยาว 6-10 เซนติเมตร ขอบใบจักห่าง ๆ ใบออกเรียงแบบสลับกัน เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนเห็นเส้นแขนง ผิวใบด้านล่างท้องใบสาตกาย หลังใบมีสีเขียวเข้ม ดอกเล็กๆ ออกเป็นช่อ แบบแยกแขนง มีดอกย่อยจำนวนมาก ดอกมีทรงกลม สีขาว กลีบดอกบางมี 5 กลีบ หลุดร่วงง่าย ดอกส่งกลิ่นหอมแรงตอนกลางคืน บานไม่พร้อมกัน เกสรเพศผู้สีขาว มีเป็นจำนวนมาก มีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ ผลรูปไข่เบี้ยว สีเขียว มีขนาด 0.7 เซนติเมตร มีจะงอยที่ส่วนปลาย เมื่อแก่จะแตกแนวเดียว ภายในมีเมล็ดสีดำรูปไข่ 1-2 เมล็ด และมีเยื่อหุ้มเมล็ด (รก) สีแดงสด พบขึ้นทั่วไปในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณและป่าชายหาด

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ลำต้น และราก ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้บวม ใบ ราก ตำพอกใช้เป็นยาแก้ผื่นคัน ต้มดื่มใช้เป็นยาแก้ตกเลือดภายในปอด อมแก้แผลในปาก ดอก มีรสหอมขม ใช้ปรุงยาหอม บำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน แก้อ่อนเพลีย

ตำรายาไทย ใช้ดอก รสหอมขม เช้ายาหอมบำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน แก้อ่อนเพลีย มักใช้คู่กับเถาอรคนธ์ ใบ รักษาโรคหิด น้ำเลี้ยงจากต้นผสมดินหอมใช้รักษาฝีหนอง ใบแก่นำมารูดควาปลาไหลได้ดีเหมือนใบข่อย

ช่วงที่ออกดอก เมษายน ถึง สิงหาคม

ช่วงที่ออกผล กันยายน ถึง พฤศจิกายน

รักใหญ่

ชื่อพืช

รักใหญ่

ชื่ออื่น

น้ำเกลี้ยง

ชื่อวิทยาศาสตร์

Gluta usitata (Wall.) Ding Hou.

ชื่อวงศ์

Anacardiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว เรียงสลับเป็นกลุ่มตอนปลายกิ่ง ใบรูปไข่กลับ หรือรูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 3.5-12 เซนติเมตร ยาว 20-30 เซนติเมตร แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ใบมีขนปกคลุมหนาแน่น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง มักทิ้งใบก่อนออกดอก ดอกเริ่มบานจากสีขาว แล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพูและแดงสด ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกสีขาวมีแถบสีเหลืองแกมเขียวตรงกลาง กลีบดอก 5-6 กลีบ ในดอกแ่กลีบเลี้ยงรูปร่างคล้ายหมวก สีแดง มี 5 กลีบ เกสรเพศผู้ประมาณ 30 อัน ผลแบบผลพนักชั้นในแข็ง ค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-3 เซนติเมตร มีส่วนของกลีบดอกที่ขยายเป็นปีก ที่โคนก้านผลสีแดง มี 5 ปีก รูปขอบขนาน ระหว่างโคนปีกกับผลมีก้านเชื่อมยาว 1.5 เซนติเมตร ปีกยาว 5-10 เซนติเมตร มีเส้นปีกชัดเจน พบชั้นกระจายทั่วไป ใบป่าผลัดใบ ใบเต็งรัง ใบเบญจพรรณ ใบดิบเขา ทุ่งหญ้าโล่ง เขาหินปูน

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม แก้กามโรค บิด ท้องร่วง ปวดข้อเรื้อรัง เข้ายาบำรุงกำลัง ขับเหื้อ ช่วยให้อาเจียน เป็นยารักษาโรคเรื้อน เปลือกราก แก้ไอ แก้โรคตับ ท้องมาน พยาธิลำไส้ รักษาโรคผิวหนัง เมล็ด ใช้แก้ปากคอเปื่อย ช่วยย่อยอาหาร แก้ปวดฟัน แก้कुทูระราด ริดสีดวง แก้อักเสบและปวดไล่เลื่อน น้ำยางสด มีพิษ ทำให้ผิวหนังอักเสบ และคันมาก เป็นยาถ่ายอย่างแรง และกัดเนื้อสด ขนจากใบแก่ของรักเป็นพิษต่อผิวหนัง เมื่อถูกผิวหนังทำให้คันทั่วตัว อาจทำให้คันอยู่นานเป็นเดือน ผิวหนังอาจบวมพอง ชาวบ้านแก้โดยเอาเปลือกและใบสีกมาต้มอาบ น้ำยางมีประโยชน์ใช้ทำน้ำมันเคลือบเงา น้ำยางใสเมื่อถูกอากาศจะเปลี่ยนเป็นสีดำ และเป็นมัน ใช้ทาไม้รองพื้นสำหรับปิดทอง ในการทำเครื่องเขิน ขั้นตอน “ลงรัก ปิดทอง”

ช่วงที่ออกดอกและติดผล

พฤศจิกายน ถึง กุมภาพันธ์

รากสามสิบ

ชื่อพืช	รากสามสิบ
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.
ชื่อวงศ์	Asparagaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เลื้อย เนื้อแข็ง ลำต้นสีเขียว มีหนามแหลม มักเลื้อยพันต้นไม้อื่น มีเหง้าและรากใต้ดินออกเป็นกระจุกคล้ายกระสวยออกเป็นพวง อวบน้ำ เป็นเส้นกลมยาว ใบเดี่ยว แข็ง ออกรอบข้อ เป็นฝอยเล็ก ๆ คล้ายหางกระรอก สีเขียวดก หรือเป็นกระจุก 3-4 ใบ เรียงแบบสลับ ใบรูปเข็ม กว้าง 0.5-1 มิลลิเมตร ยาว 3-6 เซนติเมตร แผ่นใบมักโค้ง สันเป็นสามเหลี่ยม มี 3 สัน ช่อดอกแบบช่อกระจุก ดอกย่อย สีขาว ขนาดเล็ก มีกลิ่นหอม มี 12-17 ดอก กลีบรวม มี 6 กลีบ เชื่อมกันเป็นหลอด กลีบดอกบางและย่น เกสรเพศผู้ เชื่อมและอยู่ตรงข้ามกลีบรวม ขนาดเล็กมี 6 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผลสด ค่อนข้างกลม หรือเป็น 3 พู ผิวเรียบเป็นมัน ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 4-6 มิลลิเมตร ผลอ่อนสีเขียวเมื่อสุกสีแดงหรือม่วงแดง เมล็ดสีดำ มี 2-6 เมล็ด พบตามป่าโปร่ง หรือเขาหินปูน

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก ต้มน้ำดื่ม แก้อิดสีดวงทวาร ช่วยขับลม

ตำรายาไทย ใช้ราก ซึ่งมีรสเย็น หวานชุ่ม ใช้แก้ขัดเบา ขับปัสสาวะ และขับเสมหะ บำรุงเด็กในครรภ์ บำรุงตับปอด แก้ตับปอดพิการ บำรุงกำลัง ต้นหรือราก ต้มน้ำดื่ม แก่ตกลือด และโรคคอพอก กินเป็นยาแก้พิษร้อนในกระหายน้ำ แก้ปวดเมื่อย ครั่นตัว ฝนทาแก้พิษแมลงป่องกัดต่อย แก้ปวดฝี ทำให้เย็น ถอนพิษฝีพิษปวดแสบปวดร้อน ผสมกับเหง้าชิงป่า และต้นจันทน์แดงผสมเหล้าโรงใช้เป็นยาแก้วิงเวียน ทั้งต้นหรือราก ต้มน้ำดื่ม แก่ตกลือด และโรคคอพอก ผล มีรสเย็น ประุงเป็นยาแก้พิษไข้เชื่องซึม แก้พิษไข้กลับ ไข้ซ้ำ มักใช้ร่วมกับผลราชดัด เพื่อดับพิษไข้จากบิดเรื้อรัง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล

มิถุนายน ถึง กรกฎาคม

ราชดัด

ชื่อพืช ราชดัด

ชื่ออื่น -

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Brucea javanica* (L.) Merr.

ชื่อวงศ์ Simaroubaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับเวียนรอบกิ่ง มีใบย่อย 5-13 ใบ แผ่นใบย่อยรูปขอบขนานแกมรูปไข่ถึงรูปหอกแกมรูปไข่ กว้าง 3-6 เซนติเมตร ยาว 5-10 เซนติเมตร ขอบใบหยักมนเป็นฟันเลื่อยตลอดทั้งขอบใบ ปลายใบแหลม เนื้อใบบาง นุ่ม ดอกออกรวมเป็นช่อกระจุกตามซอกใบ เป็นดอกแยกเพศ มีทั้งต้นที่พบเฉพาะช่อดอกตัวผู้และดอกตัวเมียในช่อเดียวกัน ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สีขาวอมเขียวถึงสีแดงอมเขียวหรือสีม่วง กลีบดอกรูปช้อน สีส้มม่วงหรือสีน้ำตาลแดง กลีบดอกมี 4 กลีบ มีขน เกสรตัวผู้มี 4 อัน รังไข่เป็นขนิดอยู่สูง ผลเป็นผลสด กลมเป็นพวง มีเนื้อ ผิวเรียบเป็นมัน ขนาดเล็ก ยาวราว 4 มิลลิเมตร ออกรวมกลุ่มกัน 1-4 ผล เปลือกผลแข็ง เมื่อผลอ่อนสีเขียว เมื่อสุกมีสีดำ มีเมล็ดเดี่ยว ผิวเรียบ สีน้ำตาล รสขมจัด พบตามป่าเบญจพรรณ และป่าโปร่ง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ผลแก้จัด มีรสขม บำรุงน้ำดี บำรุงน้ำเหลือง แก้ท้องอืดเพื่อแก้ลมวิงเวียน แก้หวาเรอวิงเวียน แก้อาเจียน แก้เจ็บอก แก้อาเจียนเป็นเลือด เป็นยาบำรุงธาตุ ทำให้เจริญอาหาร ขับพยาธิ แก้โรคบิดไม่มีตัว ท้องร่วง และแก้ไข้มาลาเรีย เมล็ดแห้ง รสขมฝาด ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกเกลื้อน โดยนำเมล็ดแห้งตำพอกแผลแล้วเอาน้ำทาบริเวณที่เป็น ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับลำไส้ ใช้เตรียมเป็นยาคุมธาตุ บำรุงธาตุ รักษาโรคบิดไม่มีตัว โรคพยาธิ แก้ท้องร่วง ราก มีรสขม ต้มดื่มเป็นยาแก้ไข้ แก้บิด แก้เสียดท้อง แก้ปวดกล้ามเนื้อ ใช้เคี้ยวกับหมากแก้ไอ ใบ มีรสขม ใช้ตำกับปูนแดงพอกแก้ฝี แก้กลากเกลื้อน ถอนพิษตะขบ แมงป่อง แก้ตับม้ามโต ตัน รสขม แก้ไข้ แก้ไข้มาลาเรีย ทั้งต้นและเมล็ด รักษาไข้มาลาเรีย

ช่วงที่ออกดอก

ตุลาคม ถึง ธันวาคม

ช่วงที่ออกผล

มกราคม ถึง เมษายน

โศดทะนง

ชื่อพืช

โศดทะนง

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Trigonostemon reidioides (Kurz) Craib

ชื่อวงศ์

Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก มีรากเก็บสะสมอาหารพองโต ผิวสีแดงอมม่วง เนื้อสีขาว ลำต้นเรียวเล็ก ขึ้นเป็นกอ ทุกส่วนของต้นมีขนสั้นนุ่ม หนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ เนื้อใบหนา แผ่นใบรูปขอบขนาน หรือรูปขอบขนานแกมใบหอก กว้าง 2-4 เซนติเมตร ยาว 6-10 เซนติเมตร ช่อดอกแบบกระจุก ดอกสีขาว ชมพู ม่วงเข้มหรือเกือบดำ ดอกแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน ดอกเพศผู้มีจำนวนมากกว่าอยู่บริเวณโคนช่อ มีลักษณะตุ่มกลม มีกลีบดอก 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 6 อัน ก้านเกสรเชื่อมติดกันเป็นแท่งเดียว ดอกเพศเมียตุ่มรูปไข่ มีรังไข่เหนือวงกลีบ ผลแห้งแตกได้ รูปค่อนข้างกลม มีขนสั้นนุ่ม ปกคลุมหนาแน่น แบ่งเป็น 3 พูชัดเจน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 12 มิลลิเมตร มีก้านสีแดง ยาว 3-5 เซนติเมตร เมล็ดรูปค่อนข้างกลมหรือรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ผิวเรียบ พบตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ออกดอกตลอดปี

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก เข้ายากับน้ำมะนาว ฝนกับน้ำดื่ม แก้ผดผื่นแดง พิษแมงมุม ทำให้อาเจียน ถอนพิษเบื่อเมา ฝนทา แก้ลิ่ว ฝี และฟกช้ำ เกล็ดบวม ราก ฝนกับขมิ้น และปลาไหลเผือก ฝนน้ำดื่มถอนเมาเหล้า รากผสมกับเมล็ดหมาก ฝนน้ำกิน และผสมกับน้ำมะนาว ทาแผลแก้พิษงูชนิดที่ออกฤทธิ์ต่อระบบประสาท ซึ่งควรมีการวิจัยเพิ่มเติม

ตำรายาไทย ใช้ราก มีรสร้อน ฝนน้ำกินทำให้อาเจียน เพื่อถอนพิษคนกินยาเบื่อเมาพิษเห็ดและหอย แก้พิษงู แก้เสมหะเป็นพิษ (เสมหะหรืออุจจาระเป็นมูกเลือด) แก้หิด แก้วัณโรค เป็นยาระบาย ฝนเกลือเนื้อฝู หรือดูดหนองถ้าฝีแตก แก้ฟกช้ำ เกล็ดบวม แก้ปวดฝี คุมกำเนิด ต้มดื่ม แก้วัณโรค ฝนกับน้ำมะนาว หรือสุรา รับประทานแก้พิษงู ฝนทาแก้ฟกช้ำ เกล็ดช้ำชอก

ช่วงที่ออกดอกและติดผล

มีนาคม ถึง พฤษภาคม

ว่านพระนิม

ชื่อพืช	ว่านพระนิม
ชื่ออื่น	มันขมิ้น
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dioscorea bulbifera</i> Linn.
ชื่อวงศ์	Dioscoreaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อย ลูก เลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น มีหัวอยู่ใต้ดินขนาดใหญ่ และเกิดหัวขนาดเล็กชนิด bulbil ที่ซอกใบ รูปทรงกลม ขนาดประมาณ 0.6-2.5 เซนติเมตร อาจกว้างได้ถึง 13 เซนติเมตร มีลักษณะคล้ายผล มีปุ่มปมที่ผิว ผิวนอกสีน้ำตาลปนเทาซีด เมื่อผ่าดูเนื้อภายในมีสีเหลืองส้ม หัวใต้ดินโง่งนูนเป็นลูก ๆ โดยเชื่อมติดกันที่โคนต้น ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม โคนใบเว้ามน กว้าง 5-20 เซนติเมตร ยาว 7-25 เซนติเมตร แผ่นใบบาง เส้นใบหลักออกมาจากจุดเดียวกันที่ฐานใบ ดอกแยกเพศอยู่คนละต้น ดอกมีขนาดเล็ก ดอกตัวผู้ออกเป็นช่อเชิงลด ห้อยลง เกสรเพศผู้ 6 อัน ดอกสีขาวออกเขียวอ่อน มีกลิ่นหอม กลีบดอกมี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ดอกตัวเมีย ออกเป็นช่อเชิงลด ดอกคล้ายดอกตัวผู้ ผลแบบแคปซูล รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.5 เซนติเมตร ยาว 2 เซนติเมตร เมล็ดมีปีกที่ฐาน

สรรพคุณ

ตำรายาไทย หัวใต้ดิน ทำให้สุกรับประทานได้ เป็นยาขับปัสสาวะ แก้บิด แก้ลำไส้อักเสบ แก่ริดสีดวงทวาร บำรุงธาตุ แก่น้ำเหลืองเสีย ขับพยาธิ เจริญอาหาร แก้ปวดท้อง ท้องย่อย เป็นยาขม ยาเย็น ขับน้ำนม หรือหั่นเป็นแผ่นบางๆ ใช้ปิดแผล แก้อักเสบ

ชาวเขา ใช้ราก ตำเป็นยาพอกแก้สิ่ว ฝี ไฟ หัว ผานตากแห้ง ปิ้งเป็นอาหารแบ่ง และกินเป็นยาแก้โรคกระเพาะ หัวสด นำมาทุบแล้วนำไปใส่แผลให้สุนัข ใบและยอดอ่อน กินเป็นผักสด หรือผักลวก หัวย่อยเผาไฟกินเนื้อเป็นอาหาร

ช่วงที่ออกดอกและติดผล กรกฎาคม ถึง กันยายน

สนทราย

ชื่อพืช	สนทราย
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Baeckia frutescens</i> L.
ชื่อวงศ์	Myrtaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม แตกกิ่งก้านสาขามาก กิ่งมักงอ กิ่งมีสีน้ำตาลอ่อน เรียวยาว เปลือกแตกเป็นขุย ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม คล้ายรูปเข็มแบน หนา ยาวไม่เกิน 8 มิลลิเมตร กว้าง 1-2 มิลลิเมตร โคนเป็นครึ่ง มีกลิ่นหอม ไม่มีก้านใบ ดอกช่อ ออกเป็นกระจุกสั้น ๆ ที่ซอกใบ ดอกเล็ก มีดอกย่อย 2-3 ดอก กลีบดอกสีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบยาวไม่เกิน 2 มิลลิเมตร เกสรเพศผู้มี 8-10 อัน ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 1-1.5 มิลลิเมตร จานฐานดอกรูปถ้วย ยาวประมาณ 1 มิลลิเมตร กลีบเลี้ยงรูปถ้วย ยาวประมาณ 3 มิลลิเมตร ปลายกลีบมน ผลรูปถ้วยขนาดประมาณ 1.5 มิลลิเมตร กลีบเลี้ยงและเกสรเพศเมียติดทน สีนํ้าตาล เมื่อแห้งแล้วแตกกลางพู เมล็ดมีขนาดเล็กจำนวนมาก เมล็ดรูปไตขนาดประมาณ 0.5 มิลลิเมตร

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรรักษาบ้านอัสาน ใช้ลำต้น ต้มน้ำดื่ม แก้หน้ามืด วิงเวียน แก่ปวดหลัง ปวดเอว ช่วยขับปัสสาวะ ใบ ต้มน้ำดื่ม ช่วยขับลม บำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ ใบใช้ชงเป็นชาดื่มแก้ไข้ ปวดเมื่อยร่างกาย ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ

ในมาเลเซียและสุมาตรา ใช้ในการอยู่ไฟในการคลอดบุตร น้ำมันที่ได้จากการกลั่นมีสีเหลืองอ่อน มีกลิ่นคล้ายลาเวนเดอร์อาจใช้ทำน้ำหอมได้

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มิถุนายน ถึง สิงหาคม

ส้มกุ้ง

ชื่อพืช	ส้มกุ้ง
ชื่ออื่น	เครืออีโก้ย
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ampelocissus martinii</i> Planch.
ชื่อวงศ์	Vitaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อย มักเกาะพันต้นไม้อื่น มีมือเกาะออกตามข้อมักออกตรงข้ามกับใบ เถาเป็นปล้อง กิ่งอ่อนยอดอ่อนมีขนสีน้ำตาลอ่อนปกคลุม เถาแก่สีน้ำตาลแดง มักมีร่องยาวตามแนวยาวของเถา เถาแก่แข็งมีเนื้อไม้ ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปหัวใจ หยักเว้า 3-5 แฉก กว้างประมาณ 10-13.5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 12 เซนติเมตร ดอกช่อ แบบช่อแยกแขนงขนาดใหญ่ ออกตรงข้ามกับใบและโคนเถา ดอกย่อยจำนวนมาก ขนาดเล็ก กลีบรวมสีชมพู กลางดอกสีแดงเข้ม เกสรเพศผู้มี 5 อัน เกสรเพศเมียอยู่เหนือวงกลีบ ผลสด รูปทรงกลม เป็นพวงแน่นคล้ายพวงองุ่น เส้นผ่านศูนย์กลางผล 2-3 เซนติเมตร ผลอ่อนสีเขียว เมื่อสุกสีแดงคล้ำ เมล็ดมี 1-2 เมล็ด พบตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าผลัดใบ

สรรพคุณ

ยาพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก ฝนน้ำดื่ม แก้ไข้ ผสมลำต้นหรือรากรสสุคนธ์ เหย้าลับประด ลำต้นไผ่ป่า ลำต้นไผ่ตง งวงตาล เปลือกต้นสะแกแสง ลำต้นหรือรากเถาคันขาว ผลมะพร้าว ลำต้นรักดำ ลำต้นก้อม ลำต้นโพ หน้างวงช้างทั้งต้น รากกะตังใบ เปลือกต้นมะม่วง ลำต้นหนามพรม รากลำเจียก ลำต้นอ้อยแดง ลำต้นเครือพลูช้าง เหย้ายาหัว และเปลือกต้นกัตลัน ต้มน้ำดื่ม แก้พิษ รักษาอาการบวม

ตำรายาไทย ใบ เป็นยาแก้ไอ แก้ไข้ใน แก้หอบหืด ขับฟอกโลหิตระดู เถา ขับฟอกโลหิตระดู เป็นยาระบายอ่อน ๆ และแก้ไอ ราก เป็นยาถ่ายพรรตึก (แก้ท้องผูก) แก้ไข้ใน

ช่วงที่ออกดอก เมษายน ถึง พฤษภาคม

ช่วงที่ออกผล กรกฎาคม ถึง สิงหาคม

ส้มป่อย

ชื่อพืช	ส้มป่อย
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC.
ชื่อวงศ์	Leguminosae-Mimosoideae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย เถามีเนื้อแข็ง มีหนามเล็กแหลมตามลำต้น กิ่งก้านและใบไม่มีมือเกาะ เถาอ่อนสีน้ำตาลแดง มีขนกำมะหยี่หรือขนสั้นหนานุ่ม ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น เรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนาน ดอกเป็นช่อกระจุกกลม ออกตามซอกใบ ดอกขนาดเล็กอัดแน่นอยู่เป็นแกนดอก กลีบดอกเป็นหลอด สีขาวนวล กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ กลีบเลี้ยง สีแดง อาจมีสีขาวปนเล็กน้อย เกสรเพศผู้ 200-250 อัน ผลเป็นฝักรูปขอบขนาน แบนยาว หนา ขนาด กว้าง 1.3-1.4 เซนติเมตร ยาว 7.0-9.3 เซนติเมตร ฝักอ่อนเปลือกสีเขียวอมแดง เมื่อแก่สีน้ำตาลเข้ม ผิวฝักเป็นลอนคลื่นเป็นข้อ ปลายฝักมีหางแหลม สันฝักหนา แต่ละผลมี 5-12 เมล็ด เมล็ดสีดำ แบนรี ผิวมัน พบตามป่าคันทาสภาพ ป่าเบญจพรรณ และที่รกร้างทั่วไป

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ฝัก รสเปรี้ยว มีสารซาโปนินสูง ตีกับน้ำจะเกิดฟองที่คงทน ใช้ต้มเอาน้ำสระผมช่วยขจัดรังแค บำรุงผม ต้มอาบนำหลังคลอด ตำพอกหรือชุบสำลีปิดแผลโรคผิวหนัง ใช้ทำขี้ผึ้งปิดแผลแก้โรคผิวหนัง ฝักบั้งให้เลื่อง ชงน้ำจิบเป็นยาขับเสมหะแก้ไอ แก้น้ำลายเหนียว ใบ ต้มดื่ม ขับเสมหะ ขับระดูขาว แก้น้ำลายเหนียว พอกโลหิต แก้บิด ชำระเมือกมันในลำไส้ แก้โรคตา ตำประคบให้เส้นเอ็นหย่อน ยอดอ่อน ดอก รสเปรี้ยว ฝาด มัน แก่เส้นเอ็นที่พิการให้สมบูรณ์ ใบและฝัก ต้มอาบ ทำความสะอาด บำรุงผิว ราก รสขม แก้ไข้ ยอดอ่อน ใบอ่อน มีรสเปรี้ยว รับประทานเป็นผักสด นำมาปรุงอาหารและช่วยดับกลิ่นคาวปลาได้

ช่วงที่ออกดอก มกราคม ถึง พฤษภาคม

ช่วงที่ออกผล พฤษภาคม ถึง ตุลาคม

ล้มลุก

ชื่อพืช	ล้มลุก
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Aganonerion polymorphum</i> Pierre ex Spire
ชื่อวงศ์	Apocynaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อย ไม่มีมือเกาะ มีน้ำยางขาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ รูปใบหอกหรือรูปวงรี กว้าง 2-5 เซนติเมตร ยาว 4-9 เซนติเมตร ดอกช่อ ออกที่ปลายกิ่ง แบบช่อเชิงหลั่น ช่อดอกยาว 3-9 เซนติเมตร มีดอกย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก กลีบดอกสีชมพู หรือสีบานเย็น มี 5 กลีบ โคนเชื่อมเป็นหลอดสีเขียวแกมขาว ปลายแยกกัน บิดเวียนขวา รูปค่อนข้างกลม กลีบดอกส่วนมากมีสีชมพูอมแดง เกสรเพศเมีย มีรังไข่เหนือวงกลีบ ฐานรองดอกมี 5 พู ใบประดับขนาดเล็ก รูปไข่แคบ ๆ ร่วงง่าย กลีบเลี้ยงสีเขียวเข้มปนแดง มี 5 กลีบ ผลเป็นฝักคู่ โคนฝักติดกัน ฝักกลม ปลายฝักแหลม ยาวได้ประมาณ 20 เซนติเมตร เกือบฝักสดมีสีเขียว เมื่อแห้งมีสีน้ำตาลและแตกตามยาวเป็นตะเข็บเดียว เมล็ดมีจำนวนมาก เมล็ดเรียวยาว สีน้ำตาล มีขนสีขาวเป็นพู่ติดอยู่ พบตามป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก ต้มน้ำดื่ม แก้โรคกระเพาะ ช่วยขับลม เข้ายาแก้ตกขาว แก้กล้ามเนื้อท้องเกร็ง หรือผสมกับต้นเล็บแมว ต้นตับเต่าโคก ต้นมะดูก ต้นเปลาห์ใหญ่หรือเปลาห์น้อย ต้นมะเดื่ออุทุมพร ต้นกำจาย ต้นกำแพงเจ็ดชั้น และต้นกระเจียน ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย ลำต้น ต้มน้ำดื่มแก้ลมวิงเวียน ทั้งต้น ต้มน้ำอาบ แก้คัน ใบ ดอก และผล มีรสเปรี้ยว รับประทานได้

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มีนาคม ถึง กรกฎาคม

สมอไทย

ชื่อพืช	สมอไทย
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Terminalia chebula</i> Retz.
ชื่อวงศ์	Combretaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม หรือเกือบตรงข้าม รูปไข่ถึงรูปไข่แกมรูปใบหอก หรือรูปรีกว้าง กว้าง 5-10 เซนติเมตร ยาว 11-18 เซนติเมตร แผ่นใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ผิวด้านบนเป็นเงามัน ดอกออกเป็นช่อคล้ายช่อเชิงลดหรือช่อแยกแขนง มี 3-5 ช่อ สีขาวอมเหลือง มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ มักจะออกพร้อม ๆ กับใบอ่อน ดอกสมบูรณ์เพศขนาดเล็ก 0.3-0.4 เซนติเมตร ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้มี 10 อัน ยืนพื้นหลอดกลีบเลี้ยง เกสรเพศเมียมีรังไข่เหนือวงกลีบ ผลแบบผลผนังชั้นในแข็ง รูปรีหรือเกือบกลม กว้าง 2-2.5 เซนติเมตร ยาว 2.5-3.5 เซนติเมตร ผิวเกลี้ยง หรือมีสันตื้น ๆ ตามยาว 5 สัน เมื่อแก่สีเขียวอมเหลือง หรือสีเขียวปนน้ำตาลแดง เมล็ดแข็ง มี 1 เมล็ด รูปยาวรี พบตามป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง หรือพบตามทุ่งหญ้า

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ผล รสเปรี้ยวฝาด ขมชุ่ม เป็นยาสุขุม ผลอ่อนจะมีฤทธิ์เป็นยาระบาย และสมานลำไส้ ผลแก่จะมีฤทธิ์ฝาดสมาน ใช้อมกลั้วคอแก้เจ็บคอ ออกฤทธิ์ต่อปอด กระเพาะ และสมานลำไส้ ห้ามเลือดทั้งภายในและภายนอก เป็นยาละลายเสมหะ ขับเสมหะ ทำให้ปอดชุ่มชื้น แก้หลอดลมอักเสบ คออักเสบ เสียงแหบ แก้ไอ แก้ลำไส้อักเสบเรื้อรัง แก้ท้องผูก โรคท้องมาน แก้ท้องร่วงเรื้อรัง ถ่ายเป็นเลือด ริดสีดวงทวาร เลือดออก แก้ท้องเสีย เป็นยาระบายรู้ถ่ายรู้บิด แก้บิดเรื้อรัง ปัสสาวะบ่อย และเป็นยาเจริญอาหาร เป็นยาระบาย แก้ปวดท้อง เป็นยาบำรุง ขับน้ำเหลืองเสีย เปลือกต้น ขับปัสสาวะ บำรุงหัวใจ ขับน้ำเหลืองเสีย เปลือกต้นและแก่น แก้ท้องเสีย ดอก รักษาโรคบิด

ช่วงที่ออกดอก	เมษายน ถึง มิถุนายน
ช่วงที่ออกผล	กันยายน ถึง ธันวาคม

สมัดน้อย

ชื่อพืช

สมัดน้อย

ชื่ออื่น

สหัสคุณไทย

ชื่อวิทยาศาสตร์

Micromelum minutum (Forst.f.) Wright & Arn.

ชื่อวงศ์

Rutaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้นขนาดเล็ก อาจสูงได้ถึง 10 เมตร กิ่งอ่อนมีขนสั้น ๆ สีเทา ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับกัน มีใบย่อย 7-15 ใบ ใบย่อย รูปไข่ กว้าง 2-4 เซนติเมตร ยาว 3-7 เซนติเมตร ปลายใบแหลมสีเขียวอ่อน เนื้อใบบาง มีต่อมน้ำมันเล็ก ๆ ผิวใบด้านบนเกือบเรียบหรือมีขนสั้น ๆ ด้านล่างมีขนบาง ๆ ใบมีกลิ่นหอมเหมือนการบูร รสหอมร้อน ดอกออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง มีดอกย่อยจำนวนมาก ดอกย่อยมีกลีบดอกสีเขียวอ่อน หรือสีขาวแกมเหลือง ผลเป็นแบบผลส้ม ผิวใส ฉ่ำน้ำ ออกเป็นพวงโต ผลกลมสีเขียวอ่อน มีขนปกคลุม รูปกระสวย หรือรูปไข่ มีขนาดเล็ก เมื่อสุกมีสีแดง พบตามป่าดงดิบเขา ป่าโปร่งทั่วไป

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ราก มีรสร้อน ขับเลือดและหนอง พอกแผลริดสีดวงจมูก และแผลคุดทะราด ต้น แก้ลมภายในให้กระจาย แก้ไอ ขับพยาธิไส้เดือน เปลือกต้น แก้โลหิตในลำคอ และลำไส้ให้กระจาย ใบ มีกลิ่นหอม รสเผ็ดร้อน แก้ลมอันเสียดแทง ขับลม ยอกในข้อ แก้ไข้อันพอมเหลือง และหืดไอ นำมาตำทาแก้คัน พอกประคบหรืออบไอน้ำ แก้ผื่นคันตามผิวหนัง กระจายเลือดลม ให้เดินสะดวก แก้ลมอัมพฤกษ์ อัมพาต ใบและเปลือก เป็นยารมรักษาริดสีดวงจมูก (เมื่อโดนละอองยาจะร้อนมากจนแสบจมูก) กระจี้ มีรสร้อน แก้โลหิตในลำไส้ ดอกมีกลิ่นหอม รสร้อน ฆ่าเชื้อโรค แผลเรื้อรัง แก้เสมหะ ผล มีรสเผ็ดร้อน เป็นยาถ่าย ทั้งต้น บำรุงน้ำดี

ช่วงที่ออกดอก

กุมภาพันธ์ ถึง เมษายน

ช่วงที่ออกผล

พฤษภาคม ถึง กรกฎาคม

สมัดใหญ่

ชื่อพืช

สมัดใหญ่

ชื่ออื่น

สหัสคุณเทศ

ชื่อวิทยาศาสตร์

Clausena excavata Burm.f.

ชื่อวงศ์

Rutaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม แตกกิ่งก้านสาขามาก ต้นส่วนมากสูงไม่เกิน 1 เมตร ใบประกอบแบบขนนก เรียงแบบสลับ ใบย่อย 3-6 คู่ รูปรีหรือรูปหอก เห็นเป็นรูปสี่เหลี่ยม ขนมนเปี้ยกปุน ใบไม่หนา สีเขียวอ่อน กว้าง 2-3 เซนติเมตร ยาว 5-8 เซนติเมตร ปลายใบแหลม ฐานใบเบี้ยว ขอบใบเรียบ มีซี่จักเล็กน้อย ใบมีขนนุ่มสีน้ำตาล ท้องใบมีขนบาง ๆ ดอกช่อ ออกที่ปลายกิ่งเป็นกระจุกแน่น เป็นช่อแบบแยกแขนง มีดอกย่อยจำนวนมาก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวปนเขียว เกสรเพศผู้มี 10 อัน ผลกลมหรือรี หรือรูปกระสวย ขนาดเล็ก ผิวใสฉ่ำน้ำ ผลอ่อนสีเขียวปนเหลือง ผลแก่สีส้มอมชมพู ออกดอกช่วงเดือนเมษายน ถึง มิถุนายน พบตามป่าดงดิบ ป่าละเมาะ

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ราก มีกลิ่นหอม รสร้อน มีสรรพคุณขับเลือด และหนอง ปอกแผล ขับพยาธิ แก้โรคผิวหนัง แก้แน่น กระจายเลือดลม เปลือกต้น ใช้รมแก้ริดสีดวงจมูก กระพี้และแก่น มีรสร้อน ขับลม ขับพยาธิไล่เดือน ใบ มีกลิ่นหอม มีรสเผ็ดร้อน ช้ำ กระจายเลือดลมให้เดินสะดวก แก้ไข้ แก้หืดไอ ตำพอกประคบ แก้ผื่นคัน ใช้รมแก้ริดสีดวงจมูก ต้น รสหอมร้อน ขับลมภายใน แก้ไอ ขับพยาธิไล่เดือน ดอก มีรสร้อน มีสรรพคุณแก้เสมหะ ผล ขับพยาธิ เป็นยาถ่าย ในตำรายาไทยเมื่อนำมาใช้ร่วมกันในพิภด “**สหัสคุณทั้ง 2**” คือสหัสคุณไทย หรือ สมัดน้อย และสหัสคุณเทศ หรือสมัดใหญ่ โบราณว่า มีรสร้อน มีสรรพคุณขับลม ในท้อง แก่ริดสีดวง ฟอมแห้ง แก้หืดไอ ขับเลือด และขับหนองให้ตก นอกจากนี้ ลำต้น และใบ นำมาเผารมควันตามเสื้อผ้ากำจัดไล่

ช่วงที่ออกดอกและติดผล กุมภาพันธ์ ถึง เมษายน

สารภีป่า

ชื่อพืช	สารภีป่า
ชื่ออื่น	สารภีดอย
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Anneslea fragrans</i> Wall.
ชื่อวงศ์	Theaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ใบเดี่ยว เรียงเวียน กว้าง 2.5-5.5 เซนติเมตร ยาว 6-15 เซนติเมตร มักจะพบหนาแน่นที่ปลายกิ่ง ใบสีเขียวเข้ม หนาคล้ายแผ่นหนัง ผิวเรียบและเป็นมัน ลักษณะมนรีแคบ ก้านใบแผ่เป็นปีก เล็กน้อย มักจะมีแต้มสีแดงเข้ม ดอกเดี่ยว ออกเป็นกลุ่มใกล้ปลายกิ่ง ชี้งดิน มีดอกจำนวนมาก กลีบดอกมี 5 กลีบ สีขาวครีม เบียดชิดกันอยู่ตรงกลางปิด ส่วนเกสรที่โคนหุ้มเกสรเป็นโคนแหลมตรงกลางดอก เกสรตัวผู้มีจำนวนมาก รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ ผลค่อนข้างกลม รูปประพวง ผิวเรียบ มีเนื้อหนา คล้ายหนัง มีกลีบเลี้ยงติดคงทนสีแดงส้ม เจริญขึ้นมาปกคลุมจนมิด เมื่อผลแก่จัด ผลแก่สีส้ม มี 2-9 เมล็ด มีเนื้อ (aril) สีแดงห่อหุ้ม พบทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นล้นหินในป่าสน บางครั้งพบในป่าที่ขึ้น ป่าดิบเขา ป่าเต็งรัง

สรรพคุณ

ตำรายาไทย เปลือก และดอก ใช้ถ่ายพยาธิ แก้บิด และแก้ไข้ ทั้งต้น ผสมสมุนไพรจำพวกประดง รวม 9 ชนิด ต้มน้ำดื่มรักษาโรคประดง

ช่วงที่ออกดอก พฤษจิกายน ถึง มกราคม

ช่วงที่ออกผล กรกฎาคม ถึง กันยายน

หางวาง

ชื่อพืช หางวาง

ชื่ออื่น -

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gomphia serrata* (Gaertn.) Kanis

ชื่อวงศ์ Ochnaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ใบรูปไข่ค่อนข้างเรียวยาว หรือรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2-6 เซนติเมตร ยาว 6-20 เซนติเมตร ขอบใบเรียบแต่เป็นหยักคลื่น เนื้อใบเนียนเกลี้ยงและหนาเป็นมัน ดอกออกเป็นช่อแบบช่อกระจุกแยกแขนงสั้น ๆ ดอกสีเหลือง ร่วงง่าย กลีบดอกมี 5 กลีบ รูปขอบขนาน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ติดทน สีเขียวออกเหลือง เกสรเพศผู้ 10 อัน ผลสดรูปไข่กลับ ติดบนฐานดอก มีกลีบเลี้ยงสีแดงติดคงทน พังออกกลับ ผลกว้าง 4-5 มิลลิเมตร ยาว 8-10 มิลลิเมตร ผลอ่อนมีสีเขียวเทา พอสุกเป็นสีเทาอมน้ำเงินหรือออกม่วงดำ มีเมล็ดเดียว พบตามป่าดิบแล้งและชายป่าดิบชื้น

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ทั้งต้น ใช้ตำรับยารักษาโรคเบาหวาน ราก นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ผดผื่นแดง (กินอาหารแสลง ทำให้เกิดโรค) แก้เบาหวาน แก้ ต้ม น้ำดื่ม แก้ปัสสาวะขัด ลำต้น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย ใบแก้ ใช้ห่อขี้ได้

ช่วงที่ออกดอก สิงหาคม ถึง กันยายน

ช่วงที่ออกผล ตุลาคม ถึง พฤศจิกายน

หนอนตายหายาก

ชื่อพืช	หนอนตายหายาก
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Stemona tuberosa</i> Lour.
ชื่อวงศ์	Stemonaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเลื้อยล้มลุกเลื้อยพันต้นไม้อื่น อายุหลายปี ลำต้นใต้ดินมีรากออกเป็นพวงหลายสิบราก ลักษณะเป็นรูปกระสวย ยาวได้ถึง 10-30 เซนติเมตร ใบเป็นใบเดี่ยวออกสลับกัน ใบคล้ายรูปหัวใจ กว้าง 4-6 เซนติเมตร ยาว 6-10 เซนติเมตร แผ่นใบมันเป็นคลื่นตามยาวของเส้นใบ ดอก เป็นดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ กลีบดอก 4 กลีบ กลีบดอกด้านนอกสีเขียวอมเหลือง ด้านในสีแดง ปลายโค้งออก ด้านนอก เกสรเพศผู้มี 4 อัน อับเรณูสีแดง เกสรเพศเมียมีรังไข่เหนือวงกลีบผลเป็นผลแห้งแตกได้ ฝักเล็ก รูปรี ปลายแหลม กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ยาวประมาณ 2 เซนติเมตร ลำต้นบนดินจะโผล่ในช่วงฤดูแล้ง พอฤดูฝนจะงอกใหม่พร้อมทั้งออกดอก พบขึ้นได้ร่มเงาในป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้งทั่วไป

สรรพคุณ

สมุนไพรพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก ต้มน้ำดื่ม ถ่ายพยาธิตัวจิ๋ว นำรากผสมกับหญ้าหวานและชะอม ต้มน้ำดื่ม ถ่ายพยาธิตัวจิ๋ว คั้นน้ำพอก แก้หิดเหา

ตำรายาไทย ใช้ราก รสเมาเบื่อ ประโยชน์ประทุษร้าย แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน น้ำเหลืองเสีย แก้ไอและขับเสมหะ รุมหัวริดสีดวงให้ฝ่อแห้งไป พอกทา แก้โรคผิวหนัง ฆ่าหิดเหา ฆ่าเชื้อพยาธิภายใน แก้มะเร็งดับ ตำผสมน้ำฆ่าแมลง ตาละเอียดแช่น้ำมะพร้าวใช้ฉีดฆ่าแมลง หนอนศัตรูพืช ทูบละเอียดแช่น้ำพอกล้างผม ฆ่าเหา พอกแผลต่าง ๆ ฆ่าหนอน รากสดทุบใส่ปากไหปลาร้า ฆ่าหนอน และใช้ทำลายหิดได้ นำรากมาโขลกบิบเอาน้ำหยอดแผลวัวควายซึ่งมีหนอนไซ หนอนจะตายหมด ตำใส่น้ำข้าวทาแผลเน่าเปื่อยในวัวควาย

ช่วงที่ออกดอกและติดผล มีนาคม ถึง พฤษภาคม

ชื่อพืช	หมี่
ชื่ออื่น	หมี่เหม็น
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C.B.Robinson.
ชื่อวงศ์	Lauraceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปวงรีแกมขอบขนานหรือรูปไข่กลับ หรือค่อนข้างกลม มักออกเป็นกลุ่มหนาแน่นที่ปลายกิ่ง กว้าง 5-9 เซนติเมตร ยาว 10-20 เซนติเมตร ผิวใบด้านบนเกลี้ยงเป็นมัน ด้านล่างมีขน เนื้อใบค่อนข้างหนามีกลิ่นหอมเฉพาะตัว ดอกช่อซี่ร่มออกที่ซอกใบ แยกเพศอยู่คนละต้น ดอกย่อยสีเหลือง ไม่มีกลีบดอก ช่อดอกเพศผู้มีดอกย่อย 8-10 ดอก กลีบรวมลดรูปเหลือ 1-2 กลีบ หรือไม่มีเลย เกสรตัวผู้มี 9-20 อัน ช่อดอกเพศเมียกลีบรวมลดรูปเหลือเพียงเล็กน้อย หรือไม่มี ผลสดรูปทรงกลม ผิวมัน เรียบ ผลอ่อนสีเขียว แก่สีม่วงเข้มเกือบดำ มีเมล็ดเดี่ยวแข็ง พบตามป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดงดิบ

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก รักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ ฝนทาฝี เปลือก ฝนทาแก้ไฟ ใบ ใช้สระผม ย้อมผ้าให้สีเขียว ใช้ทำกระทงห่อขนมตาล

ตำรายาไทย ใช้ใบ ชี้กับน้ำ สระผม ปอกคีรีชะ ผ่าเหา ขับปัสสาวะ แก้อาการระคายเคืองของผิวหนัง ใบและเมล็ด มีรสฝาดเย็น ตำพอกฝี แผลหนอง แก้กุด ราก เป็นยาฝาดสมาน และบำรุงกำลัง เปลือกต้น เป็นยาฝาดสมาน แก้บิด ท้องเสีย แก้กุดมดลูก แก้เจ็บปวดตามกล้ามเนื้อ ฝนทาแก้พิษแมลงกัดต่อย ผื่นคันแสบร้อน บดเป็นผงผสมกับน้ำหรือน้ำนมทาแก้แผลอักเสบ ใบ ผลดิบ ให้น้ำมันเป็นยาถูนวดแก้ปวด ผลสุก กินได้ เมล็ด ตำเป็นยาพอกฝี ราก แก้กุดกล้ามเนื้อ ยาง มีรสฝาดร้อน ตำพอกทาแก้ฟกช้ำ แก้ไข้บวม

ช่วงที่ออกดอก พฤษภาคม ถึง กรกฎาคม

ช่วงที่ออกผล กรกฎาคม ถึง สิงหาคม

หว่านา

ชื่อพืช

หว่านา

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Syzygium cinereum (Kurz) Chantar.&J.Parn

ชื่อวงศ์

Myrtaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน ขนาดกว้าง 3-8 เซนติเมตร ยาว 7-16 เซนติเมตร แผ่นใบหนาและเหนียว ใบอ่อนสีน้ำตาลอมแดง ดอกช่อแบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ดอกเล็กสีขาวอมเหลือง ดอกย่อย 30-40 ดอก เส้นผ่านศูนย์กลางดอก 1-1.5 เซนติเมตร กลีบดอก 4 กลีบ เชื่อมเป็นถุงปิดดอกตูม และหลุดเมื่อดอกบาน กลีบมีต่อมเป็นจุด ๆ เกสรตัวผู้จำนวนมาก สีขาว ปลายสีเหลืองอ่อน ผลรูปทรงกลมแป้น ขนาด 1.3-1.5 เซนติเมตร สีเขียวแล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพู เมื่อสุกมีสีแดงเข้ม ถึงม่วงดำ ปลายหรือก้นผลบวม รวมกันเป็นพวง ผลสุกรสหวานอมเปรี้ยว มีรสฝาดเล็กน้อย ฉ่ำน้ำ รับประทานได้ มี 1 เมล็ด ทรงกลมแป้น สีน้ำตาลอ่อน

สรรพคุณ

ตำรายาไทย เปลือกต้น รสฝาด ต้มน้ำดื่มรักษาโรคบิด ต้มอมแก้ปากเปื่อย คอเปื่อย เป็นเม็ดเนื่องจากร้อนใน แก้น้ำลายเหนียว ใบ แก้บิด ผล แก้ก้องร่วง เมล็ด รสฝาด แก้ก้องร่วง และบิด ถอนพิษแสลงใจ ลดน้ำตาลในเลือด ตำเป็นผง แก้ปัสสาวะมาก เปลือกและใบ รสฝาด ตำเป็นยาอม ยากวาด รักษาปากคอเปื่อย เป็นเม็ดตามลิ้นและคอ แก้น้ำลายเหนียว

ช่วงที่ออกดอก

กุมภาพันธ์ ถึง มีนาคม

ช่วงที่ออกผล

มีนาคม ถึง พฤษภาคม

หางหมาจอก

ชื่อพืช หางหมาจอก

ชื่ออื่น -

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Uraria crinita* (L.) Desv. ex DC.

ชื่อวงศ์ Leguminosae-Papilionoideae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง ใบประกอบแบบขนนก ปลายคี่ เรียงสลับ รูปวงรีแกมขอบขนาน แกมใบหอก กว้าง 3.5 เซนติเมตร ยาว 8-15 เซนติเมตร แผ่นใบเหนียว ผิวใบมัน ดอกช่อกระจุก ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมากเรียงตัวอัดกันแน่นเป็นแท่ง ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 เซนติเมตร ยาว 15-20 เซนติเมตร กลีบดอกมี 5 กลีบ รูปดอกถั่ว สีขาวปนม่วง หรือ สีม่วงแกมชมพู ก้านดอกย่อยมีขนยาว ปลายขนงอเป็นตะขอกลิบลี้อย่าง 5 กลีบ เกสรเพศผู้มี 10 อัน ค่อนข้างแข็ง ผลเป็นฝักรูปขอบขนานแบน คอดเป็นข้อๆ พังอไปมา เมื่อสุกสีดำ ไม่แตก พบตามป่าดงดิบเขา ป่าเบญจพรรณทั่วไป

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ใช้ราก รสจืด ฝนกับสุรา หรือน้ำมะนาวรับประทาน และทาแก้พิษงู พิษขบกัด รากผสมรากแกลบหนู รากกาสามปึกใหญ่ รากกาสามปึกเล็ก และรากโมกมัน ต้มน้ำดื่ม แก้อาการทางประสาท ฝนน้ำปูนใสทา รักษาฝี ทั้งต้น ผสมห่วยยาข้าวเย็น ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย ใบและช่อดอกนำไปใส่ในไหปลาร้า ให้หนอนแมลงวันเกาะขึ้นมาแล้วเคาะทิ้ง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล ตุลาคม ถึง พฤศจิกายน

หุนไห้

ชื่อพืช

หุนไห้

ชื่ออื่น

-

ชื่อวิทยาศาสตร์

Erythroxylum cuneatum (Miq.) Kurz

ชื่อวงศ์

Erythroxylaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงสลับ แผ่นใบรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ กว้าง 2-3.5 เซนติเมตร ยาว 5-10 เซนติเมตร แผ่นใบหนา ด้านบนเกลี้ยง เป็นมัน ดอกเล็ก สีขาวอมเขียวอ่อน ออกช่อกระจุก 3-4 ดอก กลิ่นหอมอ่อน ๆ ตามซอกใบ กลีบดอกสีขาว เขียวอ่อน หรือขาวแกมเขียว กลีบดอก และกลีบเลี้ยงมีอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกแยกจากกัน รูปขอบขนานแกมรูปรี เกสรเพศผู้ 10 อัน รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ ผล เป็นแบบผลผนังชั้นในแข็ง รูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 3-5 มิลลิเมตร ยาว 8-10 มิลลิเมตร อุ่มน้ำ มีพูตามยาว 3 พู ด้านหน้าตัดคล้ายรูปสามเหลี่ยม ผลอ่อนสีเขียว ผลสุก มีสีเหลืองหรือแดง เป็นมัน เมล็ดแบนโค้ง พบตามป่าเต็งรัง ป่าดิบใกล้ชายทะเล และป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้ราก รักษาโรคไตพิการ บำรุงน้ำนม แก้ผดผื่นแดง เปลือก ใช้เป็นส่วนผสมเครื่องยาบำรุงกำลังร่างกาย และใช้เปลือก ยอดอ่อน ใบ กินกับลาบหรือน้ำพริก

ตำรายาไทย ใช้เปลือกต้น รสเมา แก้เส้นเอ็นพิการ แก้ปวดเมื่อย และแก้เหน็บชา ตามปลายมือปลายเท้า เข้ายาบำรุงร่างกาย โดยใช้ราก 1-2 กำมือ ต้มดื่มต่างน้ำ แก้ไตพิการ (โรคเกี่ยวกับระบบทางเดินปัสสาวะ มีปัสสาวะขุ่นข้น เหลืองหรือแดง มักมีอาการแน่นท้อง กินอาหารไม่ได้) เปลือกต้น ใช้เปลือกทั้งต้น และรากแห้ง ต้มแก้ซาง

ช่วงที่ออกดอกและติดผล พฤศจิกายน ถึง ธันวาคม

เหมือดโลด

ชื่อพืช	เหมือดโลด
ชื่ออื่น	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Aporosa villosa</i> (Wall. ex Lindl.) Baill.
ชื่อวงศ์	Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก เปลือกต้น แตกเป็นร่องลึกตามยาว ยอดอ่อนและช่อดอกมีขนสีน้ำตาลอมเหลืองหนื่นขึ้นหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ แผ่นใบรูปขอบขนานกว้าง หรือรูปรีแกมรูปไข่ กว้าง 6-10 เซนติเมตร ยาว 10-16 เซนติเมตร ผิวด้านบนมีขนประปราย ผิวใบด้านล่างมีขนสีน้ำตาลแดงหนาแน่น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ดอกเล็ก สีเหลืองอ่อน ดอกแยกเพศ อยู่ต่างต้นกัน ช่อดอกเพศผู้ออกเป็นแท่งยาว มีหลายช่ออยู่ด้วยกัน เป็นช่อเชิงลด เกสรเพศผู้มี 2 อัน ช่อดอกเพศเมียออกเป็นช่อเดี่ยวสั้น ๆ แบบช่อเชิงลด สั้นกว่าช่อดอกเพศผู้ อยู่เป็นกระจุก 2-8 ดอก มีสีเหลืองอ่อน เกสรเพศเมียมีรังไข่เหนือวงกลีบ ผลรูปไข่ แห้งแตกตามตะเข็บ 1-2 ด้าน มีขนสีน้ำตาลปนเหลืองปกคลุม กว้างประมาณ 0.7 เซนติเมตร ยาวประมาณ 1 เซนติเมตร เมื่อแตกภายในมีเนื้อสีส้มแดง มี 1 เมล็ด เมล็ดรูปขอบขนาน พบตามป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าสน ป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

ตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้ลำต้น เข้ายาโรครกระเพาะอาหาร เข้ายากับ ดูกข้าว ดูกไส ดูกหิน ดูกผี แต่งแซง ส้มกบ ส้มมอดิน และปากส้มมอ แก่ตัวเหลือง ตาเหลือง

ตำรายาไทย ใช้เปลือกต้น มียางสีแดงใช้เป็นสีย้อม ประุงเป็นยาขับลำไส้ และขับระดู แก่แน่นจุกเสียด เปลือกและเนื้อไม้สด เคี้ยวแก้ไข้

ช่วงที่ออกดอก พุศจิกายน ถึง มกราคม

ช่วงที่ออกผล กุมภาพันธ์ ถึง มีนาคม

คณะผู้จัดทำ

ผศ.ดร.อินทิรา ชาสีร์

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและนวัตกรรม

นางสาวนาวิณี สุตัญตั้งใจ

หัวหน้าสำนักงานส่งเสริมบริหารงานวิจัย บริการวิชาการ

และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

นางสาวณัชชา อักษรศรี

นักวิเคราะห์นโยบายและแผน

สำนักงานส่งเสริมบริหารงานวิจัย บริการวิชาการ

และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ข้อมูล

ผศ.ดร.สุดาร์ตน์ หอมหวล

คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ฐานข้อมูลสมุนไพรคณะเภสัชศาสตร์ ม.อุบลราชธานี

www.phargarden.com

ฐานข้อมูลเครื่องยาไทย คณะเภสัชศาสตร์ ม.อุบลราชธานี

www.thaicrudedrug.com

ฐานข้อมูลพรรณไม้แห่งอ้างอิง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

www.thaiherbarium.com

ภาพถ่ายโดย

พลชาติ หอมหวล

พิมพ์ที่... บริษัท ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป จำกัด
อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190
โทร. 045-324777-9